

FUNDAMENTEN

Historische krachtenvelden in de stad Oss

FUNDAMENTEN

Historische krachtenvelden in de stad Oss

Rotary Club Oss-Maasland

FUNDAMENTEN

Historische krachtenvelden in de stad Oss

Deze uitgave is tot stand gekomen op initiatief en met belangeloze medewerking van de leden van Rotary Club Oss-Maasland en met financiële steun van de Provincie Noord-Brabant

Provincie Noord-Brabant

© 2008 Rotary Club Oss-Maasland

Vermenigvuldiging en/of openbaar maken van delen van deze uitgave is toegestaan voor onderwijs doeleinden. Vermeld er wel bij waar je het vandaan hebt. In alle andere gevallen is schriftelijke toestemming van de uitgever nodig.

www.rotary-oss-maasland.nl

Ontwerp omslag en binnenwerk

Marcel Buuts, Frenk Sprangers

Pre-press

Drukkerij Buuts - Nistelrode

Druk

Kampert Drukwerk · Oss

Als serviceclub heeft Rotaryclub Oss-Maasland twee belangrijke doelstellingen. Als eerste het leveren van een bijdrage aan de verbetering van de samenleving, in het bijzonder de directe leefomgeving en wel door onderlinge samenwerking. Als tweede het initiëren van projecten en activiteiten om opgeden te genereren voor de ondersteuning van goede doelen. Met de uitgave van het boek 'FUNDAMENTEN, historische krachtenvelden in de stad Oss', is inhoud gegeven aan beide doelstellingen.

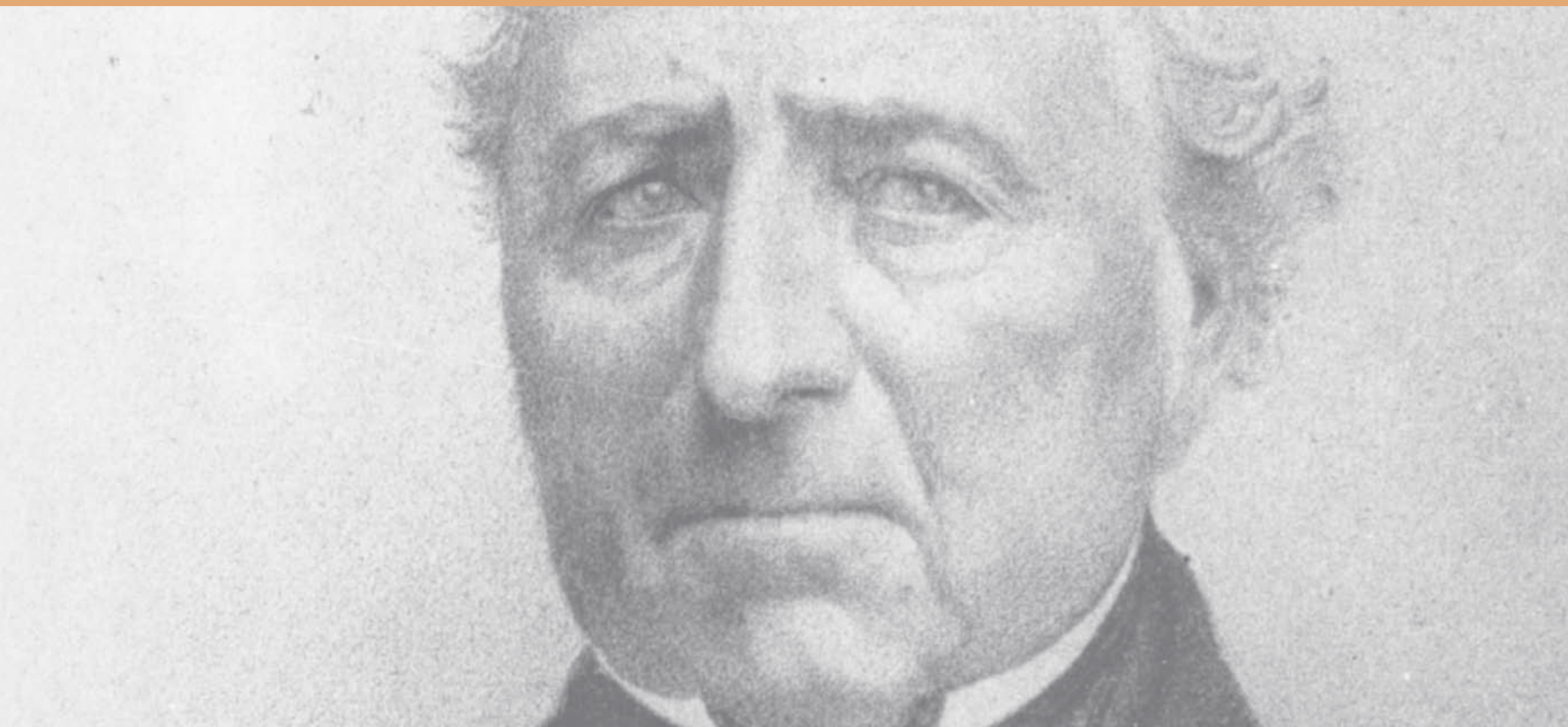
FUNDAMENTEN portretteert op bijzondere wijze elf bekende Ossenaren. Deze elf markante personen zijn allen overleden. Echter, door de historische betekenis die zij hebben gehad voor de stad Oss en in menig geval ver daarbuiten, leven zij nog altijd voort. In bondige aansprekende verhalen worden hun karakters, levensvisie en werkzame leven voor het voetlicht gebracht. Beschreven vanuit het historisch perspectief en de betekenis daarvan voor de huidige Osse samenleving. Door de talrijke foto's en illustraties is deze uitgave tevens een waardevol kijkboek. Opbrengsten van deze uitgave zullen ten goede komen aan het 'Thuishuis Megen', waar Agnes Verheyden en Mirjam Olderaan acht licht tot zwaar gehandicapte kinderen verzorgen. De aanleg van een mooie tuin met een therapeutisch bad, betekent absoluut een verrijking voor het levensgenot van deze kinderen. Wij danken allen die op welke wijze dan ook aan de totstandkoming van dit boek hebben meegewerkt van harte en wensen de lezer veel genoeglijke uren.

Rotary Club Oss - Maasland

Hoofdstukindeling

Notaris Bijvoet	8
Jan Acket	20
Jan Cunen	32
Titus Brandsma	42
Anton Jurgens	58
Bruurke van Megen	70
Saal van Zwanenberg	82
Louis de Bourbon	98
Jan Berghege	110
Frans van Dooren	122
Kees Fontein	134
Dwarsverband	150
Bronvermeldingen	152
Verantwoording	159

Notaris Bijvoet, een dynastie van 134 jaren

'De Zaak Oss'

Elke ochtend liep 'de Ceel' van Oss naar de uiterwaarden aan de Maas. Daar pachtte hij van de notaris het Schierpesgat om er hooigras te maaien en te verkopen aan de boeren. Zo voorzag hij zich en zijn gezin van een mager inkomen, aangevuld met wat hij van zijn schamel stukje grond bij de boerderij haalde. En als hij dan bij de notaris zijn pacht ging betalen, boekte de kassier van de notaris het af op een eerder onbetaald jaar. De Ceel stroof op: niks onbetaald, maar een kwitantie had hij niet, daar deed de notaris niet aan.

Het is 1931, midden in de crisisjaren en er heerst bittere armoe in Oss en de dorpen er om heen. In de vaderlandse pers domineerde 'De Zaak Oss', zo iets als crime city Oss met vele afleveringen doorspekt van geweld, sex, machtsmisbruik en geldgebrek. Het industriestadje van nog geen vijftienduizend inwoners ontleende zijn bestaan aan enkele grote fabrieken, die het zelfs tot wereldfaam zouden brengen, en bestond voornamelijk uit arbeiders en keuterboeren, met daarboven een kleine top van feodale notabelen en nouveau riche fabrikanten. In die setting revolteerde de armoe door diefstal, overval, brandstichting en zelfs moord. Een omerta van de koude grond zorgde jarenlang voor een gesloten front. De hiervoor bedoelde notaris was Hendricus Adrianus Hubertus Bijvoet, geboren op 28 februari 1871 en derde op een

Villa Zorgwijk

rij in het notarisgeslacht Bijvoet. De kassier was Jacques van de Hoven. De anekdote van de Ceel is ontleend aan het boek 'De Zaak Oss' van journalist Martin Schouten. Rond de jaren dertig van de twintigste eeuw stond de notaris op het toppunt van zijn macht en had hij verbinding met alle ingrediënten, waar de kranten zich aan verlekken, behalve natuurlijk het geldgebrek. Want de notaris was opgegroeid in de steenrijke familie Bijvoet, die van oudsher was gehuisvest in het kapitale landhuis Huize Zorgwijk, midden in Berghem, een boerendorp onder de rook van Oss. De familie bezat grote delen van de Beersche Overlaet, en de macht die daarmee kon worden uitgeoefend was ongebreideld; pachters en

huurders konden daarvan meepraten. Maar laten we beginnen bij het begin. Hendricus De Derde komt later nog terug, en ook de kassier.

Het begin van de dynastie: Bijvoet nummer 1 de burgemeester

Zonder overdrijving mag gezegd worden dat de duur van het notariaat Bijvoet naar Nederlandse en waarschijnlijk zelfs naar Europese begrippen, uniek en ongeëvenaard is. We gaan terug naar 26 oktober 1800 wanneer Simon Petrus Bijvoet het daglicht ziet als zoon van brouwer Godefridus Bijvoet uit Geertruidenberg. Al in 1825 zien we hem terug in Berghem als eerste notaris uit het geslacht Bijvoet in Berghem. Het gezin van de brouwer was toen al een notaris rijk, de tien jaar jongere broer van Simon, Henricus Antonius, maar deze had zijn kantoor in Den Bosch. Bijvoet sr. zelf was naast brouwer ook lid van de stedelijke raad van Geertruidenberg en kerk- en armmeester; en hij liet zijn kinderen studeren en dat alles geeft voor die tijd blijk van een behoorlijke welstand. De beide zoons brengen het ver. De Bossche notaris was immers ook politiek actief als lid van de Provinciale Staten en lid van het parlement (de zgn. dubbele Kamer in 1848) en als het aan hem gelegen had was hij ook provinciaal gedeputeerde geworden, maar de overheid achtte dat echter onverenigbaar met het ambt van notaris. De registers van het Instituut voor Geschiedenis

vermelden zelfs dat hij correspondeerde met Thorbecke. Ook Simon liet zich niet onbetuigd. Zoals gezegd: vanaf 1825 houdt hij als notaris kantoor in Berghem. Hoewel, notaris in de huidige betekenis werd hij pas na invoering van de notariswet in 1842. De status van het ambt, in de achttiende eeuw van weinig betekenis, was nog groeiende. In het midden van die eeuw komen er in de dagbladen nog advertenties voor van deze inhoud: "Kamers te huur aangeboden met pension; goede verzorging verzekerd; mijn man is notaris". Maar de ster van deze eerste notaris in Berghem was snel rijzende. In 1834 werd hij burgemeester en zou dat blijven tot 1844. Niet dat deze nieuwe taak veelomvattend was. Voor veel zaken was domweg geen geld. Er was bittere armoe, geen werk, geen geld. De zorg van het gemeentebestuur bestond dan ook vooral uit de aanwezigheid van goede springstieren, het onderhoud van de zandwegen (door buurtbewoners opdracht te geven diepe sporen en kuilen in de wegen op te vullen), en de tewerkstelling van de werklozen in de ontginning van heidevelden. De ontwikkeling van het buitengebied kwam de burgemeester bovendien goed uit als jager en paardrijder. Niettemin was zijn burgemeesterschap meer dan het zijn van notaris, van groot belang voor de ontwikkeling van het dorp Berghem. Hij ontpopte zich als een rasbestuurder en met doortastendheid stroomlijnde hij de gemeentelijke administratie

Het mag duidelijk zijn: de familie was machtig en behoorde tot de top van rooms, rijk en regentesk Brabant

en bracht hij zakelijkheid in de gemeentelijke handel en wandel. Het was voor de gemeente wennen dat afspraken warempel schriftelijk werden bevestigd.

Zijn burgemeesterschap combineerde Simon met de functie van gemeenteontvanger van de gemeente Nistelrode en niet te vergeten de functie van kantonrechter-plaatsvervanger van het kantongerecht te Oss. Het kantongerecht zou nog voor de tweede wereldoorlog uit Oss verdwijnen. Geen onbekend fenomeen, want tot op de dag van vandaag verdwijnen uit Oss met grote regelmaat fabrieken en openbare instituties. In ieder geval had Simon daarvan toen geen last. De notaris huwde in 1830 en dat huwelijk gaf hem elf kinderen, waaronder de latere tweede notaris Bijvoet, maar ook een bierbrouwer, een latere katholieke deken, en twee dochters die met leden van de rechterlijke macht zouden huwen. Het mag duidelijk zijn: de familie was machtig geworden en was gaan behoren tot de top van rooms, rijk en regentesk Brabant. Wat met deze notaris annex burgemeester begon, zou zich tot aan het vertrek van de laatste Bijvoet in 1959 voortzetten, hun grote invloed op en betekenis voor de plaatselijke gemeenschap. Van meet af aan was de Bijvoet familie begaan met het wel en wee van Berghem. De liefdadigheid werd door hen sterk gestimuleerd en steevast werd gezocht

naar plaatselijke oplossingen om de nood van behoeftigen te lenigen. Simon Petrus Bijvoet sterft in het harnas op 28 oktober 1867, op een voor die tijd niet ongebruikelijke leeftijd van 67 jaar. Tot voor kort stond op eBay België zijn doodsprentje te koop, met de volgende tekst:

"Simon Petrus Bijvoet. Geboren te Geertruidenberg den 25 oktober 1800, gedurende 42 jaren notaris te Berchem, overleden aldaar, den 28 oktober 1867. L.TURGIS Je. 520 SIZES: 12 CM X 7,6 CM Het prentje is in goede staat. ANTIQUE HOLY CARD On the front an image representing the Holy Wounds. The backside was used as a funeral card, dated 1867".

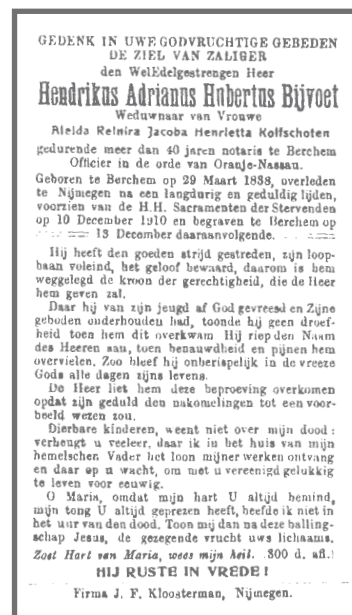
Bijvoet nummer 2: de notaris

Het tweede kind van Simon Petrus Bijvoet is Hendricus Adrianus Hubertus, geboren op 30 maart 1838. Hij zou niet veel ouder worden dan zijn vader, hij sterft in 1910 op 72 jarige leeftijd. Was zijn vader gedurende 42 jaren notaris, hij zou het 40 jaren volhouden. Deze tweede Berghemse notaris trouwde met Alida Kolfshoten en ook die naam stond voor upperclass. Saillant detail is dat zijn jongere zus Catharina een jaar later trouwt met Henricus Kolfshoten, de oudere broer van Alida. Kolfshoten zou het brengen tot vice-president van het gerechtshof te 's-Hertogenbosch.

Maar H.A.H. werd vroeg weduwnaar en zou dat tot aan zijn dood 31 jaren lang blijven. In de tien jaren van zijn huwelijk werd hij vader van vier dochters. Ook deze dochters trouwden met macht en aanzien: hun echtgenoten waren notaris, bankdirecteur en fabrikant. Bij de bankdirecteur komen we voor de eerste keer de naam Jurgens tegen, en dat zou in de Bijvoet- families niet de laatste keer zijn. Er kwam ook nog een zoon, waardoor de notarisdynastie werd gered. Tijdens zijn leven was de maatschappelijke orde aan grote veranderingen onderhevig. Er waren vele mislukte oogsten en voedselschaarste. De transformatie van Nederland van landbouwstaat naar industrie kwam op gang. De gebroeders Philips startten een gloeilampenfabriek. Van Gogh schilderde en in Friesland schaatsten voor de eerste keer 7 Friezen in 1 dag door 11 Friese steden. De slavernij in Nederlands Indië en Suriname werd

afgeschaft. België werd onafhankelijk. En van het koningshuis maakte hij vele leden mee: de koningen Willem I, II en III, regentes Emma, koningin Wilhelmina en de geboorte van Juliana. Van Henricus is niet zoveel bekend, behalve dat hij minder doortastend was dan zijn vader. Een burgemeesterschap zat er voor hem niet in, hij moest genoeg nemen met een lidmaatschap van de gemeenteraad. Ongetwijfeld moet hij ruime maatschappelijke verdiensten hebben gehad, hetgeen overigens geheel in de stijl van de Bijvoetdynastie was. Het leverde hem een lintje op als Officier in de Orde van Oranje Nassau.

Overlijdensbericht Henricus

In de dynastie was mr. Henricus de derde, zo kunnen we nu concluderen, duidelijk een buitenbeentje

Bijvoet nummer 3: de zakenman

Tussen vier zussen was het dus de zoon Mr. Hendricus Adrianus Hubertus Bijvoet, geboren op 28 februari 1871, die de notarisdynastie redde. Deze derde notaris in successie werd pas op latere leeftijd, namelijk 38 jaar, notaris, zodat zijn notariaat uiteindelijk 32 jaren zou beslaan. De opvolgende Bijvoeten moesten dus wachten op het defungeren van hun vader, werkten tot dat moment op het kantoor van hun vader en hadden kennelijk geen ambitie om elders een standplaats te vervullen. In de dynastie was Mr Henricus de derde, zo kunnen we nu concluderen, duidelijk een buitenbeentje. Zo is geschreven dat hij zowel in 1891 als in 1894 en 1897 als jongeling van 20 respectievelijk 23 jaar en 26 jaar, terecht heeft moeten staan bij de arrondissementsrechtbank in Den Bosch voor overtredingen van de hondenbelasting en de drankwet. Het waren kennelijk vergrijpen in zijn studententijd, want na het gymnasium in Katwijk aan den Rijn, studeerde hij als meester in de rechten af aan de Vrije Universiteit in Amsterdam in oktober 1895. De strafrechtelijke kerfstok staat als volgt omschreven:

Voornaam	Hendrikus Adrianus Hubertus
Achternaam	Bijvoet
Delict:	overtreding van diversen wettelijke voorschriften (m.n. hondenbelasting, drankwet)
Jaar	1891
Toegangsnummer	24 Rechtbank in 's-Hertogenbosch, 1838 - 1930 N.B. Stukken van 1838 - 1989
Inventarisnummer	246
Rolnummer	52
Voornaam	Hendrikus Adrianus Hubertus
Achternaam	Bijvoet
Delict	overtreding van diversen wettelijke voorschriften (m.n. hondenbelasting, drankwet)
Jaar	1894
Toegangsnummer	24 Rechtbank in 's-Hertogenbosch, 1838 - 1930 N.B. Stukken van 1838 - 1989
Inventarisnummer	281
Rolnummer	21

Voornaam	Hendrikus Adrianus Hubertus
Achternaam	Bijvoet
Delict	overtreding van diversen wettelijke voorschriften (m.n. hondenbelasting, drankwet)
Jaar	1897
Toegangsnummer	24
	Rechtbank in 's-Hertogenbosch, 1838 - 1930 N.B. Stukken van 1838 – 1989
Inventarisnummer	324
Rolnummer	177

Hij trouwde in 1903 met Wilhelmina van Glabbeek en met haar kreeg hij 3 kinderen, 1 meisje en 2 jongens. Wilhelmina overlijdt al in 1921, zodat ook deze notaris een lange tijd in weduwnaarschap moest doorbrengen. Van de dochter is bekend dat zij verpleegster werd. Een van de jongens zal de dynastie der notarissen Bijvoet als vierde in de rij voltooien. De andere jongen zou het brengen tot advocaat-generaal bij het gerechtshof in Arnhem.

Groot zakelijk inzicht

Mr Hendricus vierde het 100-jarig bestaan van het notariaat op 8 oktober 1925. Zo'n zestien auto's brachten de gasten van Huize Zorgwijk naar de kerk. Een dergelijke hoeveelheid auto's

bij elkaar hadden ze in Berghem nog nooit gezien. In de parochiekerk werd een plechtig gezongen H. Mis (Missa in honorem Sanctissimae Trinitatis van Hub.Cuijpers) uit dankbaarheid opgedragen door pater Bijvoet, een familielid. De kerk zat bomvol. Voor die gelegenheid was het parochieel zangkoor versterkt door het koor van de Paters Carmelieten Cantemus Domino uit Oss. Met de paters Carmelieten had Bijvoet een bijzondere verbinding. Bij hem werd in 1922 het schoolbestuur van het Carmel College in Oss opgericht, dat vervolgens startte met een jongens H.B.S. De op de H. Mis volgende receptie in Huize Zorgwijk werd door vele notabelen bezocht, waaronder pater carmeliet Dr. Titus Brandsma, op dat moment hoogleraar aan de Nijmeegse Universiteit. Dr. Brandsma zou in de tweede wereldoorlog in concentratiekamp Dachau omkomen.

Hendricus

Zo'n zestien auto's brachten de gasten van huize Zorgwijk naar de kerk. Een dergelijke hoeveelheid auto's bij elkaar hadden ze in Berghem nog nooit gezien

Burgemeester P.A.J.M. Baudoin bood namens de bevolking een feestgeschenk aan, dat bestond uit "een steenen poort met afsluithek waarmede de tuin van den Notaris gescheiden wordt van den publieken weg". De Provinciale Noordbrabantsche Courant voorspelde in een krantenartikel voorafgaand aan de feestdag dat gemeentenaren en bewoners van de omstreken de geziene, sympathieke en populaire notaris spontaan hulde brengen en hem door hun aanwezigheid een onvergetelijk feest bezorgen. Zoals gezegd, Bijvoet was een buitenbeentje en dat komt aardig naar voren in het al genoemde boek van Martin Schouten, al moet gezegd dat veel van mondelinge overlevering is. Zeker was in ieder geval dat Bijvoet een notaris met groot zakelijk instinct was. Er kon geen krant worden opengeslagen of er stond een verkoping of verpachting van de notaris in, en daar liet hij zich behoorlijk op voorstaan. De scherpe scheiding tussen rijk en arm in die tijd deed de rest, en stond aan de wieg van de anekdotes (waar of niet waar) in 'De Zaak Oss'. Zoals het verhaal van de man die in de winter in dienst van de gemeente patrouille liep als nachtwaker, en in de zomer tuinman en particulier chauffeur was bij de notaris. En in die hoedanigheid reed hij Bijvoet naar feesten in Brussel of hij moest de auto zachtjes rond rijden als zijn patroon op de achterbank aan Antje Jurgens zat te frunniken. De achteruitkijkspiegel gaf hem dan zicht op

een rood en bezweet hoofd. Antje was enig kind van de gezeten burger Willem Jurgens, die naast Villa Zorgwijk woonde in Huize De Knollenburg. En ja, de notaris was al vroeg weduwnaar en gezelschapsdames van standing, passend in het milieu van de Bijvoets, moesten met een vergrootglas gezocht worden. De chauffeur werd de laan uitgestuurd om een onbenulligheid en Bijvoet zat hem dwars bij een sollicitatie bij de Bossche politie. Bijvoet kon werkvolk bij de fabrieken en zeker bij Jurgens naar binnen praten, maar even goed ook er uit. Via het

kantoor van de notaris liepen alle zaken van de fabrieken die met grond en gebouwen hadden te maken.

En dan de kassier van de notaris, Jacques (J.G.M.) van de Hoven: een man van bedenkelijk allooi. Van de Hoven werd gezien in gezelschap van notoire criminelen als Toon de Soep en Bijs de Sijp, die niet verlegen zaten om een brandstichtinkje meer of minder. Hij was niet alleen kassier maar deed ook in verzekeringen. Zijn goedkoopste polissen voor opstal en inboedel, werden blanco getekend. Hij vulde die dan in naar de voor hem profijtelijkste provisie. Vooral brandschadepolissen liepen in die jaren dertig goed. In de weekends zaten de mensen te wachten op de zoveelste brand. Met Van de Hoven is het slecht afgelopen. Hij werd begin 1953 gearresteerd wegens verduistering van een bedrag van enkele tonnen (naar huidige begrippen zouden dat nu miljoenen zijn geweest), en belastingontduiking, en werd in staat van faillissement verklaard. Onder de gedupeerden vele kleine zelfstandigen.

Ook al bij de voorgangers, maar ook zeker bij deze notaris waren de verschillen in leefstijl tussen de familie en de dorpsamenleving uitzonderlijk groot. De familie leefde in een uitzonderingspositie zonder overigens het zicht op de dorpsamenleving te verliezen. Vanuit

die ivoren toren deed de familie goed voor het dorp. Van deze Bijvoet is bijvoorbeeld bekend dat hij in 1900 het historische gildezilver van twee plaatselijke gildes heeft gered van de smeltkroes.

Bijvoet nummer 4: de elite

De vierde en laatste notaris in de dynastie was opnieuw een Hendricus Adrianus Hubertus Bijvoet, Hein Bijvoet, geboren op 20 september 1905. Of ze het er om deden weten we niet, maar het kon niet mooier: het briefpapier van het notariskantoor bleef onveranderd want de voornamen van de opvolgende notarissen Bijvoet waren sinds 1838 identiek! Als 26-jarige komt deze laatste Bijvoet-notaris te werken op het kantoor van zijn vader en een jaar later trouwt hij met Maria (Mary) Jurgens. Maria is de kleindochter van een van de grondleggers van het Unilever concern. Haar vader Rudolphus J.H. Jurgens is lid van de Raad van Beheer van

De commissaris der koningin prof. dr. Jan de Quay kwam de jubilaris hoogstpersoonlijk gelukwensen

Lever Brothers en van Unilever N.V. en President-Directeur van Anton Jurgens Vereenigde Fabrieken N.V. Haar moeder Maria Prinzen was de dochter van een bekend filantroop en eerste kamerlid. Wat een partij trouwde de laatste Bijvoet-notaris, kan met recht gezegd worden! In 1950 wordt het 125-jarig jubileum gevierd. Het geschenk van de Berghemse gemeenschap is identiek aan die ter gelegenheid van het eeuwfeest, namelijk een toegangspoort tot het landhuis maar deze poort was nog monumentaler. Ter gelegenheid van de herdenking afficheert de plaatselijke krant de notabelen Bijvoet als vertrouwenslieden van iedereen tot in de verre omtrek, op administratief maar zeker ook op sociaal en cultureel terrein; en als erkende specialisten op het gebied van de Maaslandse hooiverpachtingen, maar dat wisten we al van onze eerdere notarissen. Bijvoet was voorzitter van het Wit-Gele Kruis

Bouwfoto van de poort

en de R.K. Gezinszorg, maar ook erevoorzitter van de Osse harmonie K.V.A., heemraad van het waterschap 'De Maaskant'. De feestelijke receptie kreeg een enorme belangstelling. De commissaris der Koningin Prof. Dr. Jan de Quay kwam de jubilaris hoogstpersoonlijk gelukwensen.

Notaris met paard

Bijvoet deed op die heuglijke dag ook iets terug. Hij had het beroepsgezelschap van Pierre Balledux ingehuurd; Balledux was een in die tijd gerenommeerde toneelleider. Het toneelgezelschap voerde in de middag een sprookjesspel op voor de jeugd en in de avond een 'comedie' voor volwassenen. De Berghemse fanfare Concordia benoemde Bijvoet als erevoorzitter, als dank waarvoor hij de fanfare een vaandel ten geschenke gaf. Zijn schoonvader was een all round sportsman, paardenliefhebber en geofend ruiter. Wat dat betreft kreeg de schoonzoon het goede voorbeeld. Het zal niet

verbazen dat hij ook voorzitter was van de concours-hippique-vereniging in Oss. Onze laatste notaris was een fervent ruiter met nationale bekendheid; in zijn bezit was de hengst Saoud, waarvan gezegd werd dat het de beste volbloed arabier van heel Nederland was. Hij tenniste in de Nederlandse eerste klasse, hockeyde, bestuurde een Alfa Romeo sportwagen en bezat en vloog met zijn eigen Bucker-Bestmann sportvliegtuig. Met andere woorden: de praktische uitvoering van het notariaat zal vooral in handen van de kandidaat-notaris en het personeel hebben gelegen.

Lieve Vrouwe Broederschap

Zeker vermeld moet worden dat Bijvoet lid was van de Illustere Lieve Vrouwe Broederschap in Den Bosch. Deze broederschap is opgericht in 1318 ter ere van Maria. Er zijn slechts 36 leden. Lid van deze broederschap zijn onder andere koningin Beatrix en kroonprins Willem Alexander sinds 1994 en we mogen er van uit gaan dat Maxima inmiddels eveneens lid is geworden. In het verleden waren koningin Juliana, prins Bernhard en koningin Wilhelmina eveneens lid. Een wereldberoemd lid uit het grijze verleden is de schilder Hiëronymus Bosch, die in 1486 lid werd. Een ding is zeker: de broederschap is uiterst exclusief en meer dan alle andere zaken illustreert zijn lidmaatschap in welke kringen Bijvoet vertoefde. De leden van de Broederschap

betalen een jaarlijkse contributie ten behoeve van ideële en culturele doeleinden, en dat past precies in de houding van de Bijvoet-dynastie tegenover de gemeenschap.

Het verhaal dat Hein Bijvoet in de laatste dagen van de oorlog in 1944 door de Duitsers als gijzelaar is weggevoerd, is een eigen leven gaan leiden. Dat is een misverstand, terug te voeren op een persoonsverwisseling met een gelijknamige Hein Bijvoet, handelsagent in Tilburg. Deze laatste dreigde in Tilburg door de Duitsers te worden geëxecuteerd als de dader van een aanslag op een lid van de Grüne Polizei zich niet meldde. Die executie is overigens niet uitgevoerd. Het gezin Bijvoet telde zes kinderen, waarvan een

Mariëtte in klooster Carmel

Exit Bijvoet in Berghem

tweeling kort na de geboorte in 1940 jammerlijk overleed. De oudste zoon Henk is kort na het vertrek van de familie uit Berghem naar Engeland gegaan en heeft daar een tuindersbedrijf gehad. In 2007 is hij teruggekeerd naar Nederland. Mariëtte is als non ingetreden in het klooster bij de ongeschoeide Carmelitessen van klooster St. Jozef in Haaren. Na haar kloosterleven is zij als theologe verbonden geweest aan het bisdom Den Bosch. Op bovenstaande foto is te zien dat de vader Mariëtte, in witte bruidskleding gestoken, in een Mercedes sportwagen naar St. Jozef zal brengen. Dorine is verpleegkundige geweest totdat ze in het huwelijk trad. De jongste zoon Pieter is tot 2005 als econoom verbonden geweest aan een woningcorporatie in Tilburg. Drie en vijftig jaar oud, hield Hein Bijvoet in 1959 het notariaat voor gezien en nam ontslag. En daarmee kwam een eind aan 134 jaar notariaat Bijvoet in Berghem. Het zou fraai zijn geweest

als de oudste zoon ook notaris was geworden, al was het maar omdat ook hij weer dezelfde voornamen had, namelijk Hendrikus Adrianus Hubertus, zij het dan met de toevoeging Maria. Alle zes kinderen hadden trouwens de toevoeging van Maria en daaraan zal het lidmaatschap van de Illustere Lieve Vrouwe Broederschap wel debet zijn geweest. Een verlengde notarisdynastie zat er dus niet in. Henk jr. werd, zoals gezegd, landbouwer.

Kort na zijn ontslag verhuisde Hein Sr. naar het buitenland. In de familieberichten van de NRC van 31 oktober 2000 is opgenomen dat Bijvoet is overleden op 27 oktober 2000 te Villefranche, een luxe badplaats aan de Franse Middellandse nabij Nice. Hij was weduwnaar van Mary Jurgens en liet een tweede echtgenote genaamd Caroline J.I.M. Drehmanns als weduwe achter.

Heden ten dage herinnert alleen Villa Zorgwijk aan het roemrijke geslacht Bijvoet. Een twist met de gemeente over de verplaatsing van de familiegrafkelder, een historisch monument van formaat, eindigde jammerlijk genoeg in complete afbraak. Ook daar eindigde de aanwezigheid van de Bijvoet dynastie: 'Exit Bijvoet in Berghem'.

Jan Acket, man van grote energie

Op de voorpagina van 'De Stad Oss' – het Nieuwsblad voor Oss en Omstreken en het land van Maas en Waal dat elke dinsdag en vrijdag verscheen - van dinsdag 25 november 1924, werd over vijf kolom een uitgebreid In Memoriam geschreven in verband met het overlijden van J. Acket op 24 november: "Met hem is iemand heengegaan, aan wien Oss te danken heeft" schrijft de redactie, en naarmate men zich meer verdiept in het leven van Jan Acket, zijn levenshouding, activiteiten en kwaliteiten op velerlei terrein, kan dit volmondig worden beaamd.

Werkzaam bij de Katholieke Illustratie als letterkundige, komt hij op 32-jarige leeftijd in 1882 vanuit Den Bosch naar Oss waar hij als redacteur van het blad 'De Boterhandel' in dienst treedt bij de firma Jurgens, op dat moment al elf jaar actief als eerste bedrijf ter wereld met de productie van margarine. Jan Acket beperkt zich niet tot de 6-daagse en naar schatting 50-urige werkweek voor zijn baas, maar neemt al direct de redactie op zich van het in Oss verschijnende blad 'De Echo van de Maas'. Nog geen 2 jaar later verlaat hij Jurgens in goed overleg en richt hij een drukkerij op, niet direct vanuit de gedrevenheid een grafische onderneming te vestigen, maar met als uitgangspunt zijn hartenwens te realiseren met de uitgifte van een eigen krant: hij neemt 'De Echo van de Maas' over, verandert de naam

in 'De Stad Oss' en op 1 februari 1884, slechts 2 weken na de start van zijn bedrijf verschijnt het eerste nummer. Vrienden en literaire verwanten in die periode omschrijven hem als een 'bellettrist' een beoefenaar van de fraaie letteren! Als zelfstandig ondernemer vond en maakte hij tijd vrij om – naast de redactionele inspanningen voor 'De Stad Oss' – zijn talenten te gebruiken voor het schrijven van boeken, van een toneelstuk, literaire beschouwingen en het geven van voordrachten voor een selectief publiek. De handgeschreven manuscripten zijn een lust voor het oog, een sierlijk en gelijkmatig handschrift waarbij elke pagina van de gebonden cahiers optimaal werd benut. Zijn artikelenserie in de Katholieke Illustratie over het eiland Terschelling werd gedrukt, waarbij de opbrengsten bestemd waren voor het 'Willem-Barendsz'-Fonds' opgericht ten behoeve van de nagelaten betrekkingen van verongelukte zeelieden.

Cantemus Domino

Zijn maatschappelijke, sociale en culturele betrokkenheid met Oss waren in vele organisaties aanwezig. Oprichter van de 'Liedertafel Excelsior' en van daaruit het zangkoor van de rectorale paterskerk 'Cantemus Domino', lid van 'den Katholieken Kring' en aansluitend een van de medeoprichters van de vereniging 'Geloof en Wetenschap' en initiatiefnemer of medewerker bij tal van andere comités en verenigingen,

*dat nufje van een meisje zal wel happen naar
het lokaas dat ik haar zal aanbieden*

(uit: De Viool Zonder Snaren)...

gevormd om het Osse belang te bevorderen en de nodige maatschappelijke actie te ontplooiën, waarbij Jan Acket niet zelden 'de ziel zelve van de actie was'. Een bijzonder sympathieke vader vooral in het grote gezin met 10 kinderen, waarin hij leefde in liefde en met gezag, samen met zijn vrouw Maria Verhoeven. Zijn zonen Vincent, Paul en Bernard waren al vanaf 1915 werkzaam in Drukkerij Acket en in 1933 deed ook hun broer Adriaan zijn intrede. Moeder Acket stierf op 5 februari 1935 en is evenals haar man, begraven op het parochieel kerkhof aan de Eikenboomgaard te Oss.

Een bijzondere naam

Een vertrouwde naam in Oss en omgeving, geenszins een gebruikelijke of veel voorkomende naam in ons land. Onderzoek via het Historical Research Center levert op dat we hier te maken hebben met een afgeleide van een Germaanse vorm van het Franse 'Acquet', een origineel beroep. De nomenclatuur is in dit geval gebaseerd op 'Haguet', een woord dat in de streken van Normandië en Picardië werd gebruikt voor een lange rechte kar, waarop vaten en bundels werden vervoerd. Deze karren werden getrokken door een 'hague' wat ruïn betekent. De namen Haguet, Hacquet, Acquet

Zittend v.l.n.r. Adriaan, Moeke Acket, Koos, Vader Acket, Wil en Vincent
Staannd v.l.n.r. Paul, Marie, Harrie, Gerrit, Bets en Bernard.

Een journalist en belletrist met aanleg...

en Acket hadden logischerwijze betrekking op degene die de kar stuurde en werden later vooral aangetroffen in grensstreken waar Duitse en Franse talen en volkeren vermengd waren, zoals in Elzas-Lotharingen, Vlaanderen en Luxemburg. Deze achternaam werd in Holland voor het eerst gesignaleerd in de vroeg negentiende eeuw, waar in het bevolkingsregister van de stad Tilburg is vermeld dat op 20 mei 1825 Johannes Matthijs Acket werd geboren, die – aldus een aanvulling op het origineel van de geboorteakte in het provinciaal Archief te 'sHertogenbosch – de vader was van een tweeling die op 5 augustus 1850 in Den Bosch werd geboren: George Joseph Acket, die vroegtijdig is overleden, en Johannes Aloijsius Acket, oprichter van de drukkerij! Met recht kan worden gesproken van een pater familias: zijn vrouw Maria schonk het leven aan 4 meisjes (Marie, Jacoba, Wil en Elisabeth) en 6 jongens (Adriaan, Bernard, Vincent, Paul, Harrie en Gerrit).

De Katholieke Illustratie

Na zijn studie vindt Jan Acket een baan als jonge journalistieke medewerker bij de Katholieke Illustratie, een tijdschrift waarvan de redactie in Den Bosch huist en dat in Vught wordt uitgegeven. Jan verwerft naam als schrijver van feuilletons (in afleveringen geschreven verhalen) en doet dit zo kundig dat een aantal ervan nadien in boekvorm wordt uitgegeven:

Het Eiland Terschelling, De verloren Zoon, Een bezoek aan het medico mechanisch Zander Instituut te Nijmegen en De Viool zonder Snaren, zijn enkele van de titels. De Viool Zonder Snaren, met als ondertitel 'Eene schets uit het klein stadsleven' vertelt over een kruidenier die zo graag zijn zoon als opvolger in de zaak ziet, maar weet dat deze er een voorkeur aan geeft zijn muzikale talent en ambities in Brussel verder te ontwikkelen. Opmerkelijk in alle dialogen en meningsvorming is de wijze waarop telkens omzichtig en in fraaie volzinnen getracht wordt respect en begrip voor elkaar op te brengen, zonder enige kritische noot. Als de zoon na een aantal jaren conservatorium in Brussel huiswaarts keert en hij een vioolkist meebrengt, blijkt dat de inhoud bestaat uit een stevig pakketje bankbiljetten, verdiend met optredens tijdens zijn studie, en nu bestemd om de enigszins kwakkelende negotie van zijn pa een impuls te geven. De reactie van zijn vader:

"Jan, riep vader van Loon in vervoering, dat geld is mij aangenaam omdat het mijne redding is, maar voor alles heb ik het lief, omdat het van u getuigt, dat ge nog altijd dezelfde zijt gebleven. Indien ik de keus had tusschen rijkdom en zulk een bewijs, ik zou niet aarzelen, ik zou met genoegen op mijn ouden dag voor mijn onderhoud werken: de gedachte aan u zou mij over alles troosten!"

DE STAD OSS

ALGEMEEN NIEUWS- EN ADVERTENTIEBLAD

Voorwaarden en Bepalingen

Dit Blad verschijnt elken Zaterdag. Prijs per 3 maanden voor Oss f 0.75; franco per post door het geheele Rijk f 0.80; voor het buitenland f 1.50. De prijs der Advertentien is 10 cent per regel. Grootte letters naar plaatsruimte. Reclames 30 cents per regel. Alle boekhandelaren en Postdirecteuren nemen abonnementen en advertentien aan.

REDACTIE-UITGEVER

J. A. ACKET

ONS

Middelen van Vervoer

SPOORWEGEN. Van Nijmegen naar 's Bosch en Tilburg. Nijmegen 7.10, 12.31, 4.9, 5.53, 9.33. Oss 7.6, 7.53, 1.12, 4.51, 6.28, 10.15 's Bosch 8.20, 9.20, 12.22, 1.46, 3.50, 5.31, 5.40, 7.11, 10.45. Van Tilburg en 's Bosch naar Nijmegen. Tilburg 7.045, 9.57, 12.37, 1.12, 3.53, 5.40, 7.14, 8.34. 's Bosch 7.40, 10.43, 2.3, 4.38, 6.8, 7.56, 9.26. Oss 8.9 11.11, 2.35, 5.7, 8.24, 9.48.

BEKENDMAKING

Burgemeester en Wethouders van Oss brengen ter kennis dat de keuring van springstieren in deze gemeente zal plaats hebben op Donderdag 19 April 1886 des voormiddags ten 10½ ure.

OSS, den 13 Maart 1886.

De Burgemeester,
Mr. FENSELING

bischof van zijn diocees wordt aangewezen. Voor de vijfde maal zal een dergelijke pelgrimstocht dit jaar uit Frankrijk vertrekken. Het vertrek is bepaald op 10 Mei a. s.

LL. Donderdag 18 Maart werd in het paleis der apostolische kanselarij een begin gemaakt met de zitting van de pauselijke Academie van den katholieken godsdienst. Kardinaal Schiaffino behandelde in zijn openingsrede op

als Belgisch spoorbeambte gekleed, de grenzen over te steken om in het naburige dorp Kellenis zijne vrouw te bezoeken. Een politieagent aldaar, die met den man geïnd en hem herkend had, gelukte het hem te arresteren. De man zit thans weer te Keulen.

Het nieuwe wetsontwerp betrekkelijk de katholieken bevat de volgende bepalingen: Heropening der seminariën, welke voor 1873

vrouw en vijf kinderen, de man was kledermaker, en daar hij steeds genoeg werk had, druktten het echtpaar geene groote zorgen. Gedurende de 12 jaren dat het huwelijk bestond hadden man en vrouw gelukkig met elkander geleefd. Sedert eenigen tijd was de vrouw erg zenuwachtig en maakte zich dan meermalen hoogst driftig. In zulke buien had zij meermalen getreigd zich het leven te benemen, en had zelfs reeds eenmaal voor dit dit doel naar het keukennes gegrepen. Eer-

Redacteur van 'De Boterhandel'

Een letterkundige, een journalist, maar zeker ook een gezonde belangstelling voor economische ontwikkelingen. De kans werkzaam te zijn in een bedrijf dat in record tempo grote delen van de wereld veroverde met een nieuw product nam Jan Acket met beide handen aan. De rond 1800 vanuit Limburg naar Oss gekomen familie Jurgens handelde in boter. In 1871 begon het bedrijf met de vervaardiging van kunstboter, later margarine genoemd, nadat een procédé was aangekocht van de Franse scheikundige Mège Mouriès. De belangstelling voor deze veel goedkopere boter was enorm groot en het bedrijf kreeg bij de continue productiegroei tevens behoefte aan uitbreiding van specialistische medewerkers. Jan

Acket werd aangetrokken als redacteur van het bedrijfsblad 'De Boterhandel' waarin onder meer de dagelijkse boterkoersen en het wel en wee van deze handel werden vermeld. De redactie van 'De Echo van de Maas' deed hij er zoals eerder gezegd in zijn vrije uurtjes bij en toen hij begin 1884 de kans kreeg dit blad te kopen aarzelde hij geen moment. Drukkerij Acket werd opgericht, waarbij hij zich weliswaar verzekerd wist van de levering van drukwerk aan diverse Osse bedrijven, maar met de mogelijkheid zelfstandig te kunnen ondernemen kon hij zijn journalistieke aspiraties en letterkundige talent naar eigen inzicht invullen, een kans die hij optimaal wilde en zou gaan benutten.

Kasboek 8 november 1901:

'aan jenever' f. 0,40 'aan tabak' f. 0,25

De Stad Oss

De eerste aflevering van 'De Stad Oss' verscheen op 1 februari 1884 als opvolger van De Echo van de Maas. Elke woensdag en zaterdag viel het blad voor vijf en zeventig cent drie maanden lang bij de abonnees in de bus, een los exemplaar kostte een dubbeltje, advertenties tot zes regels een gulden en de redacteur-uitgever zorgde in zijn eentje voor het wereld- en lokale nieuws, beschouwingen en vermaningen. In zijn memoriam beschrijft een collega hem als "een persbroeder, zonder vrees of blaam, die niemand ontzag en zonder eigenbelang handelde als het de zaak betrof die op zo innige overtuiging steunde". Op dit terrein heeft hij zich niet altoos en overal vrienden verworven, integendeel. Hij aarzelde nooit om het scherpe wapen der

pen, dat hij meesterlijk hanteerde, te gebruiken zonder aanzien des persoons! Op de voorpagina van De Stad Oss van woensdag 6 november 1889 wordt een vergadering geannonceerd voor het vormen van een comité voor 'het 50-jarig jubilee der eerwaarde Zusters alhier' en natuurlijk is Jan Acket een van de kandidaten. Op diezelfde pagina een aantal uitspraken van het Kantongerecht dat in Oss was gevestigd, waarbij ` J. v. S. uit Berchem werd beboet met één gulden of één dag hechtenis wegens 'op hondencar zitten' en de heer J. v. O. uit Horssen drie piek boete kreeg voor 'slapen in het rijtuig'.

Titus Brandsma, nieuwe hoofdredacteur

De combinatie van drukker, uitgever en redacteur wordt naarmate hij ouder wordt een grotere belasting. De journalistieke interesse en talenten blijken niet aanwezig bij zijn zonen Bernard, Vincent en Paul die rond 1915 in de zaak zijn gekomen. Het verschijnen van een tweede krant in Oss geeft nog meer druk en na een goed gesprek met de paters Carmelieten wordt Titus Brandsma, al jaren een goede vriend, op 1 mei 1919 hoofdredacteur van De Stad Oss. In een speciale uitgave op zondag 4 mei 1919 neemt Jan Acket afscheid na 48 jaren katholieke journalistiek (13 jaar als journalist van de Katholieke Illustratie en 35 jaar als hoofdredacteur van De Stad Oss), en alle Ossenaars die nog geen abonnee zijn krijgen

November 1901		Uitgaven	
100	2 Aan Huiskonden	3	80
-	4 - Confessanten	1	-
-	- - -	-	25
-	5 - - -	1	19
-	- - -	11	46
-	- - -	5	25
-	6 - - -	10	-
-	- - -	34	23
-	7 - - -	4	50
-	- - -	-	40
-	- - -	1	-
-	- - -	20	05
-	- - -	1	-
-	- - -	1	-
-	- - -	3	-
-	- - -	-	25
-	- - -	35	-
-	- - -	12	-
-	- - -	1	25
-	- - -	40	64
-	- - -	237	925

De drukkerij: een ruimte van 5,5 x 7 meter en een handpers met hefboom...

gedurende de maand mei alle nummers gratis bezorgd "om iedereen kennis te doen maken met den inhoud van het blad en daardoor abonnees te winnen"! Jan beperkt zich tot het schrijven van een literaire kolom en in februari 1921 wordt het blad verkocht aan 'Het Huisgezin' in Den Bosch voor het ronde bedrag van vijfduizend gulden. In de notulen van de vergadering der N.V. Boekdrukkerij & Kartonnagefabriek Acket te Oss van 19 mei 1921 wordt deze verkoop door de directeur en drie onderdirecteuren voor dit bedrag vastgelegd, met daarbij aangetekend:

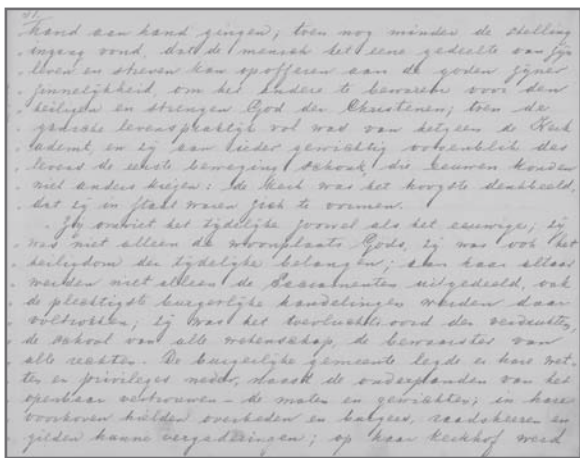
"aan de N.V. Het Huisgezin toe te staan deze koopsom te betalen in vier driemaandelijke termijnen, doch vermeerderd met een interest van zes ten honderd, zodat op 1 Augustus 1921 zal betaald worden fl. 1.268,75; op 1 november 1921 fl. 1.287,50; op 1 februari 1922 fl. 1.306,-- en de laatste termijn op 1 mei 1922 fl. 1.325,--. De kosten der overdracht worden door de N.V. Het Huisgezin gedragen. Wordt met algemene stemmen aangenomen".

De redactie blijft in handen van de Carmelieten tot 1941, het moment waarop Het Huisgezin de uitgave staakt op last van de Duitse bezetter.

De drukkerij

Ten tijde van de start van Drukkerij Acket in 1884 ontwikkelde de industrie zich in Oss sterk. Niet alleen de margarinebedrijven van Jurgens en van den Bergh, maar zeker ook de exportslagerijen van Zwanenberg en Hartog, de kapokfabriek van van den Bergh en een aantal toeleveringsbedrijven voor deze grote ondernemingen boden niet alleen plaats aan een relatief groot aantal werknemers, maar deze industriële expansie betekende evenzeer een regelmaat aan orders voor het vervaardigen van drukwerk voor facturen, enveloppen en briefpapier, terwijl in die periode ook al de grondslag gelegd werd voor de fabricage van verpakking, in de vorm van doosjes, wikkels en kartonnen hulzen. Na een onoplosbaar meningsverschil met de gemeente en concurrent Jurgens vertrok van den Bergh in 1891 naar Rotterdam, een absolute ramp voor de werkgelegenheid in Oss. Voor de drukkerij veel minder merkbaar omdat men niet alleen op de Osse, maar zeker ook op de Nederlandse markt afnemers had gevonden voor de afname van de gespecialiseerde producten in de kartonnage sector. De beschikbare ruimte van bijna 40 m² in de locatie aan de Hooghuisstraat waar werd gestart met een handpers met hefboom, bleek al snel te klein. In 1892 verhuisde het bedrijf naar de Eikenboomgaard, waar men werkte met een in Amsterdam gekochte tweedehands pers die

Hij was sterk in financiële kwesties, maar had bovenal een groot gevoel voor menselijke verhoudingen

met de hand moest worden gedraaid. Zes jaar later opnieuw ruimtegebrek, waarna men koos voor de Peperstraat, het pand en bedrijfsruimte van Hartog, die naar het industrieterrein verhuist. Acket vestigt zich tegenover het oudste pand van Oss waar momenteel het Stadsarchief is gehuisvest en waar 8 werknemers actief waren met het drukken van De Stad Oss, het traditionele drukwerk en de grote vraag naar boterwikkels, handgezet met losse letters in spiegelschrift.

Belletrist en filosoof

Zijn journalistieke activiteiten en ondernemerschap bepaalden natuurlijk het grootste gedeelte van zijn inzet. Jan Acket was een veelzijdig mens die in het dagelijkse leven niet alleen zijn interesse toonde op maatschappelijk, sociaal en cultureel gebied, maar daaraan ook daadwerkelijk

en vol overtuiging deelnam. Naast een erkende persoonlijkheid vooral ook een erudiete man getuige zijn tastbare nalatenschap in de vorm van boeken, beschouwingen en lezingen. Een bellettrist, een benaming die we nauwelijks meer gebruiken, maar zo herkenbaar aan de wijze waarop hij zijn mening beschreef door een poëtisch en prozaïsch gebruik van woorden, zwaarig zonder te overdrijven, lyrisch vaak om zijn overtuiging kracht bij te zetten, uitgebreid formulerend om geen misverstanden open te laten en filosofisch opgebouwd om aan te geven dat de door hem beschreven materie nauwgezet was doordacht. Op dinsdag 15 januari 1889 hield Jan Acket een lezing over 'De Hervorming en hare beteekenis in Nederland, gehouden in den Katholieken Kring'. Een vergelijkbaar oeuvre was een lezing voor hetzelfde auditorium met als titel 'De Christelijke Kunst'. In beide gevallen is er sprake van een handgeschreven manuscript van ruim 70 pagina's, sowieso al een aanslag op de fysieke conditie van de toenmalige luisteraars waarvan toch zeker 2 uur lang verwacht werd dat zijn voordracht geconcentreerd werd gevolgd. En niet alleen fysiek, maar zeker ook geestelijk had een moment van geen of mindere aandacht consequenties voor het vervolg van de lezing.

Kerkgeschiedenis en religieuze cultuur

Alhoewel er geen bewijzen zijn van voortgezette studies, blijkt uit al zijn werken overduidelijk een

De Renaissance brak daarmee en verkoos de heidense kunst boven de Christelijke

deskundigheid, een weergave van niet alleen belangstelling, maar vooral van wetenschap en meningsvorming op terreinen die hem interesseerden en waarover hij veel sprak. Op het gebied van geloof en kunst, en naar aanleiding daarvan kerkgeschiedenis en religieuze cultuur, bleek hij een absolute kenner en – hoogstwaarschijnlijk – de enige in Oss in die tijd.

Een voorbeeld van zijn belletristische omschrijving van 'kunst':

'Het schoonste kind der menschheid! Tot den een doet het zich hooren in het ruischen van den wind door het geboomte, tot den ander door het loeien van den orkaan; tot den een spreekt het met de vurige en schitterende zonnestrallen van een heerlijken dageraad, tot den ander met de ratelende donderslagen van een vreeselijk onweer; tot den een fluistert het met het zilveren schijnsel der maan, wanneer deze Koningin van den nacht, omringd door haar sterrenhof naar boven klimt, tot den ander met het doodsgewul van de elkaar overstelpende golven van een woedenden oceaan!'

Hij heeft een onvoorwaardelijk geloof in God, is rechtlijnig in het Katholicisme, trouw aan de kerk en in alle opzichten een volgeling van de Paus in Rome. In zijn beschouwing over de Hervorming

en Remonstranten besluit hij met een verklaring over het verband tussen het heden en verleden in die tijd: 'Hoe schoon, hoe ver boven het aardse gewoel verheven treedt de geschiedenis van de Katholieke kerk in het daglicht naast de geschiedenis der Hervorming. Moest ik een voor ons, Nederlanders, sprekend bewijs aanhalen van de hoogere waarde van het Catholicisme, ik zou niet aarzelen op de geschiedenis van de Hervorming hier in Nederland te wijzen. De Paus en zijn van God ontvangen gezag, dat was het struikelblok, waarover de Hervorming viel, en het is juist de Paus en het van God ontvangen gezag die het hart van het Christendom uitmaken!'

Muziek en toneel

Als kenner en minnaar van muziek ijverde en stimuleerde hij jarenlang de gemeenschap door stichting van koren en steun aan de harmonie, niet alleen op profaan gebied, maar ook voor kerkmuziek en koorzang. Hij droeg de overtuiging uit dat deze gezelschappen een gemeenschapszin tot uiting brengen die anders zou blijven sluimeren, en dat vooral op kleine plaatsen deze ontwikkeling daaraan zo veel kan bijdragen. In 1894 ontstond het later zo bekende en befaamde koor 'Cantemus Domino' in de Paterskerk, waar Jan Acket zelf ruim 11 jaar de dirigeerstok hanteerde, en waar later zangers als Louis Carpay en Jacques Pulles hun welluidende stem lieten horen. Zijn moraliteit

Na de bevrijding van Oss in september 1944 werd Drukkerij en Cartonnage Acket in de Peperstraat gebruikt als inkwartiering voor de Canadese geallieerden.

komt onverbloemd tot uiting in het door hem geschreven toneelstuk 'De Verloren Zoon' met als subtitel 'Een spel van den Alcohol'. In vier bedrijven, welke werden onderverdeeld in 7 tot 14 'tonelen' wordt aanvankelijk humoristisch geanticipeerd op mensen die graag een borrel (jenever) drinken, zoals Toon Lensen, alias Toon Lik, die "zat als een oude Zwitser in een boom was geklommen, er uit viel en voor dood bleef

liggen". Geen leven in de man te krijgen totdat iemand 'snevel' ging halen, men zijn mond open brak, er wat jenever in goot en Toon weer leven toonde door met zijn ogen te knippen. 'Geef hem nog een slokkie' riepen de omstanders. Hetgeen gebeurde, Toon de smaak te pakken kreeg en met een stem als een brandschreeuwer riep: 'Giet! Giet!' Van blijspel naar drama via enkele bedrijven in dezelfde voorstelling is voor

de schrijver geen probleem, en de schuld van het overlijden van de hoofdpersoon wordt als volgt verwoord: "Hij was slechts het werktuig in de hand van dien vreeselijken moordenaar, die geheele geslachten vernietigt, die het huisgezin ondergraaft, den godsdienst vertrapt, het geestelijk en hooger leven in den mensch uitbluscht: DE JENEVER!"

Het geslacht

In 2009 wordt het heuglijke feit herdacht dat Johannes Aloisius Acket 125 jaar daarvoor, op de verjaardag van zijn vrouw op 14 januari 1884, de drukkerij startte aanvankelijk met als hoofddoel de uitgifte van een krant, in de loop der jaren overgestapt - vooral door de plaatselijke marktwerking - en gespecialiseerd in de productie van kartonnage verpakkingen. In 1915 komen de zonen Bernhard (1883 - 1961), Vincent (1886 - 1976) en Paul (1891 - 1956) in de zaak, terwijl Adriaan (1885 - 1970) zich in 1933 bij hen voegt. Vincent en Adriaan worden in 1956 opgevolgd door hun zonen Jan en Heinz en in dat jaar stapt het bedrijf over van boekdruk naar offset. In 1982 treedt de vierde generatie toe in de persoon van Vic, zoon van Jan jr., die tot op heden de directie voert. Als in 1929 in de Peperstraat een modern fabrieksgebouw verrijst waar bijna 100 Ossenaars hun brood verdienen, slaat niet alleen een wereldcrisis toe, maar wordt Oss extra hard getroffen door het vertrek van

Jurgens Margarinefabrieken naar Rotterdam. Het zal achteraf niet de enige dip in de geschiedenis van het bedrijf blijken. De Tweede Wereldoorlog volgt relatief kort daarop, in 1945 volgen nieuwe investeringen mede met hulp van het Marshall Plan, in 1963 volgt nieuwbouw op de Landweer in Oss en in 2001 wordt nog eens rigoureuus verbouwd. Tijden veranderen, de concurrentie neemt toe, opdrachtgevers zijn minder loyaal en meer eisend en technische voorzieningen vragen visie en alerte reacties van directie en medewerkers. CAD/CAM en plate-making system, een nieuwe DTP-afdeling, Computer to Plate en een KBA 6-kleuren lak pers/ABC zijn inmiddels

Ethiek in ondernemen

vanzelfsprekende termen voor de huidige bedrijfsvoering, maar waren voor de pionier Jan Acket in 1884 uiteraard onnodige en onbekende kreten. Wat hem onbetwist zal verheugen is de nog steeds aanwezige stijl van ethisch ondernemen, van verantwoordelijk zaken doen, van een blijvend bewustzijn alleszins perfecte producten af te leveren, en van een hoge mate van sociale betrokkenheid bij alle werknemers die zich dagelijks inzetten de naam Acket op dat hoge en vertrouwde niveau te houden. Treffend is niet alleen de zakelijk historische benadering, maar zeker ook de vergelijkbare uitstraling van

de directeuren die pa, opa en overgrootvader Jan opvolgden: meer dan gemiddelde lengte, nadrukkelijk observerend, een kalme en gemoedelijke uitstraling, sterk betrokken in de kwaliteit van de directe omgeving en samenleving, geen journalisten weliswaar, maar prima ondernemers! In Johannes Aloijsius Acket hadden ze dan ook een geweldig voorbeeld: een fundament, in elk opzicht een historisch krachtenveld in de stad Oss.

Vier generaties Acket in de directie.

Jan Acket
(1884–1915)

Vincent Acket
(1915 – 1956)

Adriaan Acket
(1933 – 1956)

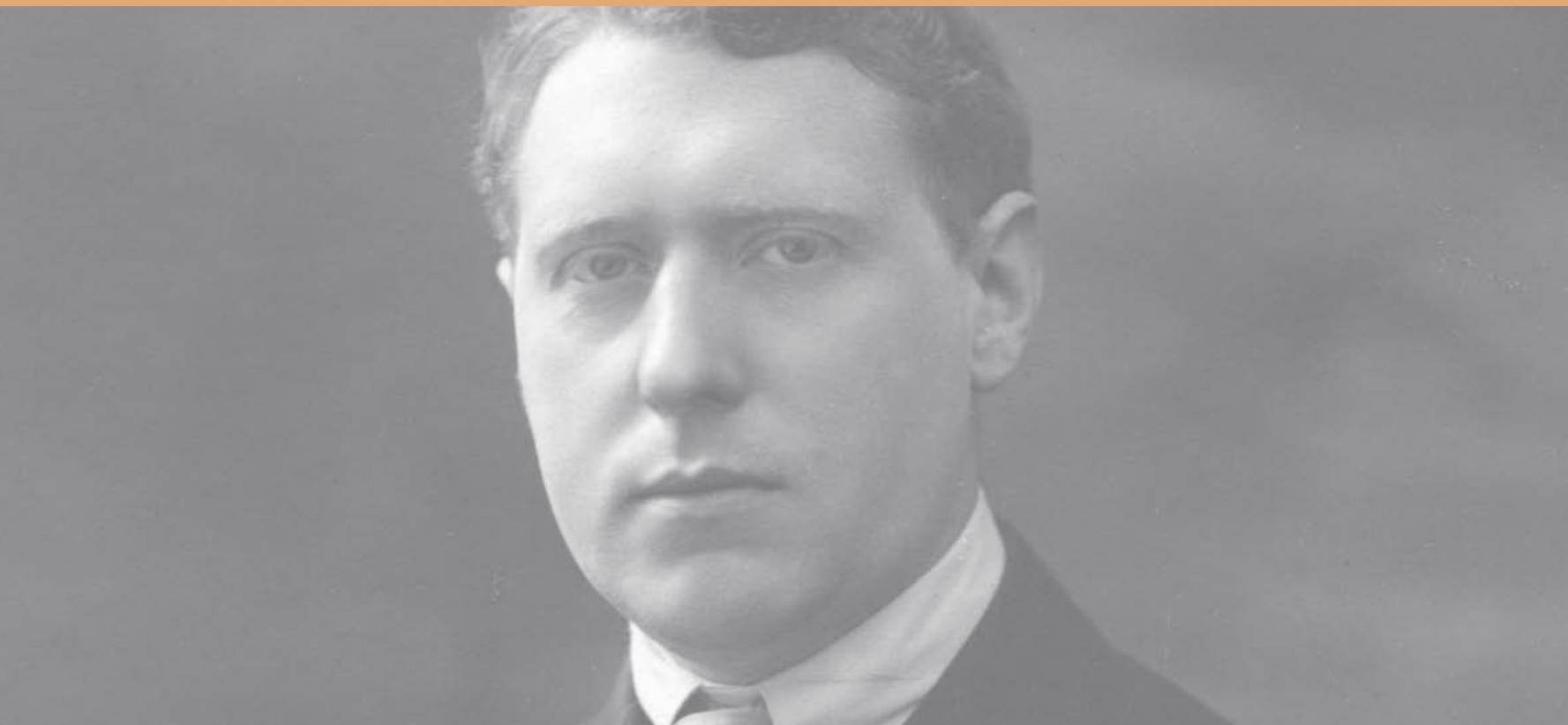
Heinz Acket
(1956 – 1982)

Jan Acket jr.
(1956 – 1982)

Vic Acket
(1982 -)

Jan Cunen, een tikkeltje verstrooid, soms eigenwijs

Joannes Marcellus Cunen is op 24 februari 1884 geboren in Oss. Zijn vader, Gerardus Cunen, was getrouwd met Antoinetta van Poppelen. De familie bezat een bekende manufacturenzaak in het centrum. Na het overlijden van Antoinetta op 13 juli 1908 hertrouwde Gerardus Cunen in 1914 met Henrica Alouisa van Vugt. Uit het eerste huwelijk werden 6 kinderen geboren, drie meisjes Joanna, Marcelina, Marie en drie jongens Jan, Toon en Martin waarvan Jan de oudste was. Zijn jongste zus Marie trouwde in 1917 met Harry Sanders die het Cunen bedrijf overnam en uitbreidde. Op de lagere school blonk hij uit. Door zijn introverte aard viel hij enigszins op, hij was een beetje een aparte en was niet onaardig om te zien. Hij was spiritueel en verloochende zichzelf niet, want hij voelde zich tot het kloosterleven aangetrokken, wat helaas niet voor hem weggelegd was. Niet getreurd, want bij zijn aard paste ook heel goed het beroep van archivaris. Zijn doorzettingsvermogen en bedachtzaamheid leidden hem door alle paperassen uit het verre verleden. Zo heeft hij toch nog het echte monnikenwerk gevonden. Hij was een gedreven persoon, wat nodig was om de geschiedenis van Oss in kaart te brengen.

Jan Cunens gezondheid was zwak. Hij was diabeticus en overleed ongehuwd op 12 september 1940 in Oss. Zij die hem in

persoon hebben meegemaakt, typeren hem als onvermoeid werker, niet materieel ingesteld, een tikkeltje verstrooid, soms eigenwijs op het eigenzinnige af en bijzonder hulpvaardig. Jan Cunen is bekend geworden door de grote reeks artikelen die hij schreef over de historie van Oss en het Maasland. Na zijn opleiding als archivaris ordende hij de archieven van zijn geboorteplaats en vele andere plaatsen. Tevens bracht hij een collectie historische en volkenkundige voorwerpen bijeen die de basis vormde voor het gemeentelijk museum dat na de Tweede Wereldoorlog naar Jan Cunen is vernoemd.

Het ideaal

Na zijn middelbare schooltijd kon hij aan de slag in de manufacturenzaak van zijn ouders. Na enkele jaren voelde hij meer voor een vorming tot geestelijke. Dat is niet zo gek met een dergelijk naar binnen gericht, spiritueel karakter. Bovendien woonde hij in het centrum vlak bij de kerk en het klooster, waardoor hij misschien ook geïnspireerd werd. In die tijd werd de oudste zoon vaak priester of ging het klooster in. Bij hem kwam het van binnenuit. Op 22-jarige leeftijd besloot hij een proefperiode door te brengen in de Benedictijner abdij de Achelse Kluis. Toen wist hij het zeker en in 1906 meldde Jan Cunen zich bij de Trappisten in Diepenveen. Zijn religieuze naam werd Eugenius. Cunen bleef echter niet lang. Op 7 april 1908 trad hij weer

Kom naar huis, ben in civiel

uit. Als reden wordt een gebrek aan roeping opgegeven. Gezien Cunens herhaalde pogingen toegelaten te worden tot een geestelijke orde, lijkt deze verklaring niet geheel aannemelijk. Waarschijnlijk is zijn suikerziekte reden geweest hem te vragen zijn toelatingspoging te staken. Als gevolg van zijn ziekte moest hij zich namelijk aan een specifiek dieet houden en dagelijks veel wandelen. "Door te wandelen voelde hij de honger niet zo" werd door zijn familie gezegd. Jan Cunen, een echte doorzetter, ging daarna in 1909 in Megen naar het gymnasium. Sinds 1898 een instituut exclusief voor aanstaande priesters. Hij was toen 25 jaar oud. Zo probeerde hij alsnog zijn ideaal te verwezenlijken. In 1912 beëindigt hij zijn studie en gaat dan tot 1915 in de Trappistenabdij in Rochefort, België. Ook daar accepteren ze hem niet. Waarschijnlijk om dezelfde reden, zijn suikerziekte. Jan stuurt daarna met gevoel voor humor een telegram naar zijn vader met de boodschap: "Kom naar huis. Ben in civiel". Echter komt hij pas weer terug op 28 juli 1917, niet vanuit Rochefort, maar uit Cadier en Keer, waar hij nog toelatingspogingen heeft gedaan. In die jaren was suikerziekte ongeneeslijk en nauwelijks in toom te houden. Pas in 1920 ontdekten de Canadezen een medicijn ervoor: insuline. In 1924 kwam het pas in Nederland binnen bereik, maar was onbetaalbaar. Voor die tijd gold: een hongerdieet volgen en in

Jan Cunen (7) in een processie Oss-Kevelaar 1925
Collectie Stadsarchief Oss

beweging blijven. Jan Cunen moet zich nooit fit hebben gevoeld. Maar als hij daarover sprak, was het altijd verhullend en met optimisme.

De passie

Terug in Oss ging hij op zolder in de zaak van zijn ouders aan het Walplein wonen en hervatte het werk als etaleur en winkelchef. Door de 19e eeuwse geschiedschrijver Dr. C.R. Hermans (ook een Ossenaar) geïnspireerd, wijdde hij zich aan zijn passie, de historie van zijn stad en streek. Ondanks zijn wens het klooster in te gaan, moet hij toch oog voor het vrouwelijke schoon hebben gehad. Wanneer Jan Cunen een mooie vrouw tegen kwam zei hij, ze lijkt wel een etalagepop in de zon. Omdat hij dit afkortte kreeg je: "ze lijkt wel pop 'n zon". Was dit spottend bedoeld? In 1919 schreef hij een artikel over een passage

Ze lijkt wel pop 'n zon

(Het Gengske) in Oss in het weekblad Mooi Brabant in woord en beeld. Dit werd het begin van vijf artikelen in dit blad dat in 1919 ophield te bestaan. In 1923 vierde het hele land het 25-jarig jubileum van H.M.Koningin Wilhelmina. In Oss werd een grote historische optocht georganiseerd, waarbij Jan Cunen een belangrijk aandeel in de voorbereidende werkzaamheden had. Hij deed dit op zo'n uitmuntende wijze dat de krant De Stad Oss hem een wekelijkse rubriek aanbood genaamd: 'Uit het verleden van Oss en omgeving'. In 1928 kreeg hij toestemming om als vrijwilliger het Osse gemeentearchief te reorganiseren. Vervolgens ging hij in 1929 bij het Rijksarchief in Den Bosch van start als volontair aan de opleiding tot archivaris. Zijn praktijkproject was de afronding van de inventarisatie van het gemeentearchief in Oss. In 1934 slaagde Jan Cunen voor het archiefexamen

Walplein 30, hoek Kerkstraat Collectie Stadsarchief Oss

en op 1 juli van dat jaar werd hij officieel archivaris van de gemeente. Weliswaar voor drie dagen per week, maar hij kon zich nu helemaal toeleggen op de geschiedenis van zijn streek. Het bescheiden honorarium dat de gemeente verstrekke, noopte hem tot het archiveren van archieven in verschillende andere plaatsen in Brabant, als Heesch (1932), Ginneken (1934), Valkenswaard (1936), Dommelen (1936), Putte (1938), Someren, Lierop (1939/1940) en Dongen (1940).

Publicaties

In 1932 werd het boek 'De Geschiedenis van Oss' met inventaris van de gemeente archieven gepubliceerd door Jan Cunen, aangevuld in 1939 met 'De Nieuwste Geschiedenis van Oss'. Deze publicaties bieden nog steeds een goed bruikbaar overzicht van de geschiedenis. Jan Cunen komt de eer toe als eerste een breed opgezette historie van Oss te hebben geschreven. In 1936 bracht Jan Cunen een historische periodiek uit. Hij doopte het de Ossensia-reeks. In deze boekjes besprak hij specifieke thema's uit de Osse en Maaslandse historie. In totaal verschenen acht afleveringen. In 1940 na het overlijden van Jan Cunen kwam deel negen uit waarin de 'Bibliographie der geschriften van J.Cunen gemeente archivaris van Oss' werden vermeld. Daardoor is pas duidelijk hoeveel artikelen, brochures en boeken, 234 in totaal, door Jan

Een onwaarschijnlijk vertelsel van vader op zoon

Cunen zijn gepubliceerd. Hij voelde zich o.a. ook geroepen om de biografie van een aantal zeer verdienstelijke inwoners van Oss en omgeving te beschrijven en op te laten nemen in het Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek. Enkele tot de verbeelding sprekende namen zijn; Simon v. d. Bergh, Antoon Jurgens, C. R. Hermans (de in Oss geboren historicus), Dr A. v. d. Steen enz. In totaal zijn 36 biografieën van personen door hem geschreven. Uiteindelijk heeft hij in 1937 een Biografisch Woordenboek van Oss gepubliceerd.

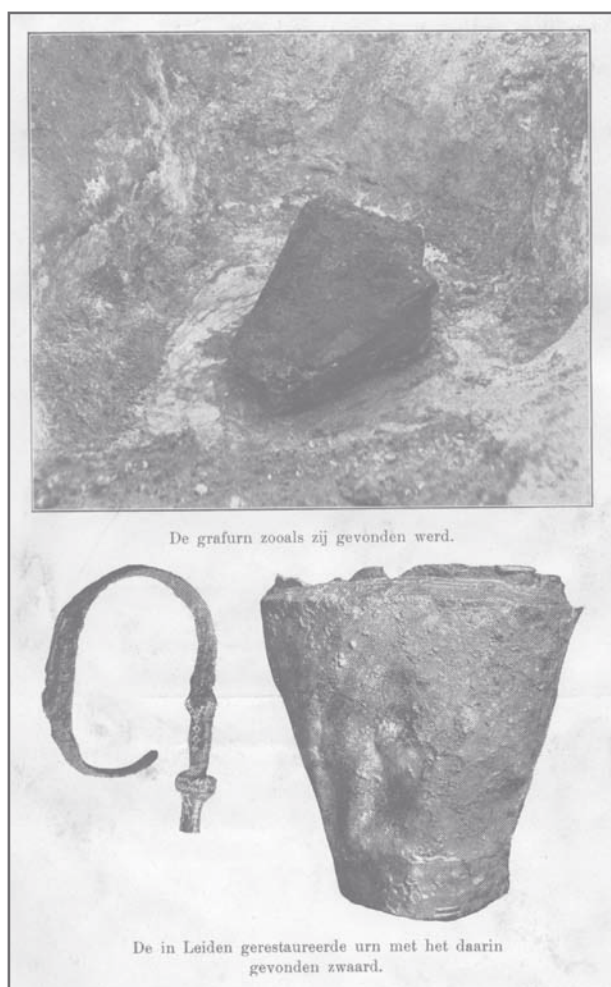
C.R. Hermans, Collectie "Brabantse biografieën"

Museum

Het jaar 1933 is voor Jan Cunen een heel bijzonder jaar geweest. Tijdens grondwerkzaamheden bij de ontwikkeling van een woonwagencamp aan de rand van de gemeente werd een grafheuvel blootgelegd, waaruit het later beroemde kromzwaard in het bronzen vat werd aangetroffen. Een bijzondere vondst die Oss in de spotlights zette omdat deze vondst het begin van de IJzertijd in Nederland markeerde. Een bijzondere locatie moest ook een bijzondere naam krijgen. De vermelding Vorstengraf was dan ook helemaal op zijn plaats. Oudheidvondsten zijn bijna onlosmakelijk verbonden met volksverhalen. Zoals het verhaal dat er 2000 jaar geleden in de omgeving van Deurne een Romeinse generaal met een gouden hoed in het moeras zou zijn gezonken. Een onwaarschijnlijk vertelsel van vader op zoon, totdat in het begin van de 20e eeuw bij het turfsteken een Romeinse vergulde helm werd aangetroffen van een hooggeplaatste Romeinse krijgsman. Die generaal met de gouden hoed had dus wel degelijk bestaan.

Jan Cunen maakte kennis met de Osse versie ervan. Hij schrijft: "Mij werd een overlevering verteld waarvan ik geen notitie nam wegens de door mij gewaande onmogelijkheid. Hier in de hei ligt een koning begraven". Waarschijnlijk was dit weer een mooi volksverhaal, maar de

Het kromzwaard

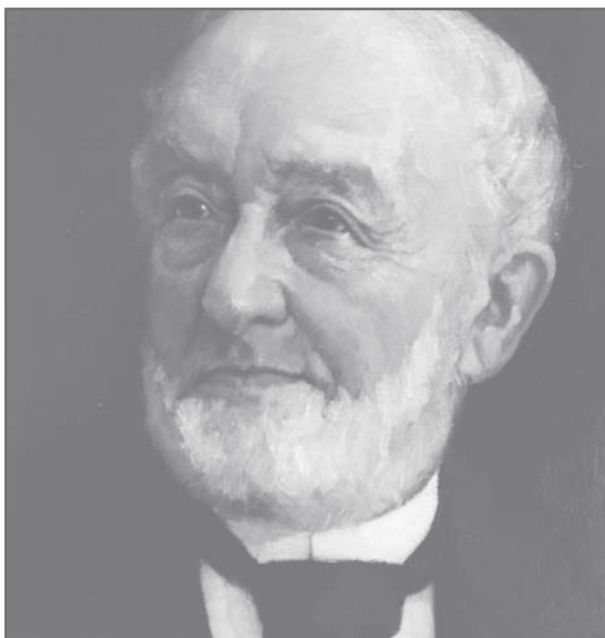

Het kromzwaard Collectie Stadsarchief Oss Museum

vondst van het Gallische vorstengraf in 1933 heeft ook deze sage bevestigd. Echter heden ten dage, anno 2008, wordt getwijfeld of er wel een vorst begraven lag. De opgravingen werden door Leidse specialisten onder leiding

van de bekende archeoloog Dr. F. Bursch uitgevoerd. Cunen, de man van het eerste uur, volgde de opgravingen met grote belangstelling. Helemaal onder de indruk van de ontdekking van deze bijzondere bodemschat, ging hij bij landwerkzaamheden of bij kanalisatie van de Maas jarenlang zorgvuldig inventariseren welke bodemvondsten daarbij tevoorschijn kwamen. Omdat hij goede contacten onderhield met de bevolking wist hij vele vondsten 'boven water' te krijgen. Een deel hiervan is in Oss terechtgekomen en vormde de basis van een collectie voor een toekomstig museum. De meest bijzondere vondsten werden geplaatst in het Rijksmuseum voor Oudheden te Leiden. Een replica van het kromzwaard en het bronzen vat werd aan Oss voor expositie geschonken. Met het in 1932 uitgebrachte boekwerk 'De Geschiedenis van Oss' met inventarisatie van de gemeentelijke archieven, het huzarenstuk van Jan Cunen dat de geschiedenis beschrijft, is de toon gezet dat Oss toe was aan een museum. De Raadscommissie ter bevordering van nijverheid, handel en verkeer heeft het gemeentebestuur positief geadviseerd te kiezen voor een eigen museum. Daar werd mee ingestemd, waarvan akte. In het souterrain van het Gemeentehuis werd Jan Cunen ruimte ter beschikking gesteld om daar de collectie archeologica, volkenkundige voorwerpen, kleding, poffers, prenten en devotionalia tentoon te kunnen stellen. De opening van het museum

was op 24 november 1935. De belangrijke industrieën in Oss werd gevraagd portretten van hun oprichters, zoals Simon van den Bergh aan het museum in bruikleen te geven, zodat het museum ook de geschiedenis van industrieel Oss kon tonen. Het museum werd vanaf het einde van de zeventiger jaren veelvuldig 'en vaak verplicht' bezocht door de schoolgaande jeugd. De kinderen werden geconfronteerd met alle bezienswaardigheden en historie over oud Oss. Iets wat met bijzondere actuele thematentoonstellingen heden ten

*Simon van den Bergh 1819-1907
portret kort na de dood van Simon door Eduard Frankfort
geschilderd op basis van een foto, (86x76 cm)*

dage nog steeds plaatsvindt, maar dan met projecten die de huidige jeugd meer aanspreken.

Jan Cunencentrum / Museum Jan Cunen

Tijdens de oorlog, na het overlijden van Jan Cunen werd het museum in het souterrain van het gemeentehuis verhuisd naar de bovenverdieping van de afdeling Sociale Zaken in het museumpark. In 1949 werd het museum feestelijk heropend. De collectie werd in de jaren vijftig, zestig, en begin zeventig uitgebreid met schitterende schilderijen uit de Romantische en de Haagse periode waarbij werken van o.a.; Schelfhout, Koekkoek, van Os, Verboeckhoven, Jongkind, Breitner, Mesdag, Roelofs, Weissenbruch, Maris, Israëls enz. enz. Aan het einde van de zeventiger jaren werd het oude gemeentehuis van Oss geheel ter beschikking gesteld aan het museum, dat bij deze gelegenheid uit eerbetoon aan de Osse archivaris het Jan Cunencentrum werd genoemd en weer later tot Museum Jan Cunen werd omgedoopt. In de tachtiger jaren wordt de collectie weer uitgebreid met Cobra schilders als Appel en Corneille, en navolgers zoals, Lucebert en Armando, die ruim vertegenwoordigd zijn. Ook vanaf die tijd tot heden is het Museum Jan Cunen nog steeds bijzonder actief in het verzamelen van werk van landelijk bekende, maar ook jonge kunstenaars, soms van buiten Nederland, met een hele nieuwe eigen visie. De educatieve

Cobraschilders en navolgers

Gemeentehuis 1925. Het latere Jan Cunen Museum, Collectie Stadsarchief Oss

activiteiten van het museum zijn van een bijzonder hoog niveau. Tal van door het Museum Jan Cunen georganiseerde tentoonstellingen reisden via andere musea het hele land door. Het concept van educatie voor de schooljeugd werd gretig gekopieerd. Kortom het hedendaagse museum zou zeer waarschijnlijk alle goedkeuring hebben gekregen van deze vermaarde archivaris.

Nawoord van de auteurs

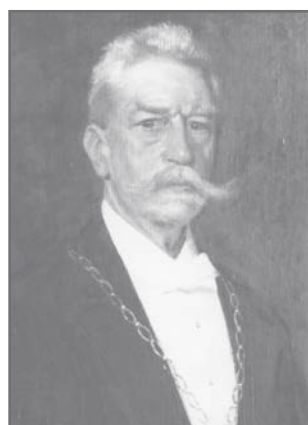
Helaas heeft de bescheiden Jan Cunen weliswaar veel verzameld en gepubliceerd over zijn

omgeving, over hem is er weinig vastgelegd. Zelfs via zijn familie zijn geen jeugdfoto's of familieportretten tevoorschijn gekomen. We zijn dankbaar dat we gebruik hebben mogen maken van de bronnen als achter in dit boek gemeld. Bij het doorspitten alleen al van de 20 plakboeken en de 234 artikelen, brochures en boeken kwamen wij een enorme hoeveelheid informatie en afbeeldingen over Oss en omgeving tegen. Het is natuurlijk onmogelijk en niet de bedoeling om hier een compleet beeld van te geven. Alleen het Stadsarchief waar wij alle

Van links naar rechts:

Spoorwegongeluk te Rosmalen, dr. Verbeek 25 jaar arts, Priesters uit Oss in Rome, Pater van den Elsen, Abt der Norbertijnen in de abdij van Heeswijk-Dinther, Portret van burgemeester van den Elzen in 1921 geschilderd door Simon Willem Maris (145x112) collectie Museum Jan Cunen en de ravage na een cycloon uit 1925 in Langeboom.

Collectie stadsarchief Oss

Uit het plakboek

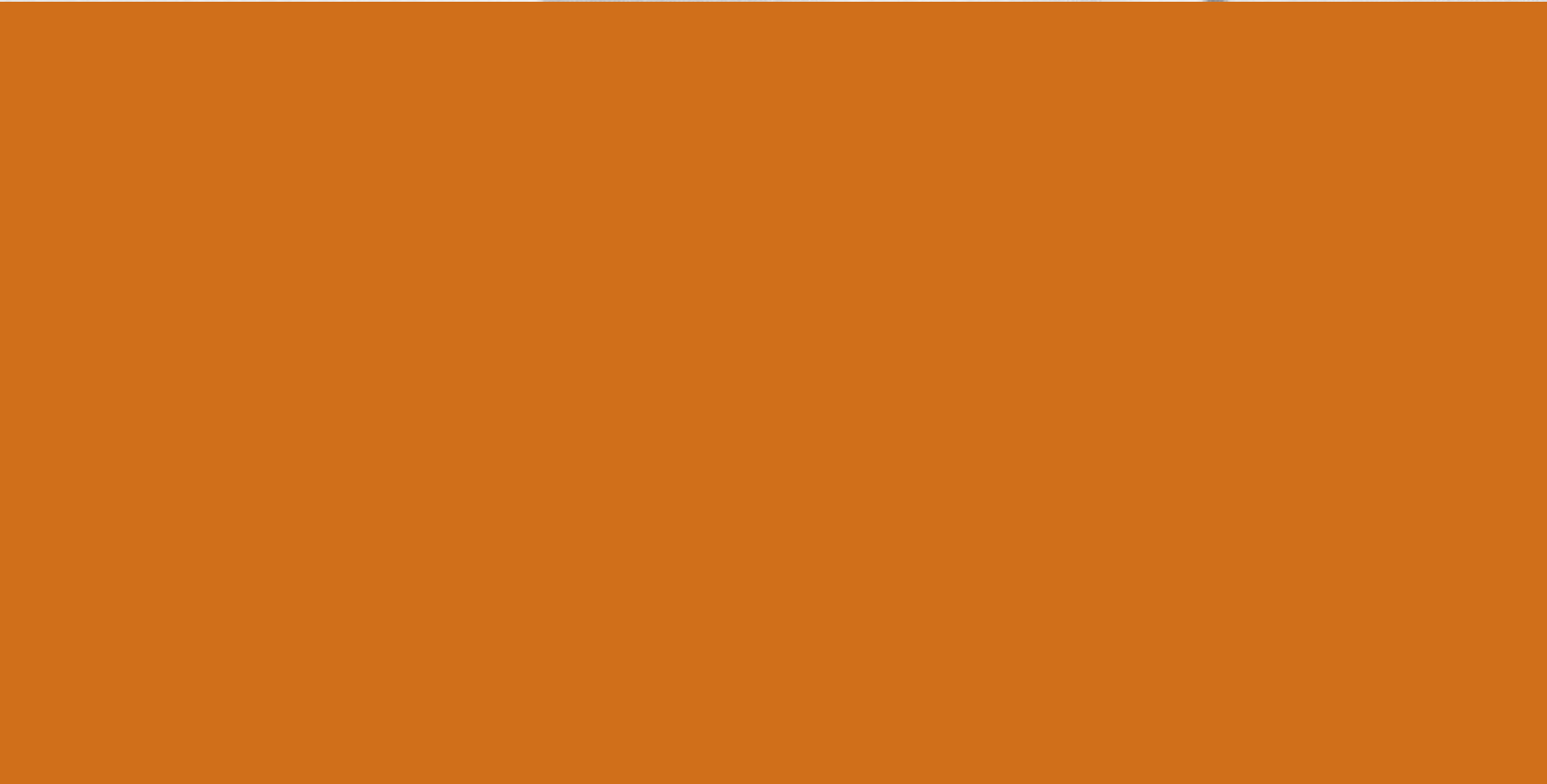
Industriële reclame uit 1926, Collectie Stadsarchief Oss

medewerking van hebben gekregen, heeft dit overzicht. We willen de lezer een aantal gebeurtenissen en afbeeldingen niet onthouden die de verscheidenheid aangeeft van de gegevens die door Jan Cunen werden verzameld. In eerste instantie, vooral in de beginjaren van Jan Cunen als geïnteresseerde voor de geschiedenis om hem heen, gaat zijn aandacht uit naar alles wat er gebeurt met betrekking tot zijn ideaal, de hunkering naar het klooster. In zijn plakboeken komen wij tal van geestelijken, pastoors, kardinalen, nonnen, paters uit vele Brabantse locaties tegen die om een bijzondere reden zijn onderscheiden of vernoemd. Maar ook bijzondere evenementen, ongelukken of natuurrampen

worden vastgelegd. Later zien we de industriële reclamepagina's en folders en vervolgens kiespamfletten van de partijen van destijds voorbij komen. Wisselingen van burgemeesters worden vermeld, kortom een breed scala aan gegevens waarvan wij u enkele afbeeldingen wilden tonen.

Familiegraf Jan Cunen met zijn ouders Vak R nr. 46 Kerkhof Eikenboomgaard, centrum van Oss Foto Anita de Baaij

Pater Titus Brandsma, de Friese Brabander

Getrokken uit de Friese klei

Het is het jaar waarin Oss door het spoor wordt verbonden met Nijmegen en Den Bosch. Geen Ossenaar die toen, in 1881, kon vermoeden wat deze lijn nog meer zou brengen dan industriële voorspoed. Ook de kleine Anno Sjoerd niet. Op 23 februari van dat jaar is het, dat hij zijn eerste teugen Friese lucht inademt. Ver van het Brabantse land, in een statige boerderij in de buurt van Bolsward. Waarvan de naam 'Oegekleaster' verwijst naar het Cisterziënzer klooster waarvan het ooit een ùthof was. Anno Sjoerd was mager en klein. 'Dât wurdt gjin boer' (Dat wordt geen boer), zou Heit Brandsma bij de geboorte van zijn eerste zoon gezegd hebben. Misschien een teleurstelling, het was tenslotte de stamhouder, een opvolger. De betekenis van juist dit kleine ventje voor kerk en maatschappij lag nog in de toekomst verborgen. Boer is hij inderdaad niet geworden. Anno Sjoerd's heldere verstand en sterke overtuiging sloegen letterlijk een andere weg in. Van zijn vader, naast boer ook raadslid en voorvechter van de emancipatie van de katholieken, krijgt hij een grote maatschappelijke betrokkenheid mee. En daarmee gaat hij aan de slag. Notabene nog maar net 11 jaar oud neemt hij al afscheid van zijn Heitelân om naar de middelbare school te gaan. Ver weg gaat hij, eerst te voet naar Bolsward en dan met stoomtram en trein. Naar Megen, waar in het Minderbroederklooster

Oegekleaster

St. Antonius van Padua het St. Anthonius Gymnasium van de paters Franciscanen was gevestigd (nu gemeenschapshuis Acropolis). Zijn broer Hendrik, ook geen boer, komt hem een jaar later vergezellen. Met hen kozen uiteindelijk ook drie van hun vier zusjes voor het kloosterleven. Waarvan één, Boukje, in het Clarissenklooster ook in Megen. De Friese klei bleek een meer dan goede voedingsbodem voor een leven in dienst van God.

Gekneed in Brabant

Het is geen toeval dat Anno Sjoerd en Hendrik in Megen terecht komen. Tot 1800 vormden Megen en de kerkdorpen Haren en Macharen, een soeverein graafschap. Dankzij de door de graven gewaarborgde godsdienstvrijheid, wordt Megen een vestigingsplaats voor missionerende orden. De Franciscanen, volgelingen van Franciscus

Wij zijn niet geroepen om in het openbare leven grootse, opvallende en drukbesproken dingen te doen

van Assisi, vestigen er direct na hun aankomst in 1645 een Latijnse school. Eeuwen lang bedienen deze Franciscanen ook de Bolswarder Parochiekerk van St. Martinus. Dat verklaart de relatie met het gezin Brandsma, en de opname van de twee jongens. Zes jaar lang maakt Anno Sjoerd met 115 jaargenoten deel uit van het harde kosthuis-leven van deze Minderbroeders. De leraren laten er zich professor noemen.

Anno Sjoerd op zijn 11e jaar

De sobere gestrenge oudtestamentische opvoeding bleek voor Anno Sjoerd een goede voorbereiding op het verblijf in Megen te zijn. De tekst op de preekstoel van de kloosterkerk

moet hem hebben aangesproken, ook al sloeg die op meer wereldse zaken. 'Non declina', wijkt niet af. Collega hoogleraar Sassen, schreef veel later "Men behoefde niet tot zijn intimiteit te zijn doorgedrongen (...) om te weten, dat alles 'echt' aan hem was, omdat al zijn denken en doen op vaste beginselen en een diep en sterk geloof was gegrondvest". Voor zover uit de overlevering valt op te maken, was Anno Sjoerd een schrandere student. Maar liefst negen 'prijzen' had hij aan het eind van zijn studie in de wacht gesleept; onderscheidingen voor het uitblinken in bepaalde vakken. Alleen een redenaar was hij niet, zoals ook later de colleges die hij gaf weliswaar als leerzaam maar niet als geestdriftig werden ervaren. Godfried Bomans, één van Titus latere studenten, daarover: "Zijn Friese argwaan voor het onwaarachtige deed hem zelfs de meer gematigde vormen van bezieling vermijden". Anno Sjoerd ging tijdens de studie zijn eigen gang. Maar een doetje was het niet, zo verhalen klasgenoten uit die tijd. Wel speelde zijn gezondheid hem vanaf het derde jaar parten. Dat leverde hem toestemming op tot langer slapen en een extra glas melk.

In tegenstelling tot hun zussen, mochten Anno Sjoerd en Hendrik tijdens vakanties naar huis. Eerst te voet naar Berghem of Oss, dan met de trein om vervolgens de laatste etappe weer af te leggen met de stoomtram en te voet. Zeven

Wel zijn wij verplicht om de gewone dingen op grootse wijze te doen, dat is met een zuivere intentie en de inzet van heel onze persoonlijkheid

St. Antonius Gymnasium te Megen

uren duurde deze reis al met al. Anno Sjoerd schreef trouw brieven aan thuis. Die berichten uit zijn Megense tijd hebben helaas niet aan een opruiming kunnen ontsnappen. Dat die tijd naast zijn Friese komaf een belangrijke basis heeft gelegd voor zijn verdere ontwikkeling staat als een paal boven water.

Keuze voor de Karmel

Wanneer Anno Sjoerd en Hendrik hun studie hebben afgemaakt moeten ze kiezen bij welke

orde zij de priesteropleiding zullen volgen. Hendrik kiest voor het klooster van de vooral op zielzorg gerichte Franciscanen. Anno Sjoerd kiest voor de Karmelieten. Vader en Moeder Brandsma hadden liever gezien dat ook hij zou kiezen voor de Franciscanen. Hij was immers een doener en intreden in een sterk contemplatieve orde, die ook nog vrij onbekend was, zou minder bij hem passen. Maar Anno Sjoerd kiest voor de spiritualiteit en de mystiek van de Karmelorde. En is niet te vermurwen. Een paar dagen na de

kroning van Wilhelmina tot koningin neemt hij, met twee van zijn studie-maatjes, wederom de trein. Naar Boxmeer deze keer, stroomopwaarts van Megen, van de ene oude Roomse enclave naar de andere. Oorspronkelijk een vrijstaatje voor feodale uitpattingen die, als uiting van die vrijheidsbeleving, wonderwel samengingen met godsdienstvrijheid. Zo bood de ene potentaat op tegen de andere door een nog groter klooster te stichten, daarin vooral de wil van hun vrouwen volgend. In 1653 kwam door toedoen van de gemalin van graaf Van den Bergh en in samenspraak met de Belgische Karmelieten, het klooster in Boxmeer tot stand. Binnen deze muren komt Anno Sjoerd wonen en studeren. Op 17 september 1898 begint zijn noviciaat in de orde van de Karmelieten. Daarmee kiest hij dezelfde weg naar de berg Karmel, zoals eens Elisa als kluizenaar had gedaan en later, in diens voetsporen, vele andere Karmelieten. Bij zijn intrede neemt Anno Sjoerd de naam 'Titus' aan als eerbetoon aan zijn vader. Niet toevallig is het tevens de naam van de leerling van de apostel Paulus; ook een boodschapper.

'Gelukkig' op mijn cel

Het kloosterleven was sober en kende geen enkele vorm van comfort. Na een paar maanden op een cel te hebben gewoond werd er gewisseld met een andere novice. Men zou zich eens al te zeer kunnen hechten aan de kale ruimten. In

die tijd was er één kachel en die stond midden in de gang. Letterlijk geen klimaat waarin het gestel van Titus goed gedijde. Het gebruikelijke nachtofficie (opstaan tegen twaalfen 's-nachts, collectief gebed en dan weer een paar uurtjes slaap) zal daaraan zeker ook niet hebben bijgedragen. Het ritme van 's-ochtends half zes tot 's-avonds acht uur bestond uit gebed, lezingen, meditatie, vegen, poetsen en tussendoor een korte wandeling. In het eerste jaar had Titus evenmin de beschikking over boeken. Het is in de 21e eeuw bijna niet voor te stellen dat hij desondanks een maand na zijn intrede als 17-jarige naar huis schrijft 'Ik ben heel gelukkig hier op mijn cel of onder de fraters, zoals men dat van mij vordert'. Daarna wordt het stiller met de berichten uit het klooster. Tot in oktober 1898 frater Titus in het bijzijn van zijn ongetwijfeld trotse ouders voor de eerste maal de kloosterlijke geloften af legt. Uit die periode dateert ook het begin van zijn speciale en levenslange vriendschap met Hubertus Driessen die vanuit Rome naar Boxmeer komt om wijsbegeerte te doceren. Aan het eind van het tweede jaar van zijn noviciaat wordt Titus erg ziek. Door een zware maagbloeding kan hij aan het dagelijkse kloosterleven niet meer deelnemen. Het kost hem moeite om de uitzonderingspositie die hem ongewild ten deel valt, te accepteren. Later, in een andere context, zal Titus daar zelf van zeggen dat hij altijd het

*Een levensideaal, al te gemakkelijk bereikbaar,
is niet waard er naar te streven*

land had aan 'opvallend zijn', en het innemen van een uitzonderingspositie. Strenge rust zonder studie werd zijn opdracht, en Titus komt er weer bovenop.

De weg naar Rome

Vlak voor het opnieuw afleggen van de kloostergeloften, vertrekt Titus naar Zenderen om zijn studie theologie voort te zetten. In dit Twentse plaatsje was een assistentieklooster gevestigd waar vooral de lagere studies van de Karmelieten werden verzorgd. Hij blijft er slechts één jaar. Nadat de enige docent op missie gaat, verhuist Titus met zijn klas naar Oss. Aldaar studeert hij verder in het uit Boxmeer overgekomen studiehuis van de Karmelieten.

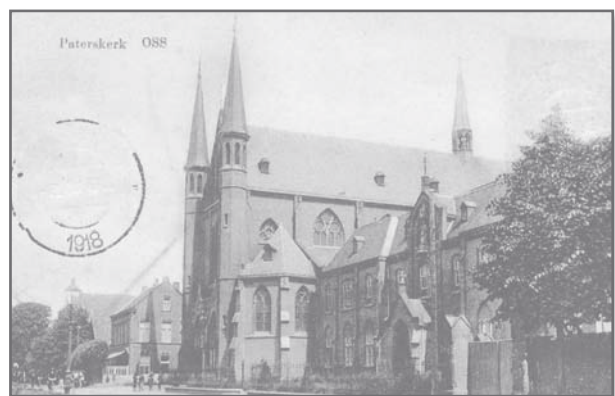
Een geheel nieuwe ervaring wacht Titus in het Karmelietenklooster aan de Molenstraat in Oss. Het betreft de relatie met een broer van zijn goede vriend Hubertus. Deze broer, Eugenius, was docent theologie. Het feit dat Titus ongewild op de voorgrond trad door de verhouding tot Hubertus, en bovendien in allerlei vraagstukken een eigen mening liet horen, kan Eugenius maar moeilijk plaatsen. Ze worden geen vrienden deze twee. Het wel minst handige moment waarop zich dat manifesteert is Titus' eindexamen. Waar de mening van de professor voor een frater geldt als wet, is Titus zo vrijmoedig om in plaats van de opgedragen verdediging van

Titus in het jaar van zijn priesterwijding

een these, te verzoeken het omgekeerde te mogen onderbouwen. Het tekent Titus en zijn latere leven ten voeten uit. Voor de examiner is het net teveel. De priesterwijding op 17 juni 1905 in de St. Jan in Den Bosch gaat weliswaar door, maar Eugenius zet een streep door de voortzetting van Titus' studie als lector in Rome. In plaats daarvan wordt Titus als sacrista verantwoordelijk voor de inventaris en de financiële administratie van het klooster.

'Het was een der vele lessen die ik nodig had', zo zei hij zelf over die periode. Hubertus, inmiddels Procurator-Generaal in Rome, hoort dat Titus als 'gevaarlijk' wordt beschouwd en van het lectoraat is uitgesloten. Hij reist naar Oss en breekt de oppositie. Titus mag zijn zaak verdedigen voor de hoogste gezagsdrager (die luisterde naar de in het dagelijks spraakgebruik minder hoogdravende titel 'provinciaal') van de Nederlandse Karmel. De jonge frater erkent dat hij de schoolse opinies lang niet altijd had kunnen volgen. Waarop de Provinciaal repliceert "Dan moet ge juist naar Rome om die filosofie wat beter te bestuderen". Samen met Hubertus reist Titus al een paar dagen later naar Rome. Hij gaat studeren aan de Pauselijke universiteit Gregoriana (het collegio San Alberto). Het gaat er daar zo mogelijk nog Spartaans aan toe dan in Megen en Boxmeer. Ditmaal begint het programma om kwart over vijf 's-ochtends om pas tien uur 's-avonds te eindigen. Niet alleen de theologie wordt onderwezen, maar ook stoffelijke zaken als mechanica, scheikunde, wiskunde en zelfs de astronomie. Op zijn gezondheid wordt intussen scherp toegezien. Op een kleine bloedvergiftiging na, gaat het goed met Titus. Tot na ruim twee jaar opnieuw een zware collaps hem treft. Voor zijn leven wordt gevreesd. Maandenlang ligt Titus onbeweeglijk te bed. Zijn studie ligt net zo stil. En ook ditmaal komt Titus er weer bovenop. Waarna voor hem alleen nog het examen telt.

Klooster van de Karmelieten aan de Molenstraat

Maar hij zakt, en wordt teruggeroepen naar Oss als docent filosofie. Daar studeert hij verbeterd verder om in het najaar van 1909 wederom af te reizen naar Rome. Zijn proefschrift verdedigt hij daar met succes.

Gedoseerd doceren!

Van 1909 tot 1923, het jaar dat hij hoogleraar in Nijmegen wordt, is Titus Brandsma docent in de wijsbegeerte aan het studiehuis van de Karmelieten in Oss. In de aanloop bestaat zijn gehoor overigens maar uit twee studenten. Een jaar later was er zelfs niemand om in de filosofie te onderwijzen. Weinigen voelden zich in die tijd tot het priesterschap geroepen, en een kleine orde als de Karmelieten kon al helemaal niet op belangstelling rekenen. Hubertus Driessen, die in Rome niet in zijn functie werd herkozen, was inmiddels tot Provinciaal van de Nederlandse

Er is zoveel gereserveerdheid, zoveel koele berekening, dat én liefde én offer én moed bij ons geheel zoek zijn

Karmelorde benoemd. Hij hield vanuit zijn kamers boven de poort van het klooster aan de Molenstraat Titus nauwlettend in het oog. Met de schrik van het Romeinse ziekbed nog vers in het geheugen werd Titus iedere nevenactiviteit verboden. Voordat Hubertus op reis ging liet hij zelfs instructies achter bij de Prior van het klooster in Oss. Titus werd zo ongeveer voor ieder werk ongeschikt verklaard. Gelukkig voor Oss was dat tegen dovemansoren gericht. Titus zette in eerste instantie met verve het schrijven van artikelen voort om zo de belangrijke boodschap van de Karmelieten onder brede aandacht te brengen. Maar dat was hem niet genoeg. Een Nederlands volksblad zou er moeten komen, zodat de vergeten orde weer een plek onder de mensen zou krijgen. Het kwam er in mei 1912 onder de naam Carmelrozen en in eendrachtige samenwerking met, jawel, Eugenius Driessen. Het kan verkeren...

Relikwie(t)?

Een karmeliet had weinig persoonlijke bezittingen. Niets immers mocht het contact met God in de weg staan. Pater Titus vormde op dat punt geen uitzondering. Of toch wel? Tijdens zijn verblijf in Nijmegen had Titus een kanarie, die na zijn overlijden aan de familie werd overgedragen. Een tastbaar aandenken. Een levend teken van het baasje dat werd vermoord en 'verascht'. Maar ook dit

vogelleven kwam teneinde. Of niet helemaal? We weten niet welke naam het beestje had. Maar had Titus zijn eigen levensloop gekend, dan zou hij het misschien droogjes 'Relikwiet' hebben gedoopt. Na de dood van de kanarie heeft de zwager van Titus het weggeven. Ze staat nu, opgezet, in het Titus Brandsma museum. Resten van een zalige?

Met dank aan het Titus Brandsma Museum te Bolsward

Wederopstanding van de De Stad Oss

De gangmaker Titus bestierde de totstandkoming van iedere editie van de Carmelrozen. Van exploitatie tot distributie, en van het schrijven van artikelen tot het typografisch ontwerp. Dat viel ook iemand anders op. Jan Acket, uitgever en oprichter van de lokale krant De Stad Oss, nodigt Hubertus en Titus uit ten kantore. Zijn krant is redactioneel en typografisch onaantrekkelijk, verschijnt vaak maar met twee pagina's en soms helemaal niet. Hij vraagt Titus om advies en dat krijgt hij, zelfs meer dan dat. Titus ziet mogelijkheden voor dit volksblad en laat zich, zij het aarzelend, zelfs overhalen tot het hoofdredacteurschap. Ondanks zijn verbod op neventaken stond Hubertus erbij en keek er naar. Op zondag 4 mei 1919 verschijnt 'De Stad Oss, nieuwsblad voor Oss en omstreken' onder Titus' leiding in een nieuw gewaad. In zijn eerste

hoofdartikel brengt Titus het blad sterk onder de aandacht: 'Wie echter zal in den tegenwoordigen tijd een flink blad niet op prijs stellen? Wie ziet niet in, hoe noodig het is in dezen tijd, de Pers en niet het minst de plaatselijke Pers sterk te maken?' De hele maand lang wordt De Stad Oss gratis verspreid. Acht pagina's, tweemaal in de week. Veel van de artikelen over belangrijke sociale en politieke onderwerpen zijn van Titus' hand.

Het is niet de enige Osse activiteit waarin Titus van zich doet spreken. Hij ontpopt zich als een stuwende plannenmaker, een doe-mens die grote invloed heeft gehad op het maatschappelijk leven in Oss. Zijn eenvoudige komaf en zijn grote gedrevenheid zijn de ingrediënten voor het waarmaken van zijn Karmelbelofte. Niet zozeer door middel van individuele contemplatie of zielzorg. Het is de burger in het algemeen en de burgerij als collectief waarvoor Titus zich in en na zijn Osse periode zo sterk inzet.

Van villa Josina tot Titus Brandsma Lyceum

Al voor de Eerste Wereldoorlog waren er plannen om een Hogere Burger School (HBS) op te richten in Oss. De bisschop van Den Bosch gaf er in oktober 1913 toestemming voor. De Eerste Wereldoorlog haalt een streep door dit plan. De tering moet naar de nering worden gezet. Het duurt tot 1923 eer de HBS er feitelijk komt. Met

de door Titus losgepeuterde rijkssubsidie. De school kent alleen een HBS-B afdeling. Uitsluitend jongens worden toegelaten. De oprichtingsakte passeert bij notaris Bijvoet, met Titus als één van de ondertekenaars. De HBS bestaat naast de Handelsdagschool die een voortzetting was van de uit 1908 daterende handelscursus van de middenstandsvereniging 'De Hanze'. Beide scholen maken in de eerste jaren gebruik van Villa Josina. Deze villa was gebouwd rond 1870 en in bezit van margarinefabrikant Jan Jurgens (Johannes Arnoldus) en zijn echtgenote Josina Jansen. De villa was aan de paters toegefallen als deel uit de erfenis van Jan Jurgens (1835-1913). Saillant detail: Titus was de biechtvader van Jan. Aan de nalatenschap wordt één nadrukkelijke voorwaarde verbonden: de villa moest bestemd worden tot schoolgebouw. Maar al snel werd ze te klein voor de HBS. Tussen eind 1926 en april 1928 wordt een nieuw schoolgebouw (het huidige markante gebouw aan de Molenstraat) naast de villa gezet. In 1953 wordt de villa gesloopt, om ongeveer op dezelfde plek een studiezaal te bouwen. De school wordt in 1948 genoemd naar Titus Brandsma.

Met de neus in de boeken

Villa Josina vormt voor meer Osse voorzieningen een dankbaar onderkomen. Na een moeizame strijd en vele bedeltochten voor subsidie bij regering, provincie, gemeenten en lokale

We moeten de tijd verstaan en ons niet buiten zijn invloed plaatsen. Ook wij zijn kind van de tijd

industrie (Jurgens, van den Bergh, Zwanenberg en Hartog), weet Titus een ander ideaal tot uitvoering te brengen. Oss krijgt in 1921 een bibliotheek, annex leeszaal. In eerste instantie in een zaaltje aan de Heuvel en later in Villa Josina. Goede lectuur onder de mensen brengen en het katholieke volksdeel ontwikkelen; daar ging het Titus om. In 1924 wordt hij benoemd tot bibliothecaris en censor, wat hij vier jaar lang zal blijven. Kort na de oprichting worden er maandelijks al 1000 boeken ter lezing gevraagd.

Het (heilig) hart op de juiste plaats

Meer dan een dagtaak heeft Titus aan zijn inzet voor de Osse gemeenschap, en nog is het niet genoeg. Ook Friesland kan ondertussen rekenen op zijn aandacht. Of het gaat om het verzamelen van kloostermoppen voor een kruiswegstatie in Dokkum, of de oprichting van de vereniging voor natuurbescherming It Fryske Gea: Titus is er mee in de weer. Tussendoor is hij nog bezig met de voorbereiding voor de viering van het 50-jarig huwelijksfeest van zijn ouders op 1 mei 1920. Een half jaar daarna komt vader Titus te overlijden. Moeder Brandsma zal nog 13 jaar lang de activiteiten van haar zoon meemaken. De oprichting van het Heilig Hartbeeld in Oss is er één van. Titus werpt zich op als voorzitter van het Heilig Hartcomité met een duidelijk doel: het inzamelen van geld voor een Christusbeeld in Oss. Dat gaat voorspoedig. De Stad Oss van

Onthulling Heilig Hartbeeld op het Walplein.

dinsdag 18 mei 1920 meldt een tussenstand: fl. 6.013,02. Genoeg om de wens in vervulling te doen gaan. De kunstenaar August Falize krijgt opdracht tot het ontwerp van het beeld. Het wordt geplaatst op het Walplein, gevolgd door de onthulling onder de brede belangstelling van vele Ossenaren op 26 juni 1922. Het onderschrift bij het beeld past zowel bij de actie van de burgerij als bij de levenswerken van Pater Titus: Regi suo cives ('De burgers aan hun Koning'). In 1966 moet het beeld wijken voor het autoverkeer. Het wordt verplaatst naar de Berghemse weg.

Gastheer voor missionarissen

Nog een wapenfeit uit de Osse periode van Titus mag niet onvermeld blijven. In de week

Titus met de bisschop van Den Bosch Mgr. A.F. Diepen, tijdens de missieweek

van 16 tot 23 juli 1922, weet hij maar liefst 56 missionarissen afkomstig uit de hele wereld naar Oss te halen. In een bonte verzameling van missieorden en kledij brengen zij de 'Roomsche Missiën' onder de aandacht. Titus blikt zelf terug op deze week in een 17 pagina's tellend artikel dat wordt geplaatst in het blad 'Opgang'. Drie Bisschoppen, drie tentoonstellingsterreinen van o.a. missiegewaden, een optocht, de Harmoniën van Oss, Heesch, Schaijk en Ravenstein, parochiale koren, boekenstands, lezingen, en een filmvoorstelling: het kon niet op. Een soort brocante van goederen die ten behoeve van de missie vanuit heel Nederland werden afgestaan,

completeerde het geheel. Die goederen vonden onder de missionarissen gretig aftrek. "Werd een voorwerp door meer dan een begeerd, dan dobbelde men er om, wie de gelukkige zijn zou...", aldus Titus. 'Waar hebben we dat meer gezien', zou iedere Bijbelkenner hierop kunnen repliceren. Maar het was geen sfeer van scherpslijperij. Het was één groot feest met bovendien een grote opbrengst mede dankzij de verloting. Onder de 12.000 Ossenaren werden bijna 12.000 van deze loten verkocht. Een ander hoogtepunt dat geld in het missie-laasje bracht was de voetbalmatch. De aartsbisschop van Madras, Mgr. Aelen, verrichtte de aftrap. Titus schrijft daarover "Het woei nogal en het was een typisch gezicht den grijzen prelaat, met nog jeugdige levendigheid en opgewektheid den bal te zien aftrappen, terwijl de wind zijn paarsen mantel om zijn schouders deed opwaaien en het groepje aldus ook in kleur en lijn een bijzondere levendigheid gaf". De missieweek was een groot succes. Burgemeester Van den Elzen onderstreepte dat op de slotreceptie: "Allen hebben meegewerkt en de eendracht heeft het succes verzekerd. Heel Oss was gemobiliseerd. (...) Natuurlijk zijn er die zich uitsloofden, die zich opofferden, er al hun vrije tijd aan wijdden, met een enigszins oneerbiedig woord; zou ik ze de trekpaarden willen noemen, die den Missiewagen aan het rollen hielpen brengen. Hun voorbeeld prikkelde, hun liefde ontstak anderen

Het gezag wordt nooit sterker ondermijnd dan door onbekwaamheid van de gezagsdragers

in vuur en toen de tijd van de Missieweek naderde, was er zoowat niemand meer, die er niet voor aan het werk was. (...) Dat is het mooie van zo'n Missieweek in een kleinere plaats."

De hoed van Pater Titus

Waar Pater Titus ging, daar ging zijn hoed. Een trouwe metgezel. Dankzij de Duitse gründlichkeit werd hij na de dood van zijn eigenaar naar Nederland teruggezonden. Zonder Titus. Als deze hoed zou kunnen spreken over wat er in het hoofd daaronder allemaal is omgegaan. Volgens gebruik werden de bezittingen van Titus onder zijn medebroeders verdeeld. Zo ook de hoed. De prior bleek daar wel 'oren' naar te hebben. Althans, na enig vermaken. Dat kon de hoedenmaker niet over zijn hart verkrijgen. De hoed van Pater Titus; daar haalde je geen grappen mee uit. De prior werd een fonkelnieuw 'passend' alternatief geboden. Gratis. De ruil werd beklonken. Hoeden waren schaars in die tijd.

Het hoofddekseel werd weinig rust gegund. Zijn dienstbaarheid was nog niet ten einde. De oude moeder van de hoedenman vroeg de hoed te leen. Voor een oud volksgebruik tegen de reumatiek. Met haar stijve vingers al voelend langs de rand van de hoed, vond ze verlichting. Een wonder? Het is onbekend of ze van haar

kwaal werd verlost. Jammer, want bij het lange proces tot de latere zaligverklaring van Titus zou dat zeker welkom zijn geweest.

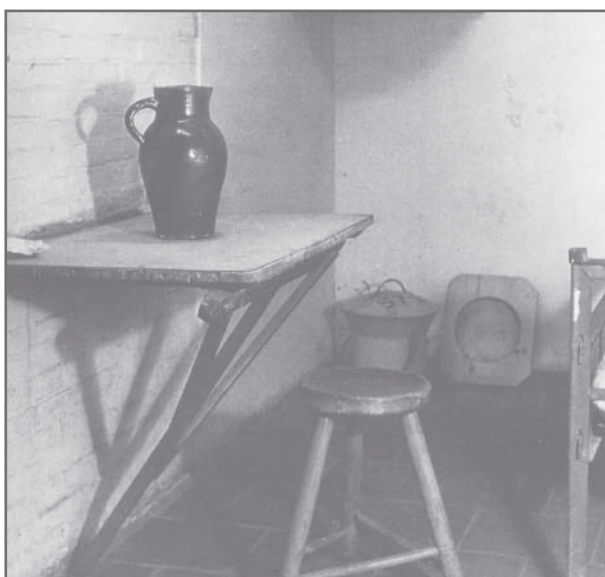
Nee, het was een ander wonder dat geschiedde. Onder de starre bewegingen van de knokige vingers liet de hoed zijn geheim los. Er viel een briefje uit de binnenrand. Pater Titus had daar delen van het De profundis en Judica me Deus opgeschreven. En nog meer bracht de reumatiek aan het licht. In totaal acht briefjes bleek het lint te verbergen. Moeizaam door Titus geschreven verslagen. Van de fysieke kwalen die hem parten speelden, en van zijn geheugen dat hem tot zijn grote ontzetting in de steek liet. Zodat zelfs het Onze Vader niet meer kon worden vastgehouden.

De hoed had toch gesproken.

*Bron: Krantenartikel, Titel onbekend,
18 december 1954*

Van Oss naar Nijmegen

De Karmelorde ziet Titus als toekomstig professor aan de groeiende universiteit van de orde in Rome, maar de Nederlandse kerkprovincie laat hem niet graag vertrekken. Zij kan zijn veelzijdigheid en organisatorische kwaliteiten veel te goed gebruiken. Na 14 jaren van tomeloze inzet ten behoeve van Oss wordt Titus daarom

Cel 577

voor een nieuwe klus gevraagd. In Nijmegen dit keer. Min of meer toevallig, want een beoogde hoogleraar aan de nieuwe Katholieke Universiteit viel uit. In september 1923 vervangt Titus hem. Hij wordt hoogleraar filosofie en mystieke theologie. Ondertussen blijft hij tot 1927 in Oss wonen. De weekeinden komt hij naar huis. Voor het vakgebied mystiek verricht Titus baanbrekend werk, door uit heel Europa handschriften met Middelnederlandse teksten van bekende mystici als Geert Groote en Ruusbroec te verzamelen. Zijn benoeming tot rector-magnificus van de Universiteit van Nijmegen in 1932 is niet alleen voor hem persoonlijk een grote eer, maar ook voor de Karmelorde. Zijn diëсреde over de

ontwikkeling van het beeld van God door de tijden heen wordt tot buiten katholieke kringen bijzonder gewaardeerd. In de universitaire wereld bezag men de enorme maatschappelijke betrokkenheid van collega Brandsma wel eens met spijt, of met ironie. Zo sprak een andere rector-magnificus een keer in zijn jaarrede: "Onze apostel Brandsma trok naar oude gewoonte met zijn bezielend woord door stad en land. Van zijn beminnelijke eigenschap, het woord 'neen' alleen tot de duivel te kunnen zeggen, heeft de rector van dit jaar bij herhaling misbruik gemaakt om de eigen taak te verlichten. Maar een opsomming van al dit zwoegen is niet in de handel".

In 1939 overlijden twee van Titus' zussen. Zijn 40-jarig professiefest wordt daardoor ernstig overschaduwd, maar blijft desalniettemin een feestelijke aangelegenheid. Hij wordt koninklijk onderscheiden als Ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw. Dat de Fries inmiddels ondanks diens vertrek naar Nijmegen een echte Brabander is geworden, blijkt uit een bedankbrief aan zijn zus en haar gezin voor hun bijdrage aan het feest. 'Na den middag ben ik half drie naar Nijmegen gegaan, waar om half vier de receptie begon. Het Comité is nog wat blijven plakken tot zes uur, halfzeven. Des avonds hebben we heel gezellig onder ons het feest gevierd. Ik ben er best van gekomen'. In 1941 viert Titus zijn zestigste verjaardag. De laatste in vrijheid.

Als twee hetzelfde doen, is het daarom nog niet hetzelfde

Boodschap voor de wereld.

“Wie de wereld wil winnen voor hogere idealen moet de moed hebben met haar in conflict te komen”.

Al ver voor het begin van de Tweede Wereldoorlog wijst Titus in zijn filosofiecolleges op de gevaren van het nationaal socialisme. Medio 1936 is hij enige tijd lid van het door Nederlandse geleerden en kunstenaars opgericht Comité van Waakzaamheid tegen het nationaalsocialisme. Na de bezetting van Nederland verzet Titus zich in zijn functies als onderwijzer en journalist sterk tegen de Duitsers. Als voorzitter van de Bond van Besturen van Katholieke Scholen heeft hij een duidelijk antwoord op het decreet van de bezetter alle joodse kinderen de toegang tot het onderwijs te ontnemen. Namens de bisschoppen deelt hij onverschrokken mee “dat de kerk geen onderscheid van geslacht, ras of volk zal maken”. Wanneer de Nazi's in 1941 trachten hun greep op de dagbladers te vergroten, komt de Nederlandse kerkleiding hiertegen te weer. De katholieke dagbladen krijgen bij monde van Titus te verstaan dat zij geen NSB- en nazi-propaganda mogen toelaten. Een reactie van de bezetter kan niet uitblijven. Titus wordt met zijn vrijmoedigheid voor de tweede maal in zijn leven als gevaarlijk beschouwd. Maar dit keer is er geen Hubertus om voor

hem op te komen. Na zijn 14e bezoek aan een dagbladredactie, wordt Titus op 19 januari 1942 in het klooster Doddendaal in Nijmegen gearresteerd. Hij wordt naar het 'Oranje hotel' te Scheveningen overgebracht. Zijn verblijf in cel 577 heeft voor hem ook een positieve kant. Helemaal op zichzelf teruggeworpen vindt hij er weer de rust en intimiteit. Die had hij lange tijd in zijn drukke bestaan moeten ontberen. Hij schrijft er zijn celmemoires 'Mijn cel' en 'Dagorde van een gevangene'. Na zes weken wordt Titus overgebracht naar het Polizeiliches Durchgangslager Amersfoort. Tijdens zijn gevangenschap daar is hij steun en toeverlaat

Titus in het Polizeiliches Durchgangslager Amersfoort (geschetst door medegevangene John Dons)

voor medegevangenen. Hoogtepunt vormt een lezing over de lijdensmystiek op Goede Vrijdag. Zijn preek besluit hij met een gebed voor hun beulen. Uiteindelijk wordt Titus na een verblijf in de strafgevangenis van Kleef, op transport gesteld naar het Konzentrationslager Dachau. Hij, wiens werk alleen mogelijk is geweest dankzij het spoor, maakt zijn laatste treinreis. Zijn toch al zwakke gezondheid is niet bestand tegen de ontberingen van het concentratiekamp. Na enkele weken vol mishandelingen wordt hij uitgeput en doodziek in het kamphospitaal opgenomen. Met een dodelijke injectie eindigt op zondag 26 juli 1942 om 2 uur zijn leven.

Nalatenschap en verering

Na het bekend worden van Titus' dood ontstaat er al gauw een devotie rond zijn nagedachtenis. Menig stad die een straat of plein naar hem heeft vernoemd. In 1960 verrijst bij het naar hem genoemde Osse Titus Brandsma Lyceum, een monument tot zijn nagedachtenis. In Nijmegen houdt de Titus Brandsma kapel zijn naam in ere. In 1982 wordt aan Titus postuum het Verzetsherdenkingskruis toegekend. Drie jaar later volgt op 3 november Titus' zaligverklaring door paus Johannes Paulus II. Dat ging niet zonder slag of stoot. Het ingestelde Tribunaal had ter voorbereiding van de zaligverklaring maar liefst 30 jaar en 81 zittingen nodig. Ruim 800 verzoekschriften kwamen eraan te pas, en 16.000

handtekeningen waarin om bespoediging van het proces werd gevraagd. Hoe wrang dat juist het bij toeval aan verbranding ontsnapte SD-dossier met de verhoren van Titus, een solide fundament vormde voor het proces tot zaligverklaring. Titus zelf zou over dat proces gezegd kunnen hebben dat je wel over een lange adem moet beschikken om uiteindelijk zalig te worden verklaard. Een van de problemen tijdens de rechtsgang die tot de zaligverklaring moest leiden, was het toeschrijven van wonderen. De wonderbaarlijke wederopstanding van De Stad Oss werd kennelijk niet als zodanig gezien. Het martelaarschap als geloofsgetuige kwam er voor in de plaats.

In 1992 is er een internationale Titus Brandsma Award ingesteld door de Union Catholique Internationale de la Presse (UCIP) en de Nederlandse kerkprovincie. Deze prijs 'voor moedige journalistiek' wordt driejaarlijks uitgereikt aan journalisten of media die doorgaan met het verkondigen van de waarheid, ondanks onderdrukking. De Titus Brandsma Award is toegekend aan journalisten uit India, Guyana, Servië, Liberia, Rusland en Zimbabwe.

Voor de provincie Friesland heeft Titus Brandsma bijzondere meerwaarde, vanwege o.a. zijn inzet voor de Friese taal en cultuur. Mede dankzij zijn inspanningen werd in 1934 een Bijzonder Hoogleraar in de Friese taal benoemd aan de Universiteit van Amsterdam. Bovendien is hij

Nada te turbe (laat je door niemand intimideren)

Opschrift gedenksteen geboortehuis Titus

medeoprichter geweest van de Fryske Akademy (Friese Academie), centrum voor wetenschappelijk onderzoek en onderwijs aangaande Friesland en haar cultuur. Om al die verschillende aspecten van het leven van deze bijzondere man te bewaren en het belang ervan te laten voortleven is op 29 mei 2003 in Bolsward het Titus Brandsma Museum geopend. Titus zelf zal overigens op al deze aandacht niet hebben zitten wachten. Voor hem telde alleen het doel van de Karmel. Zijn spoor naar dat doel is onuitwisbaar. Het spoor dat Oss onlosmakelijk verbindt met Titus Brandsma.

Anton Jurgens, charmant, hoffelijk en ambitieus

In Oss is het fundament gelegd voor een van de grootste ondernemingen in Nederland en Engeland, het wereldconcern Unilever. Unilever is ontstaan als gevolg van het samengaan van het Engelse bedrijf Lever Brothers, dat bekend is geworden door de productie van Sunlight Soap, en twee Osse groothandelaren in boter, Jurgens en Van den Bergh, die zich verenigd hadden in de zogenaamde Margarine Unie. Na jaren van hoogoplopende conflicten tussen de families Jurgens en Van den Bergh, slaagde Anton Jurgens in september 1927 er in om samen met Sam van den Bergh de belangen van beide families onder te brengen in de Margarine Unie. Dit samengaan is de geschiedenis ingegaan als 'De Vrede van Oss'. Anton Jurgens heeft vervolgens het voortouw genomen in de plannen die geleid hebben tot de samenwerking met Lever Brothers Limited en de uiteindelijke oprichting van Unilever, binnen welke onderneming hij een aantal jaren voorzitter en gouverneur van de Raad van Bestuur is geweest. De Ossenaar Anton Jurgens is de man geweest die als geen ander de Jurgens ondernemingen heeft opgebouwd en door het tot stand brengen van de Margarine Unie de weg opende voor de oprichting van Unilever. Hij heeft aldus aan de wieg gestaan van een internationale onderneming, die tot op de dag van vandaag van grote betekenis is voor de Nederlandse economie.

Karakterisering

De persoon Anton Jurgens laat zich niet gemakkelijk karakteriseren. Hij was 45 jaar de leider van de Jurgens ondernemingen. Als ondernemer toonde hij visie en daadkracht. Hij was sterk in financiële kwesties, maar had bovenal een groot gevoel voor menselijke verhoudingen. Anton Jurgens was in staat, wanneer hij vertrouwen in anderen had, veel van zijn werkzaamheden aan hen te delegeren. Hoewel hij met zijn charmes en hoffelijkheid veel mensen voor zich wist te winnen, kon hij streng zijn en was zijn gedrag ook geregeld aan stemmingen onderhevig, waardoor veel van zijn medewerkers bevreesd waren bij hem in ongenade te vallen. Jurgens ging als ondernemer geen risico's uit de weg. Zijn ambitie was groot. Zijn aanpak en handelwijze dwong alom respect af. Hij werd beschouwd als een natuurlijk leider, met grote visie. Hij was volhardend in zijn ideeën en aanpak en daardoor niet gemakkelijk.

Opvoeding en scholing

Aan het buitengewoon ondernemerschap van Anton Jurgens zijn een gedegen opvoeding en scholing mede debet. Na de lagere school bezocht Jurgens het Sint Willibrorduscollege te Katwijk aan de Rijn, afdeling Handel. Het college stond onder leiding van paters Jezuïeten en was een school voor de katholieke elite met eigen

zedes en gewoonten. Anton Jurgens was de eerste van zijn familie die naar dit vermaarde Jezuïeten-college werd gezonden. Jurgens boekte uitstekende resultaten. Hij verbleef vier jaar op het college en heeft gedurende die tijd een gedegen intellectuele vorming gehad. De grondige kennis die hij in Katwijk opgedaan heeft van moderne talen is hem in zijn latere leven zeer van pas gekomen. Tijdens zijn schoolperiode was hij lid van de godsdienstige

verenigingen de kleine en grote congregatie. Ook was hij op sportief terrein actief. Hij was mede-oprichter en vervolgens penningmeester en enthousiast lid van de plaatselijke cricketclub. In het najaar van 1884 verliet Anton Jurgens het Jezuïeten-college. Zijn leertijd binnen de Jurgens ondernemingen nam een aanvang. Hij ging

naar Engeland om ervaring op de te doen in de handel. Van grote betekenis voor de ontwikkeling en verdere vorming van Anton Jurgens was het plotselinge overlijden van zijn vader Henri op 5 augustus 1888. Anton verloor op jonge leeftijd zijn vader en de Jurgens ondernemingen hun leider. Anton werd teruggeroepen uit Engeland om de leiding van het bedrijf over te nemen.

<p>Advertentiën</p> <hr/> <p>Handlichting</p> <p>Bij beschikking van het Kantongerecht to OSS van den vijfden September 1888, is aan</p> <p>ANTOON JURGENS</p> <p>minderjarige zoon van wijlen den Heer HENDRIKUS JURGENS en Mevrouw THEODORA VAN WAARDENBURG to OSS,</p> <p>Handlichting verleend</p> <p>tot het oprichten van of deelnemen in een Boterfabriek, het fabriëren van, en handel te drijven in Natuur- en Kunstboter, en hem toegekend de rechten tot de geheele ontvangst, de uitgaven van, en de beschikking over zijne inkomsten.</p> <p>De Griffier bij voornoemd Kantongerecht, VISSER.</p>	<p>Bij akte van DIJKHOFF, HELMOND, den 1888</p> <p>I. a JAN ARNOLDI zoon van JURGENS, en JURGENS, zoon van JURGENS kanten en wezjds, en</p> <p>II. a WILLEM ZEN, en JURGENS, zoon van FRANCOIS beiden fabrieksmont, en Vennootschap</p> <p>ANT. JURGENS gevestigd te Helmond, voor de afdeling van de Handlichting</p> <p>BC</p> <p>zowel Natuur en aanv en alle onder het doel de meest uitgele staande.</p> <p>De Vennootschap genomen op der aangehouden den 31 mits door en overigen opzichte minste een jaar opzegging nitschap van jaar met den 1 Decem de 1888</p>
--	---

Sterk in financiële kwesties, maar bovenal een groot gevoel voor menselijke verhoudingen

Omdat hij nog geen drieëntwintig was, in die tijd de grens voor meerderjarigheid, werd aan hem door de kantonrechter te Oss handlichting verleend; Anton was vanaf dat moment verantwoordelijk voor het hele financiële reilen en zeilen van de Jurgens ondernemingen. Een grote en zware verantwoordelijkheid kwam op zijn nog jonge schouders te rusten.

Huwelijk

Een jaar later, op 7 mei 1889, trad Anton Jurgens in het huwelijk met Marie H el ne Léonie Verbruggen. Het huwelijk werd voltrokken in het Belgische Luik. Léonie Verbruggen was in Luik geboren en dochter van een groothandelaar in boter. Tussen de families Jurgens en Verbruggen bestonden vanouds diverse handelscontacten. De jonge echtelieden gingen op huwelijksreis naar Parijs waar op dat moment de wereldtentoonstelling plaats vond, bij welke gelegenheid de Eiffeltoren voor het eerst voor het publiek werd opengesteld. Het huwelijk tussen Anton en Léonie hield stand tot de dood van Anton in 1945. Samen kregen zij  en zoon, Henricus Wilhelmus, vernoemd naar de beide grootvaders. In het midden van de negentiende eeuw bestond er een sterke standenmaatschappij. De familie Jurgens werd in die tijd gerekend tot de gegoede burgerij. In de tweede helft van die eeuw nam de welstand van de familie als gevolg van de opgezette

margarineproductie in korte tijd aanzienlijk toe en behoorde zij tot de financiële elite van Noord Brabant. De Brabantse adel en bourgeoisie beschouwden de familie echter niet als hun gelijke; het waren in hun ogen ‘boterkletzers’. Anton en Léonie brachten daar verandering in. Zij namen de levensstijl van adel en bourgeoisie over. Zij bouwden een grote riante villa in Nijmegen, Anton was mede-eigenaar van een kasteel in Elsloo. Samen reisden zij vele Europese steden af. In deze steden deed Léonie haar inkopen. Ieder jaar gingen Anton en Léonie naar Sankt Moritz voor de wintersport, alwaar zij contacten legden met de Europese adel. Van Léonie is bekend dat zij een zeer grote collectie juwelen bezat en Anton ging zich in de loop der jaren toeleggen op het verzamelen van kunst, in het bijzonder schilderijen en aquarellen, en bouwde zo een aanzienlijke verzameling op. Hun levensstijl sloot

gaandeweg volledig aan bij die van adel en bourgeoisie. Van Anton Jurgens is bekend dat hij een groot liefhebber was van de paardensport. Hij liet naast het ouderlijk huis aan de Kruisstraat te Oss, Huize Kio, paardenstallen en een koetshuis bouwen. Hij bezat meerdere paarden en nam regelmatig deel aan concoursen hippique in Londen en Parijs. Hij was een uitstekend ruiter en viel regelmatig in de prijzen. In de jaren dat hij in Oss woonde nam hij ook regelmatig deel aan de jacht. Samen met een tweetal neven richtte hij in 1912 in Nijmegen manage Hippos op. Tot op hoge leeftijd is Anton Jurgens, samen met zijn vrouw blijven paardrijden.

Politieke aspiraties

Naast het ondernemerschap werd Anton Jurgens aangetrokken tot de politiek. Geheel volgens de familietraditie was hij een aantal jaren lid van de gemeenteraad te Oss. Later werd hij door de Provinciale Staten van Gelderland, hij woonde toen al in Nijmegen, gekozen tot lid van de Eerste Kamer der Staten Generaal voor de Rooms Katholieke Staatspartij. Veel tijd voor de politiek had hij niet. In 1921 nam hij ontslag als Eerste Kamerlid om zich geheel te kunnen wijden aan de zakelijke activiteiten in Engeland.

Door de uitbreiding van deze zakelijke activiteiten heeft Anton Jurgens het familievermogen aanzienlijk vergroot. Anton Jurgens liet anderen in dit vermogen delen; hij was maatschappelijk

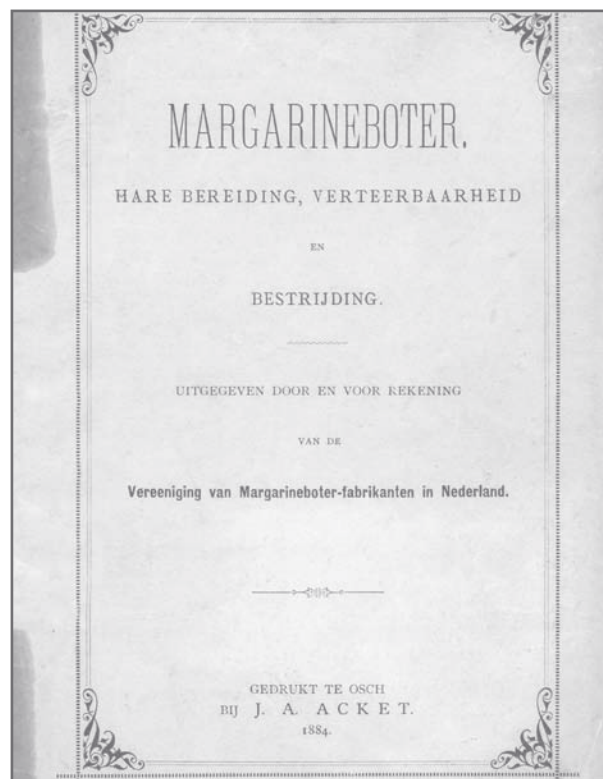
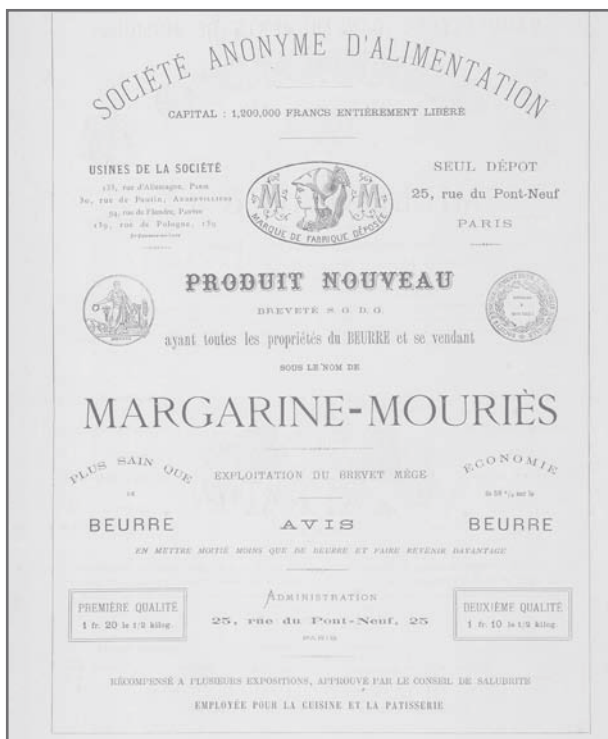
betrokken. Hij droeg bij aan de bouw van de nieuwe kerk van de paters Carmelieten in Oss, hij steunde het Rooms Katholieke retraitewerk. Hij bekostigde opleidingen van de kinderen van werknemers. Hij verstreekte tegen gunstige condities leningen aan werknemers voor de kosten van een eigen woning. Hij steunde de Vereniging tot behoud van natuurmonumenten en de missiewerkzaamheden in de Filippijnen van zijn neef en bisschop Constant Jurgens. Van groot belang is ook het door hem in 1925 opgerichte Anton Jurgens Fonds. Bij oprichting stelde hij aan dit fonds een kapitaal beschikbaar van NLG 100.000. Na zijn overlijden werd het Anton Jurgens Fonds erfgenaam. Naast de maatschappelijke handhaving van de familie van de stichter beoogt dit fonds een louter sociaal charitatief belang. Het fonds verleende onder meer zijn medewerking aan de bouw van het Anton Jurgens Huis te Oss, een centrum voor volksgezondheid en maatschappelijk werk. Waarmee de band tussen Anton Jurgens en Oss nog weer eens bevestigd is.

Osse fundamenten

De band tussen de familie Jurgens en Oss dateert van eind 1700. In die periode vestigden de broers Willem en Leendert Jurgens zich in Oss. Zij waren afkomstig uit Nieuwenhagen in Zuid Limburg. Zij waren zogenaamde teuten of rondreizende kooplieden. In Oss huwden zij

Naast ondernemerschap werd Anton Jurgens aangetrokken tot de politiek

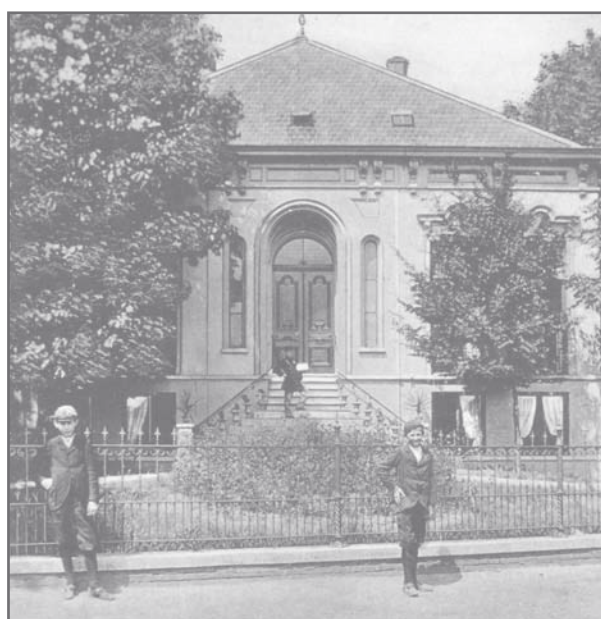
Hemrica en Maria van Valkenburg, leden van een zeer vermogende familie van handelaren en grootgrondbezitters. Vanuit Oss gingen Leendert en Willem zich intensief bezighouden met de boterhandel. De zonen van Willem, Antoon en Johannes, richtten na de dood van hun vader de Vennootschap Gebroeders Jurgens, handel in boter, op. Deze vennootschap werd echter in 1858 ontbonden omdat de gebroeders Jurgens besloten om de handel voor gemeenschappelijke rekening te beëindigen. In 1867 richtte Antoon Jurgens samen met zijn zonen Jan, Hendrikus en

Arnold de firma Antoon Jurgens op. Deze firma verwerfde in 1871 het procédé om margarine te vervaardigen. De Franse chemicus Hyppolyte Mège Mouriès had dit product ontwikkeld als goedkoop vervangingsmiddel voor boter. Door de uitbraak van runderpest in Engeland en de Frans-Duitse oorlog van 1870-1871 was er op de Londense markt een groot tekort aan boter ontstaan. Om die reden hebben de broers Jan en Henri zich bijzonder ingespannen het margarine procédé van Mège Mouriès te verwerven. Nadat

dit uiteindelijk was gelukt werd de firma Jurgens het eerste bedrijf ter wereld waar het nieuwe product op grote schaal werd geproduceerd. Achter het woonhuis van Antoon Jurgens aan de Kerkstraat in Oss werd een margarinefabriek gebouwd en in gebruik genomen. Vanuit deze locatie werd op grote schaal margarine op de markt gebracht. De vader van Anton Jurgens, Hendrikus of Henri Jurgens woonde met zijn gezin in de Kruisstraat op nummer A 363, in Huize Kio. Het huis stond achteraan op het fabrieksterrein, met een fraaie tuin met vijvers, fontein en broeikassen. In dit huis is Anton Jurgens op vrijdag 8 februari 1867 geboren. Vader Henri ontving er vele (internationale) zakenrelaties. In het huis was een speciaal vertrek ingericht voor privé onderwijs van Anton en zijn broers en zussen. In dit vertrek, aangeduid als 'school', werden dagelijks na de reguliere schooltijden aanvullende lessen gegeven door het hoofd van de lagere school die Anton bezocht (de jongensschool in de Torenstraat). Later bouwde Anton rondom Huize Kio zijn paardenstallen en een koetshuis. Na de dood van haar man bleef de moeder van Anton wonen in Huize Kio, hoewel zij wegens een verslechterende gezondheid ook vaak in Scheveningen was. Uiteindelijk overleed zijn moeder in Huize Kio op negenenvijftigjarige leeftijd. Zijn moeder werd bijgezet in het monumentale graf dat voor zijn vader was opgericht op het kerkhof De Eikenboomgaard te

Oss. Het graf-monument is nog steeds aanwezig en bevat de beeldhouwde portretten van Antons ouders, Henri en Theodora Jurgens. In 1899 liet Anton Jurgens Huize Kio veilen door notaris Bijvoet te Berghem. De veiling bracht naar het oordeel van Jurgens te weinig op; hij zag af van de verkoop. Het huis werd uiteindelijk als kantoor ingericht en in 1912 werd er aan de rechterzijde een geheel nieuw kantoorpand tegenaan gebouwd. Huize Kio is in de jaren tachtig van de vorige eeuw afgebroken. Het huis en haar tuin bevonden zich op het huidige St.Barbaraplein. Rondom dit plein lagen tussen 1871 en 1929 de margarinefabrieken van Jurgens. De Groene

Boterkartel tussen Jurgens en Van den Bergh

Engel, het huidige popcultuurpodium, was het administratiekantoor van de Jurgensfabrieken. Na zijn huwelijk met Léonie Verbruggen ging Anton wonen in Oss. Het echtpaar betrok op 1 juli 1889 de karakteristiek villa aan de Molenstraat A 471 (thans 61) te Oss. Deze villa is in datzelfde jaar gebouwd in opdracht van Arnold Jurgens, de oom van Anton, door de Osse architect-aannemer Hendriks. De aanneemsom bedroeg NLG 20.000. Oom Arnold betrok de ook aan de Molenstraat gelegen Villa Constance, eveneens door Hendriks gebouwd. Anton en Léonie bleven tot juni 1904 aan de Molenstraat wonen. In dat jaar verlieten zij Oss om in Nijmegen te gaan wonen. Hun villa aan de Molenstraat is nog volledig intact. De huidige bewoners hebben de villa recentelijk volledig en op bijzonder fraaie wijze gerestaureerd. De villa heeft dankzij hen haar karakteristieke uitstraling behouden en is daarmee een van de fraaiste panden van Oss.

Jurgens en Van den Bergh

Gedurende een aantal jaren woonde Sam van den Bergh naast Anton Jurgens in de Molenstraat. De zakelijke verhouding tussen de beide botermagnaten is jarenlang gespannen geweest. De concurrentie tussen de ondernemingen van Jurgens en Van den Bergh was dan ook zeer hevig. In 1907 werd de economie getroffen door een financiële crisis. De prijzen voor grondstoffen waren buitengewoon hoog. Een en ander

heeft ertoe geleid dat beide ondernemingen geconfronteerd werden met aanzienlijke winstdalingen. Anton Jurgens probeerde tot een oplossing te komen en wilde samen met Sam van den Bergh komen tot een combinatie van een aantal margarinefabrikanten. De besprekingen over deze kartelvorming hadden geen succes. Ook spraken de beide Ossenaars over algehele fusie, maar daar wilde Jurgens niet aan. Uiteindelijk bereikten Jurgens en Van den Bergh overeenstemming over een zogenaamde poolovereenkomst. Deze Poolovereenkomst van 1908 zou ingaan op 1 januari en vele jaren blijven gelden. De inhoud bleef geheim.

Later bleek dat Jurgens en Van den Bergh hadden afgesproken winsten en verliezen volgens een vaste verhouding, Jurgens, die op dat moment kleiner was, 40 procent en Van den Bergh 60 procent, samen te delen. Hoofddoel van de overeenkomst was om de handel in margarine zoveel mogelijk in handen van de beide bedrijven te houden. Zij kochten grondstoffen samen in en maakten prijsafspraken over de productiekosten per kilo. De overeenkomst werkte in de jaren die volgden voor Jurgens slecht uit. Jurgens bleek in staat veel meer winst te realiseren dan Van den Bergh en moest op grond van de overeenkomst daar telkens een aanzienlijk deel van afdragen, hetgeen werkte als een rem op nieuwe investeringen. In 1913 stelden de heren de winstverdeling bij en was het uitgangspunt fifty-fifty. Na de eerste wereldoorlog kwam er nog een derde poolovereenkomst. Niet alleen de resultaten van de margarine productie werden verdeeld, maar zelfs de resultaten van alle overige op dat moment bestaande ondernemingen van Jurgens en Van den Bergh.

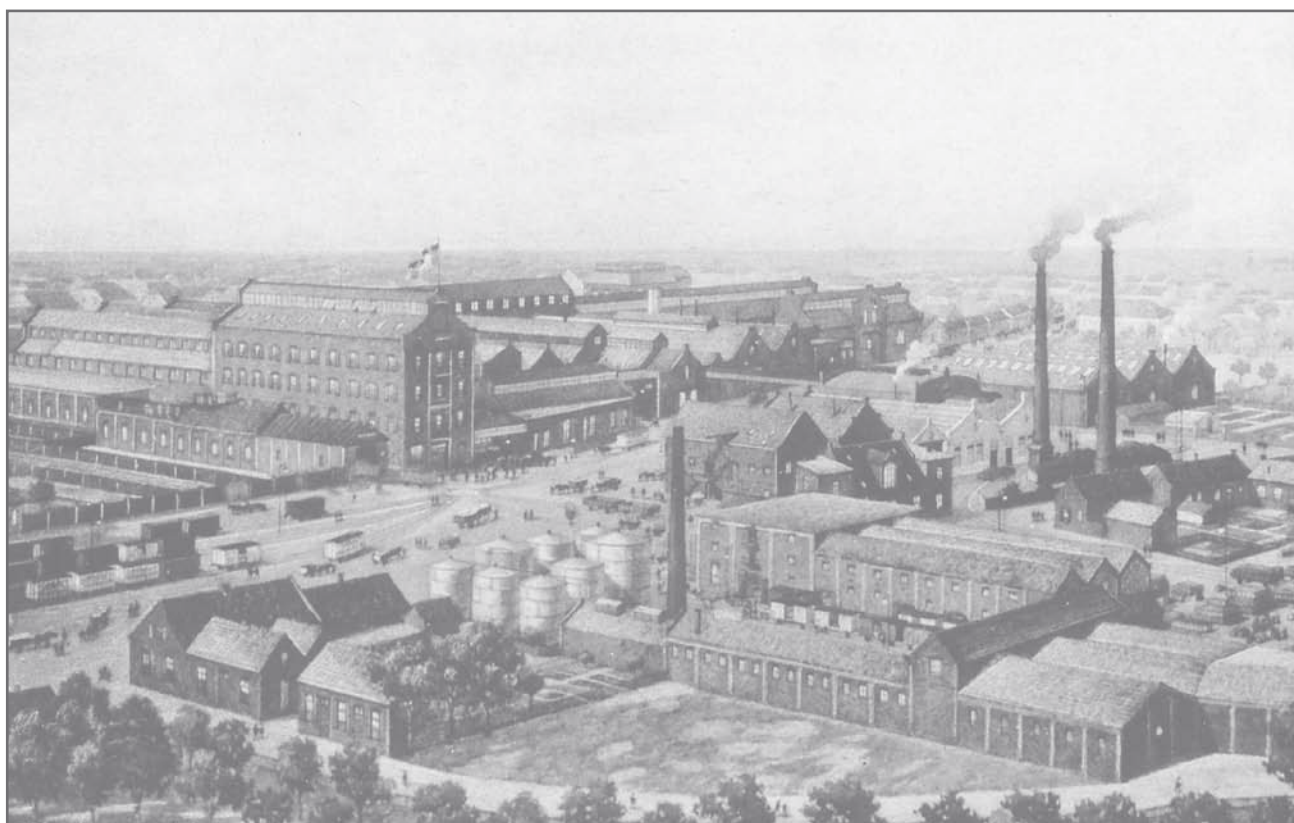
Deze derde Poolovereenkomst bevatte een bepaling die ertoe zou leiden dat de verhoudingen tussen beide ondernemers op scherp kwamen te staan. In de overeenkomst was bepaald dat er alsnog een onderzoek zou plaatsvinden naar de in de periode 1914 tot 1920, toen het contact tussen beide families

vrijwel verbroken was, gerealiseerde winsten. Deze bepaling leidde tot grote meningsverschillen en uiteindelijk tot een arbitrageprocedure waarin talrijke punten van geschil voorlagen. Belangrijke punten waren welke ondernemingen wel en niet gepoold dienden te worden en welke waarde toegekend zou moeten worden aan buitenlandse valuta. Anton Jurgens speelde in de besprekingen die in het kader van de arbitrage gevoerd werden een dominante en leidende rol. Zo zeer zelfs dat Sam van den Bergh eiste dat Anton de firma Jurgens zou verlaten alvorens Van den Bergh verder wilde praten. Na veel woordenwisselingen was Anton bereid een schikkingsbedrag te betalen onder de voorwaarde dat men het eens kon worden over een of andere samenwerking in de toekomst. Een nieuwe poolovereenkomst wees Anton af. Spoedig bleek dat de enige oplossing een volledige fusie of samengaan van de beide ondernemingen zou zijn

Vrede van Oss

Nadat twee arbiters overleden waren stelde Anton Jurgens een ultimatum. Hij wilde geen nieuwe overeenkomst maar een fusie. Deze fusie zou er komen in de vorm van de Margarine Unie. In december 1926 hield de familie Van den Bergh de boot nog af, maar uiteindelijk werd in 1927 de strijdbijl begraven. Anton Jurgens en Sam van den Bergh tekenden op 24 september 1927 in Londen de overeenkomst waarmee de Margarine

*De Vrede van Oss vormde een zeer solide basis voor
de verdere groei van de ondernemingen*

Unie een feit was. De overeenstemming die beiden bereikt hadden werd door hen wereldkundig gemaakt; 'De Vrede van Oss' was een feit.

De Vrede van Oss vormde een zeer solide basis voor de verdere groei van de ondernemingen. Vele uitbreidingen, fusies en overnames volgden, waaronder de te Oss gevestigde Hartog's Margarine Fabrieken, gesticht door een Osse

familie die hun onderneming begonnen was als veeverkoper en slager. Helaas voor Oss bracht de groei ook mee dat om kostprijs-technische redenen sommige locaties gesloten werden teneinde activiteiten meer op één plek te concentreren. In 1928 besloot de Margarine Unie om de Anton Jurgens' Margarinefabrieken in Oss te sluiten. De lokatie in Oss werd verkocht. Vanaf januari 1930 werd het Jurgenscomplex in gebruik genomen door Philips' Gloeilampenfabrieken

te Eindhoven om vanaf dat moment in Oss verlichtingsarmaturen te fabriceren.

Kroon op levenswerk

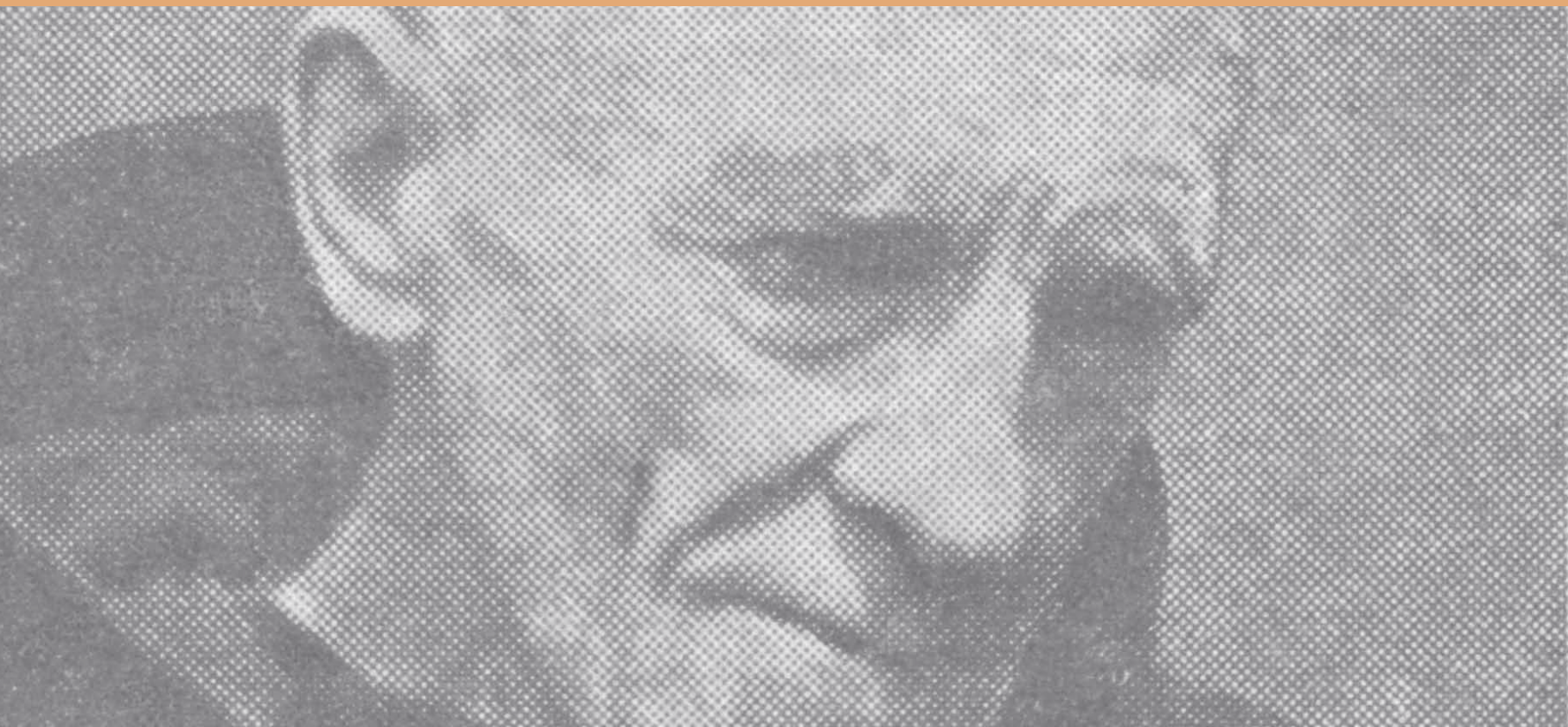
Voor de Margarine Unie volgde de belangrijkste uitbreiding en samenvoeging in 1930. De Margarine Unie was voor Anton Jurgens een belangrijke stap, maar hij wilde verder. Hij ontwikkelde plannen voor een samengaan met

Lever Brothers. Hij geloofde in een combinatie met dit Engelse bedrijf. Lever Brothers was een grote speler in de zeepindustrie met vertakkingen over de hele wereld en in Engeland zelf een grote margarine producent. Jurgens zag grote voordelen in het kader van de grondstoffenvoorziening. Op 1 januari 1930 slaagde Anton Jurgens in zijn plannen; de combinatie met Lever Brothers was een feit.

Unilever, de kroon op zijn levenswerk

De totstandkoming van Unilever was de kroon op het levenswerk van Anton Jurgens. Jurgens heeft de eerste drie jaren aan het wereldconcern leiding gegeven. Het was zijn taak de organisaties van de verschillende ondernemingen op elkaar af te stemmen en er een goede en centraal geleide organisatie van te maken. Deze taak was niet eenvoudig, maar Jurgens zette door. Ondanks alle problemen die er waren slaagde Jurgens er in een basis te leggen voor het wereldconcern dat Unilever nu is. In 1933 nam Anton Jurgens afscheid als bestuurder van Unilever, hij was toen 65 jaar. Tot zijn groot verdriet overleed in datzelfde jaar zijn zoon Henri. Het leidde ertoe dat Anton en zijn vrouw Léonie een teruggetrokken leven gingen leiden. Zij verbleven veel in Torquay in Zuid-Engeland. De Tweede Wereldoorlog volgde hij vanuit Engeland. Het einde daarvan heeft hij niet meer meegemaakt, hij overleed op 12 maart 1945 te Torquay. Anton Jurgens werd niet begraven in Oss, maar vond zijn laatste rustplaats in de Parijse voorstad Poissy, vlakbij de plek waar Mège Mouriès de margarine had uitgevonden. In het graf werden later Léonie en Henri, zoon van Anton en Léonie, bijgezet. Over de persoon Anton Jurgens als grondlegger voor Unilever is veel bekend. De betekenis die Anton Jurgens voor Oss heeft gehad kan echter ook niet worden onderschat. Tot op de dag van vandaag is de familie Jurgens, en Anton in het bijzonder, onlosmakelijk met Oss

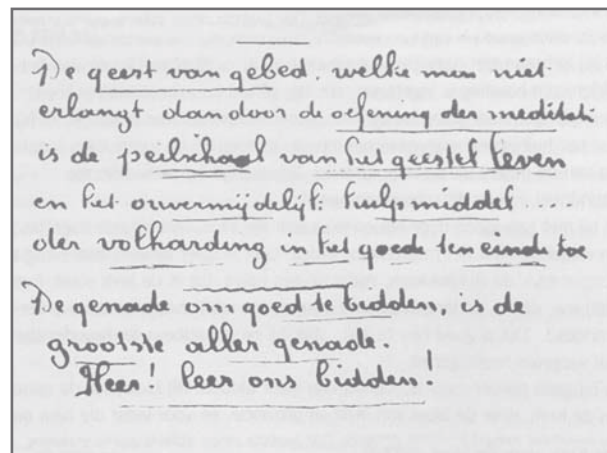
verbonden. Deze band, het leven en de werken van Anton Jurgens zijn tot in detail opgetekend in de door drs. F.J.M. van de Ven geschreven biografie. Dit boekwerk is dan ook een onmisbare bron voor iedereen die geïnteresseerd is in de persoon Anton Jurgens en de betekenis die hij voor Oss heeft gehad.

Bruurke van Megen, laten we samen bidden

Karakteristiek van Bruurke van Megen alias Everardus Witte alias Jan Witte.

Bruurke, een minderbroeder, kenmerkt zich in zijn dagelijks leven door in de grootst mogelijke vorm van eenvoud te leven en zijn devotie voor God dagelijks te belijden. Hij is daarin een ongekend fenomeen, hoewel dat voor een religieus persoon misschien wat vreemd klinkt. Hij was een man van weinig woorden en van op zich weinig aan de weg timmerende daden. Niettemin werd hij levend al min of meer een religieuze legende. Zijn naam en faam stegen (en stijgen) vooral na zijn dood tot grote hoogte. Dit komt vooral wegens de nog immer groeiende (inter)nationale interesse voor zijn doen en laten en het aantal pelgrims/bezoekers, dat jaarlijks de naar hem vernoemde kapel in Megen bezoekt. Voeg hierbij het aantal gebedsverhoringen en andere vieringen ter ere van hem, die in menig kerk in binnen- en buitenland nog altijd plaats hebben en zijn belang voor menig gelovige is overduidelijk. Het is zeer intrigerend om te onderzoeken hoe het nu komt dat een broeder, die enkel en alleen leefde voor het gebed en voor de hulpbehoevende naasten uit zijn omgeving zo wordt gewaardeerd of beter nog: vereerd. In dat opzicht bestaat er vermoedelijk een gradueel verschil tussen de mensen die hem hebben gekend en diegenen, waarvoor dat niet geldt. De eerste groep heeft hij daadwerkelijk bijgestaan en geholpen waardoor deze direct resultaat van zijn

inspanningen ondervonden of dat nu in morele, zingevende of feitelijke zin was. De tweede, inmiddels grootste groep, zo taxeer ik dat, betreft vooral de gelovigen die door hem geïnspireerd zijn wegens zijn levensopvatting. In een almaar jachtig groeiende wereld, waaronder hun eigen directe leefomgeving, vonden en vinden zij rust en troost in de gedachtewereld van Bruurke. Hierbij speelt ongetwijfeld de manier waarop hij God via het gebed dagelijks meerurig tegemoet treedt een belangrijke rol, alsook - en misschien nog wel belangrijker - zijn zeer innemende karaktereigenschappen. Hij was immers zeer bescheiden en zachtmoedig van aard. Dat moet ook in zijn benadering van mensen tot uiting zijn gekomen, die hem daarom in vertrouwen namen. Ook de specifieke vorm waarop hij zich tot God richtte zal aan dat positieve barmhartige beeld bijdragen. Hij betrok allen, die hij kende, in zijn

contact tot God. Liefde tot God en liefde tot mensen waren voor hem een. Volgens mensen, die hem gekend hebben zat hij jarenlang vele uren per dag in de kerk op zijn bidstoel in dezelfde kenmerkende houding: onbeweeglijk neergeknield, de magere handen ineengevouwen op de leuning van de stoel, het hoofd diep gebogen en ietwat terzijde gewend geheel opgaande in gebed. Ondanks zijn bescheiden instelling was hij wel ambitieus. Zijn doel was om priester te worden, maar dat lukte niet omdat de daarvoor benodigde vooropleiding (gymnasium/seminarie) intellectueel te hoog gegrepen was. Hij accepteerde dat door aan te geven dat hij voor het priesterschap door God niet waardig was gevonden. Zijn doel was ook om 'heilige' te worden, hoewel hij nooit een heilige zou kunnen worden in de ware zin van het woord, aldus M.Heijer O.F.M. zonder dat verder te verklaren. Gezien de inrichting van en keuzes in zijn leven kan worden betwijfeld of Bruurke bewust heilige wilde worden. Hij bezat echter wel het vermogen zich in het klooster weg te cijferen voor anderen en zijn leven in te richten naar de catechismus. Deze bestudeerde en interpreteerde hij en die wees hem de weg voor zijn dagelijkse doen en laten. Hij wilde lijden voor God.

Alleen met God en met God alleen

Hij hield daarnaast ook van een complimentje, maar had eigenlijk ook een kort lontje. In het

dagelijkse kloosterleven waren beide nauwelijks aan de orde, laat staan dat er rekening mee werd gehouden. Hierdoor kreeg hij ruimte om met zichzelf in conclaaf te gaan en zichzelf te spiegelen. Dit leidde ertoe dat hij ervoor koos om zich uiterst klein en nederig op te stellen en zich tegen zichzelf te wapenen door in het gebed zijn verlossing te vinden of misschien wel daarin te vluchten. Hij bleef zijn hele leven een gemakkelijk toegankelijke man, hartelijk en hulpvaardig. Hij hield van een onschuldige grap en een geestig woord op zijn tijd. Hij keurde kritiek op het doen en laten van medebroeders of anderen categorisch af. Nooit stond hij zich op zijn voorname komaf voor. Sterker nog: ogenschijnlijk verwaarloosde hij zichzelf door altijd in hetzelfde versleten habijt rond te lopen. Hij schepte voor zichzelf aan tafel het minste op en sliep lange tijd op de kale grond, totdat dit hem verboden werd. Hij geloofde maar in een doel: zich geheel en zonder enig voorbehoud aan God over te geven. Hij onthield zichzelf van alles, dus hij hield letterlijk niets voor zichzelf over in het rotsvaste geloof om daardoor alleen met God en met God alleen te kunnen zijn, de facto was hij een kluizenaar in zijn eigen klooster. Zijn lijfspreuk was "laten we samen bidden", hetgeen voor velen hoop schiep in mindere tijden. Ook stond hij altijd klaar voor de minderbedeelden, die hij aalmoezen gaf, die hij leerde bidden en wier kinderen hij catechismus onderwees. Hierbij

Ze missen toch al zoveel

was hij gewoon te zeggen "ze (de kinderen) missen toch al zoveel". Juist omdat de huidige generaties gelovigen in een zekere luxe leven, appreciëren ze zijn levenswijze waarschijnlijk als zeer ongewoon en zeer bijzonder.

Everardus Witte een geboren Westfries

Bruurke is een geboren Westfries, die ter wereld kwam op 25 juli 1868 als Jan Witte. Hij groeide op in een welvarend, groot gezin met elf kinderen. Hiervan stierven er drie zeer vroeg, hetgeen vrij normaal was in de tweede helft van de 19e eeuw. Zijn vader Jan Caspar Witte, was een echte ondernemer, die het van zeepzieder en kuiper, uiteindelijk bracht tot directeur van een bierbrouwerij in Alkmaar. Zijn moeder heette Cornelia Wahlen. Het was zijn vader die voor zijn zoon graag een rol, liefst als priester, in de kerk zag weggelegd. Zoonlief werd om die reden misdienaar, gebruikelijk voor een van de kinderen uit een katholiek gezin in die tijd. Voor jonge Jan was dit de eerste stap naar zijn latere roeping. Een belangrijke rol speelde hierbij ook zijn vriend, tevens medemisdienaar, Evert Rijkenberg. Samen met vriend Evert doorloopt hij de lagere R.K. Burgerschool. Jan vervolgt zijn opleiding op het seminarie Hageveld en daarna het gymnasium van de Franciscanen te Venray. Beide opleidingen zijn duidelijk te zwaar voor hem, waarna hij bakkersknecht wordt. Niet lang daarna, in 1886, wordt hij leerling van de kerk- en portretschilder

Alexander Klasener. Hij was als jong kind en later als misdienaar een knappe verschijning door zijn mooie blonde krulhaar en zijn blauwe, heldere, lieve ogen. Deze eigenschappen zullen hem later ook bij zijn 'werk' voor de gelovigen voordelen hebben geboden. Ondanks zijn kennelijk gebrek aan voldoende primaire intellectualiteit was hij op andere gebieden bepaald begaafd. Zo was hij een verdienstelijk kunstschaatser, een creatieve schilder en organiseerde hij kunstzinnige uitvoeringen. Toch besloot hij de weg van het kunstenaarsbestaan, waarvoor hij - volgens de overlevering - voldoende talenten had niet

verder te vervolgen. Jan en Evert staan (zie foto) samen als tieners op een muurschildering van omstreeks 1880 van Alexander Klasener boven de biechtstoel van deken J.H.Rusheblatt in de St.Laurentiuskerk te Alkmaar. Hierbij zwaait hij met een wierookvat, gevolgd door een priester, die een monstrans vasthoudt.

Tijdsgeest

Everardus is een kind van de periode, volgend op de Franse Revolutie. In deze tijd regeerde al enkele eeuwen in Europa de adel. In Nederland is het politiek redelijk rustig en geeft men prioriteit aan het versterken van de ambachtelijke kwaliteit en kwantiteit; de industriële revolutie is volop aan de gang. In protestantse kring is er veel discussie over verdere splitsingen in de diverse genootschappen en in katholieke kring, vooral te vinden in het zuiden, belijdt men het geloof vrij intens. Wekelijks bezoek van de kerkdiensten is eerder regel dan uitzondering. Dit was naast de school vaak ook het enige permanent terugkerende sociale contact tussen de geslachten.

Everardus de minderbroeder

Jan treedt, zijn primaire religieuze roeping volgend, op 8 november 1891 in bij de franciscanen van het klooster Alverna nabij Wychen. Hij wordt lekenbroeder in de Orde der Minderbroeders van de Franciscaner. Het

wordt de Franciscanerorde omdat pa Witte goede herinneringen had aan het vroegere Franciscanerklooster in Hoorn, dat in 1868 verdween. De nieuwe lekenbroeder koos als naam Everardus, tevens een blijk van zijn hechte vriendschap met Evert Rijkenberg. Op 22 januari 1899 legde Everardus zijn eenvoudige professie af in Alverna, waar hij acht jaar verbleef.

Op naar Megen

In 1899 wordt hij overgeplaatst naar het klooster te Megen, waar hij vele jaren zou werken als portier, reftier en huisschilder. Hier doet hij in 1902 zijn plechtige professie. Tevens vervaardigt hij schilderijen voor de kloosterkerk aldaar en voor de kerk van de Clarissen, eveneens in Megen. Na korte tijd als portier te hebben gefungeerd in achtereenvolgens een klooster te Woerden en een klooster te Heerlen (waar hij de mensen niet kon verstaan) wordt hij weer teruggeplaatst naar het klooster te Megen.

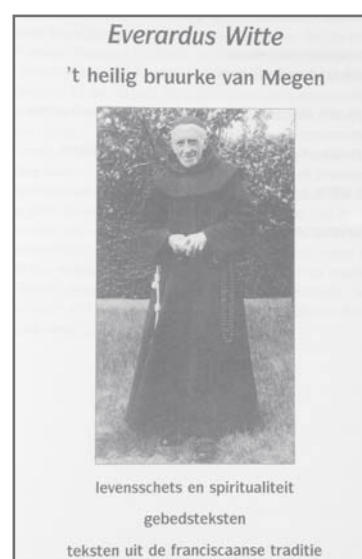
Kloosterleven

Tot 1929 (in dat jaar werd Everardus invalide na een val van een ladder) bekleedt hij onder meer de vertrouwenspost van portier. Hij komt hierdoor met veel mensen in aanraking die hem vragen hen bij te staan met zijn gebed. Ook na 1929, toen hij nog slechts licht huishoudelijk werk verrichtte en voortaan door zijn medekloosterlingen 'Evertje' werd genoemd,

Verlangen naar eeuwig leven

stond hij bekend om zijn intensief gebedsleven. Hij was een van de broeders, die het oude ideaal van de zogeheten recollectie nog hoog hielden. Recollectie houdt in een teruggetrokken leven leiden. Franciscaner hebben twee zijden: enerzijds de neiging erop uit te trekken en te preken en anderzijds het terugtrekken en leven als een kluizenaar in een klooster. Omdat hij fysiek goed in elkaar zat, kon hij veel van zijn lichaam vergen door streng te vasten en zich ook van andere hebbelikheden te onthouden. Zijn intrinsieke rust en zijn uitermate vriendelijke voorkomendheid bleven bewonderenswaardig volledig intact gedurende zijn gehele sobere kloosterleven.

In zijn laatste levensjaar trachtte hij zijn mystieke ervaringen weer te geven door middel van vooral religieus getinte schilderijen; zijn laatste schilderij toont hem met een engel en de dood (met zeis) in een boot, een uitbeelding van zijn verlangen naar de eeuwigheid. Op 8 december 1950 kreeg hij griep; in de vroege morgen van 22 december overlijdt hij met een gebed op de lippen. Hij verlangde naar het eeuwige leven in de hemel, het enige waar hij de laatste jaren belang in stelde. Op tweede Kerstdag wordt Everardus Witte onder overweldigende belangstelling begraven op het kloosterkerkhof te Megen, nadat de provinciaal, Apollinaris van Leeuwen, was voorgegaan in de plechtige uitvaartdienst.

Bidprentje

Op zijn bidprentje wordt hij als volgt getypeerd:

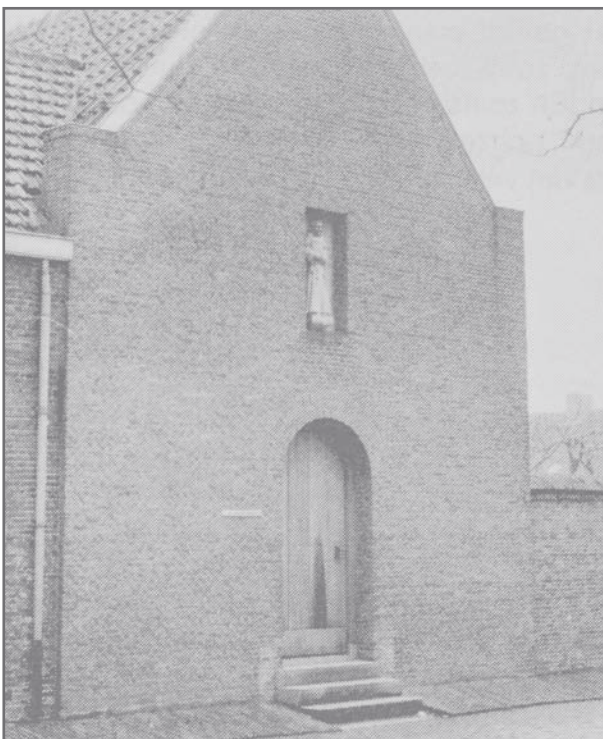
“Voor zijn medebroeders en voor de mensen die hem kenden, was hij een levend gebed geworden”.

Zijn graf werd reeds spoedig na zijn dood bezocht door vele pelgrims teneinde hem om voorspraak te vragen bij hun gebed.

Situering woon-, werk- en begraafplaats Bruurke in Megen.

De grafkapel (gebouwd tussen eind 1953 en mei 1954) ligt in de Kloosterstraat, aan de zuid-oostkant van het Franciscanenklooster

(-> Megen, O.L. Vrouw) waarin Bruurke dus het grootste deel van zijn leven woonde en werkte. Achter in de kapel, rechts naast het altaar, is een deur die toegang geeft tot een klein vertrek dat dienst doet als museum en objecten bevat over het leven en de persoon van Everardus Witte. Tegenover de kapel, aan de overzijde van de Kloosterstraat, ligt het huidige Br. Everardusplein. Vanaf 1954 richt de belangstelling van de bezoekers zich op de grafplaats binnen de kapel waarnaar het stoffelijk overschot van Everardus Witte op 12 mei van dat jaar was verplaatst.

Op 1 juli 1954 werd boven het graf de huidige tombe geplaatst. Deze is vervaardigd door de Heumense beeldhouwer Jac. Maris. De tombe is afgedekt met een keramiek beeld dat Everardus voorstelt, liggend op zijn sterfbed. Everardus is gekleed in franciscanerpij, met blote voeten in sandalen en de armen op de borst gevouwen. Het beeld is groen geglaazuurd; enkele rozen, aan weerszijden van het lichaam, zijn rood geglaazuurd. De vloer is bedekt met keramiek tegels in dezelfde groentinten als het beeld. Op een doordeweekse dag branden gewoonlijk enkele waxinelichtjes voor het altaar en is de kapel (vooral rond het altaar) opgeluisterd met een twintigtal boeketten en bloemstukken.

De vele gebedsverhoringen

Na zijn dood werden door velen gebedsverhoringen in naam van Bruurke, in gang gezet. Dit is uitgegroeid tot een ware cultus. Op dinsdagavond 27 februari 1951 al besteedde pater Gilbertus Lohuis in een lijdensmeditatie, die werd uitgezonden door de KRO, uitvoerig aandacht aan Everardus Witte. Lohuis gaf onder meer de volgende typering:

“ Als het gebed iets zichtbaars werd, zou het er kunnen uitzien als broeder Everardus”.

Een mooier compliment kun je Bruurke eigenlijk niet geven en hij zal in de 'hemel' hier zeker

Gebedsverhoringen voor werkelozen en woningzoekenden

glimlachend en vereerd op toekijken. Bruurke had, evenals al Gods vrienden, een grote kring van geestelijke aanbidders. Het waren zijn kennissen in de grote omgeving. Vrijwel nooit zag hij, die bijna nooit óp-zag in letterlijke zin, zijn vrienden. Maar tallozen schreven hem, omdat zij wisten: 'Wat hij van God vraagt krijgt hij altijd...'. Reeds enkele dagen na deze radiouitzending werd in Megen de eerste gebedsverhoring gemeld, die door een jonge advocaat uit Amsterdam aan de voorspraak van het 'heilig Bruurke' werd toegeschreven. Onder deze naam was Everardus reeds tijdens zijn leven bekend buiten de eigen kloosterkring. Het totale aantal gebedsverhoringen zou in 1951 oplopen tot 183. In 1952 waren het er 397, in 1953 1297, in 1954 was het aantal gegroeid tot 1463. Deze verhoringen werden per brief of briefkaart in Megen gemeld. Een artikel in de Katholieke Illustratie van 1953 vermeldt: "Als men de verklaringen omtrent deze gebedsverhoringen leest, valt het op, dat het vooral werkelozen en woningzoekenden zijn, die op 'voorspraak' van 'het heilig Bruurke' verhoord worden" (zie hierna een compilatie). Ook verschenen er dankbetuigingen aan Everardus in de dagbladers, en werden er gebedsverhoringen gemeld uit België, Frankrijk, Engeland, Canada, Curaçao, Australië, Nieuw-Zeeland, Nederlands Nieuw Guinea en Indonesië (landen waar Franciscanenkloosters gevestigd

waren). In het juni-juli nummer medio de vijftiger jaren van Everybody's St Anthony - tijdschrift voor de verspreiding van de St. Antoniusdevotie in India en Pakistan - verscheen een uitvoerige Engelstalige levensschets van Everardus. Hierna werden gedurende enkele jaren maandelijks gebedsverhoringen in dit blad opgenomen, alle aan zijn voorspraak toegeschreven. Een Nederlandse missionaris in India berichtte: "Sedert de mensen hier broeder Evert hebben leren kennen, zijn ze gewoon weg van hem". Kortom Bruurke heeft binnen de totale Franciscaner gemeenschap een enorme waardering en bekendheid gekregen, waardoor hij ook internationaal faam heeft gemaakt.

Zaligverklaring

In 1958 werd begonnen met het onderzoek dat moest leiden tot het proces van de zaligverklaring. In 1987 werd in het Bossche bisdomblad weliswaar nog een artikel gewijd aan Witte als kandidaat-zalige; in 1993 meldde de carmeliet Emile Gemmeke echter dat het onderzoek inmiddels - op verzoek van de Franciscanen - was stopgezet, waarbij gewijzigde inzichten en vooral de hoge kosten een dominante rol speelden.

Feitelijke faam voor Oss en omgeving

In de eerste jaren na Bruurkes dood werd zijn devotie ter plaatse vooral gepropageerd door de

pastoor van Megen (vanaf 1926 werd de parochie bediend door Franciscanen) en enkele notabelen, onder wie burgemeester Van Vlokhoven. Tot de verering buiten Megen droegen vooral bij de sinds 1951 met tienduizenden verspreide bidprentjes en een in datzelfde jaar door Marculphus Heijer vervaardigd boekje (met een levensschets en noveengebieden) dat een oplage van 35.000 exemplaren kende. Een Engelse vertaling van dit boekje verscheen in India.

Voorts verschenen artikelen over Everardus in tijdschriften in Australië, Brazilië, Ierland en Noorwegen. Al snel na zijn begrafenis ontstond er een grote toeloop naar het graf van Everardus. Op 22 december 1951 lieten dankbare vereerders een klein monument oprichten op het graf, waarvoor aanhoudend bloemen werden afgegeven aan de kloosterpoort. Op aandringen van zijn eerste vereerders en zijn medebroeders werd op 12 mei 1954 zijn stoffelijk overschot

Spiritueel leider

van het kloosterkerkhof overgebracht naar de speciaal voor hem gebouwde grafkapel aan de Kloosterstraat, met een eigen, vrije ingang. Deze snelle verplaatsing was zeer gewenst omdat Everardus' eerste rustplaats gelegen was binnen de klooster-clausuur en daarom alleen door mannen mocht worden bezocht. Vrouwen, al waren zij van verre gekomen, werden tot de inrichting van de nieuwe grafplaats voor hun gebed verwezen naar de kloosterkerk.

De verering na de jaren vijftig tot heden

De verering tot medio jaren vijftig is goed gedocumenteerd dankzij een boek over Everardus Witte van eerdergenoemde Marc Heijer o.f.m. (1955), dat tevens als een eerste documentatie diende ten behoeve van een toekomstig zaligverklaringsproces. Over de periode tot nu bestaan geen degelijke studies. De Franciscanen te Megen beschikken wel over veel materiaal, zoals een collectie gebedsverhoringen, waaruit blijkt dat de verering permanent is blijven bestaan tot op heden. Het is echter moeilijk om zicht te krijgen op eventuele ontwikkelingen die zich in de cultus kunnen hebben voorgedaan. Reeds met de inrichting van de grafkapel in 1954 - met een eigen ingang - hebben de Franciscanen de verering namelijk min of meer 'vrijgelaten'. Ook werd niet besloten om een speciale vierdag voor Everardus in te stellen, of om een nieuwsbrief samen te stellen,

zoals in Tilburg is gebeurd met betrekking tot de verering van Frater Andreas. Vast staat wel dat tot op heden de grafkapel nog dagelijks wordt bezocht door individuele pelgrims en kleine groepjes, uit Nederland en regelmatig ook uit België. Ofschoon zijn voorspraak wordt gevraagd voor velerlei zaken, lijkt een van Everardus' 'specialismen' nog steeds te zijn: hulp bij het zoeken naar een woning.

Een van de pelgrimsgebruiken die in de jaren vijftig is ontstaan en die nog steeds bestaat, is het leggen van briefjes met gebedsintenties op het grafbeeld (in een holte bij de handen). Op de vensterbank bij een van de ramen liggen gewoonlijk blanco velletjes klaar waarvan de bezoekers gebruik kunnen maken. Deze nemen vaak bloemen mee of stoppen een financiële bijdrage in het offerblok. In 1998 wist een van de Franciscanen te Megen te vertellen dat zelfs uit Indonesië nog steeds gebedsverhoringen worden gemeld bij het klooster.

Werkelijke betekenis voor Megen/Oss

Als je beseft wat voor aantrekkingskracht deze minderbroeder tijdens en na zijn leven nationaal en internationaal nog altijd en ook in de toekomst uitoefent op menig gelovige dan kun je zonder meer stellen dat Bruurke een geweldig stempel drukte en drukt op Megen in het bijzonder en de streek in het algemeen. In een tijd van voortdurende ontkerkelijking is hij

voor de blijvers en in hun kielzog ongetwijfeld ook de nieuwe geloofsvolgers een onbetwiste, spirituele leider, zonder dat hij dat overigens ooit heeft willen zijn. Het prachtige aan het geheel is dat broeders zoals hij een ongemeen respect afdwingen ook bij niet gelovigen, omdat zij een consistente lijn volgend, eerlijk en oprecht door het leven gaan en daarmee het voorbeeld zijn voor velen. Zeker in een tijd van afnemende normen en waarden vallen mensen terug op diegenen, die daarin wel een lichtend voorbeeld zijn c.q. zijn geweest. Bruurke van Megen was in die zin een religieuze held zonder weerga. Eenieder, die zijn levensverhaal tot zich neemt, zegt chapeau tegen deze ware voorganger voor velen. Megen en Oss zijn gehouden om zijn filosofie en alles wat daar materieel bij hoort voor eeuwig in ere te houden en daar hun beleidsvisies op te enten, ook al is de scheiding tussen kerk en overheid in Nederland scherp gemarkeerd. Als wellicht de Franciscaner ooit zelf niet meer ons Bruurke kunnen onderhouden, is de gemeente Oss verplicht dat op zich te nemen, zodat zijn naam en levensfilosofie voort blijven bestaan voor toekomstige generaties.

Enkele voorbeelden van gebedsverhoringen, die aan de voorspraak van Bruurke zijn toegeschreven:

Fam. v. D.: Na ruim twee jaar tevergeefs gesolliciteerd te hebben heeft onze zoon thans werk gekregen door de voorspraak van br.Everardus ...

C. v. D.: Dreigend ontslag ging op voorspraak van broeder Ever. niet door.

Moeder v. W. : Met vreugde moet ik u vertellen, dat alle twee mijn zoons werk hebben gekregen. Hulde en dank breng ik aan het heilig Bruurke.

M. G.: Naar aanleiding van een levensbeschrijving van br. Ever. ben ik hem gaan aanroepen voor een invalide broer van mij. Dit gebed is verhoord.

N. N.: Moeder was door de dokter opgegeven. Na gebed tot broeder Everardus is zij hersteld.

J.G.: Rond Pasen werden onze twee jongsten zo ernstig ziek, dat de dokter opname in het ziekenhuis noodzakelijk achtte. Doktoren noch de Zusters van het ziekenhuis gaven ons enige hoop meer. Familie van mij begon tot broeder Everardus te bidden om genezing en met goed

Het leven van broeder Everardus is verlopen zonder grootse daden en schokkende gebeurtenissen. Wanneer hij groot geweest is, dan kan dat alleen geweest zijn in zijn uiterste trouw in het kleine dagelijkse leven...

(Apollinaris van Leeuwen ofm, 1951)

gevolg. De kleinen zijn allang weer thuis en volkomen gezond. Wij geloven, dat dit het werk is geweest van broeder Everardus.

C. v. K.: Eerlijk gezegd, hel ik niet gemakkelijk over naar de verering van een nieuwe heilige. Maar in dit geval moet er blijkbaar wel sprake zijn van een zeer duidelijke gebedsverhoring. Alles bijeen namelijk was mijn vrouw al twaalf jaar sukkelend. Niets hielp, doch sinds de tweede dag van de noveen tot broeder Everardus trad een algehele ommekeer in en ik kan gerust zeggen, dat mijn vrouw weer is als toen we pas waren getrouwd. ..

Mevr. T.: Mijn dochttertje was ernstig ziek. De dokter constateerde een gezwel in de buik en achtte operatie noodzakelijk. Samen met mijn dochttertje begon ik een noveen om door de voorspraak van br. Everardus genezing te bekomen. Na de noveen was de operatie niet meer nodig.

Mevr. M. H.: De gemeente beloofde ons een van de in aanbouw zijnde duplex~woningen. Ik riep het Bruurke van Megen aan om in aanmerking te mogen komen voor het eerste blok. En inderdaad zitten we nu in een woning en nog wel de allereerste. U begrijpt, dat ik het Bruurke hiervoor erg dankbaar ben,..

C. J. D.: Door omstandigheden moesten wij uit de woning, waarin we ongeveer negen jaar hadden gewoond. Iedere poging om een behoorlijk ander huis te krijgen mislukte. Toen begonnen we een noveen ter ere van br Everardus en wat we niet verwachtten, gebeurde: ik werd onder vele sollicitanten uitgekozen voor een nieuwe betrekking, waaraan een "prachtig landhuisje" was verbonden.

V.: Mijn neef slaagde -dank zij br.Everardus -voor zijn examen, maakte als gevolg daarvan promotie en kreeg in zijn nieuwe standplaats ook nog een woning toegewezen..

Saal van Zwanenberg, indrukwekkend, zoekend naar kennis

Saal als persoon en leider

Wat was het dat Saal van Zwanenberg op iedereen bij de allereerste ontmoeting de indruk maakte van een belangrijk man? Ongetwijfeld een combinatie van zijn uiterlijk en persoonlijkheid. Daar was het opvallend grote hoofd, grote intelligentie, de duidelijke stem en de gebaren. De totale indruk was die van een persoonlijkheid die onmiddellijk overwicht had. Iedereen die voor het eerst met hem kennis maakte, voelde: daar moet je naar luisteren, die man heeft iets belangrijks te zeggen. Verder had hij een groot vermogen om met de andere persoon, die hij voor het eerst ontmoette, contact te maken en dat contact ging niet via de analyse van wat die man zei en niet via een intellectuele analyse van diens eigenschappen. Het was een of ander onmiddellijk contact dat hem het vermogen gaf om de ander meteen op te nemen, te wegen, een indruk van hem te krijgen en direct met de andere persoon te communiceren. Dit is een gave, die Saal zeer grote diensten heeft bewezen, niet alleen in het kiezen van medewerkers, maar ook in talloze onderhandelingen en besprekingen die hij met zeer veel en zeer belangrijke mensen heeft gevoerd. Naast een fenomenaal geheugen had Saal van Zwanenberg een bijzonder vermogen om direct essentiële en niet essentiële dingen te onderscheiden. Zijn enorme hang naar kennis, gecombineerd met het zich omringen

met mensen die inhoudelijk zaken echt konden verdiepen, brachten Zwanenberg en Organon tot concerns van hoog nationaal en internationaal niveau. Krachtig onderhandelen: hij kon heel, heel krachtig zijn standpunt verdedigen en voet bij stuk houden. Daarnaast is voor de ondernemer Saal van groot belang dat hij zijn wilskracht toont, dat hij ook binnen het bedrijf zijn beslissingen weet door te voeren. Punctualiteit was een andere karakteristiek van Saal van Zwanenberg. Wie niet op tijd aanwezig was kon rekenen op een al dan niet bedekte reprimande. Een van zijn kleinzoons die enige tijd bij hem in huis woonde na het overlijden van zijn vrouw Nettie vertelde hierover:

rond 1915

Wij kijken niet naar uiterlijk maar naar innerlijk

“Ontbijt vond plaats om stipt 08.00 uur, kwam je enkele minuten te laat, dan was ‘goedemiddag’ zijn reactie”. Mevrouw Nettie van Zwanenberg van Gelder was een zeer gastvrij persoon. In het huis van familie Van Zwanenberg, gedurende hun verblijf in Londen tijdens de tweede wereldoorlog, werden gasten en vrienden gastvrij ontvangen. Mevrouw van Zwanenberg sprak met gasten en deelde haar mening over personen met haar echtgenoot. Bij belangrijke beslissingen werd zij door Saal van Zwanenberg betrokken, die haar mening meenam in zijn besluitvorming. Haar betrokkenheid bij het werk van haar man en het Zwanenberg - Organon concern was heel groot.

Sorry jongen.

Het eerste deel van de twintigste eeuw was een tijd, waarin democratisering in het bedrijfsleven nog geen rol speelde. Saal van Zwanenberg was de patriarchale leider van Zwanenberg-Organon. Zijn instructies hadden het karakter van wetten. Anderzijds had Saal grote, oprechte, belangstelling voor mensen. Hijzelf zegt hierover in een interview met Dr. P.A. van Keep (1968): “Ik ben zelf duidelijk hard geweest voor mijn mensen als het nodig was, maar ik heb ook steeds mijn ongelijk durven bekennen. Ik vind het helemaal niet erg om een man zo nodig een standje te maken. Als ik dacht dat iemand iets verkeerd gedaan had en hem daarvoor een standje had

gemaakt en ik ontdekte later dat ik het mis had gehad, dan ging ik in het bijzijn van alle anderen bekennen “I’m sorry jongen, jij had gelijk en ik niet”. Ik geloof dat als je die houding bij het leidinggevend personeel kunt kweken, dat je dan een goede sfeer in het bedrijf krijgt. Deze houding, dit respect voor de mensen die voor je werken, is op ieder niveau belangrijk. Je moet bij het personeel van een bedrijf steeds bedenken dat het niet alleen een kwestie is van verdienen, want iedere man die je hebt, heb je nodig en als je hem niet nodig had, dan had je hem niet aangenomen. Iedere functionaris is ook even hard nodig als de andere, als er geen portier is dan moet ik als baas zelf aan de poort staan”. Dat de Zwanenberg-Organon medewerkers oprecht respect voor hun leider hadden, blijkt uit de teksten van medewerkers op de langspeelplaat “Dag meneer Saal” ter gelegenheid van het afscheid van Zwanenberg opgenomen. Enkele fragmenten van deze langspeelplaat kunnen als volgt samengevat worden: Bennie Wolf, klusjesman, werd zes tot zeven keer ontslagen en als meneer Saal hem tegenkwam zei Bennie Wolf: “Ik kan toch niet thuis blijven zitten”, en dit werd geaccepteerd. Genereus was Saal van Zwanenberg naar personen toe zeker ook, een cadeau of royale fooi werd regelmatig aan medewerkers gegeven, het dragen van een koffer werd met twee gulden vijftig beloond. Ook Mevr. Saal, Nettie van Zwanenberg, was

Burgemeester C.J. Delen overhandigt de erepenning in 1954.

zeer geliefd bij medewerkers. Een bezoek van haar aan de dames van de Lunchkamer resulteerde in een uurtje bijpraten, dames die van het werk werden afgehouden, met telefoontjes "waar blijft de thee" als resultaat. Tijdens vakanties ontvingen de medewerkers van de Lunchkamer een vakantiegroet van de familie van Zwanenberg. Voor zover bekend had Saal van Zwanenberg geen echte hobby's. Hij besteedde zijn vrije tijd aan zijn familie. Een van zijn kleinzoons vertelde dat bij alle familiegebeurtenissen, zoals het uitreiken van het eredoctoraat en het ereburgerschap van de gemeente Oss, het vanzelfsprekend was dat de kleinkinderen hierbij aanwezig waren.

Bij feestjes van de kleinkinderen was 'Apa' Opa Saal een van de gangmakers. Tijdens vakanties gingen de kleinkinderen met Apa op

bedrijfsbezoek bij Zwanenberg en Organon. Passend in de tijdgeest van midden 20e eeuw was dat naast de directe familie ook naaste medewerkers tot de 'extended family' behoorden. Saal van Zwanenberg had een grote bewondering voor Winston Churchill, die hij als een voorbeeld zag. Evenals Churchill was Saal van Zwanenberg een begenadigd spreker. Tijdens de tweede wereldoorlog werden er met andere Nederlanders in 'ballingschap' banden gevormd die zeer hecht waren en ook na de oorlog bleven bestaan. Aan gevluchte Nederlanders werd keer op keer hulp verleend. De vrienden- en kennissenkring van Saal van Zwanenberg bestond o.a. uit vooraanstaande Nederlanders als Prof. Dr. J.E. de Quay, Minister President, Prof. Dr. L.J.M. Beel, Minister van Staat en Vice President Raad van State, Mgr. W. Beckers, Bisschop - Coadjutor van

Prof. Beel, Hr. Wentholt en Dr. Saal van Zwanenberg ter gelegenheid van 50 jaar Organon N.V.

Dr. Saal van Zwanenberg 80 jaar

's Hertogenbosch, Ds. J.H. Sillevius Smitt. Ook vooraanstaande industriëlen zoals Ir. P.F.S. Otten, President van N.V. Philips Gloeilampenfabrieken en Dr. H. van Doorne, Directeur van Van Doorne's Automobielfabrieken N.V. behoorden tot de groep van vrienden en kennissen. Ter gelegenheid van de 70ste verjaardag van Saal van Zwanenberg, toen voorzitter van de Raad van Bestuur van de N.V. Koninklijke Zwanenberg-Organon, spraken zij lovende, persoonlijke en oprechte gelukwensen uit, die zijn vastgelegd op een langspeelplaat.

Saal van Zwanenberg was een man met trots, trots op zijn positie, de status van het bedrijf. Dit ging gepaard met een wezenlijke nederigheid. Gelovig mens, hij was helemaal overtuigd van het bestaan van God. Verder een mens die trouw, ongelooflijk trouw was. Trouw aan Nederland, trouw aan zijn vrienden.

Zwanenberg, begin van een vleesconcern

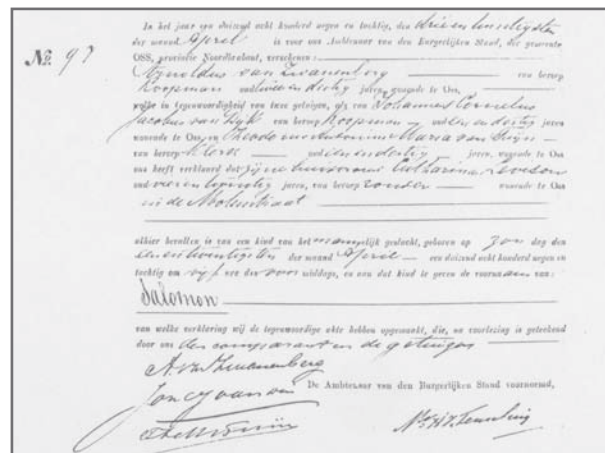
Aan het einde van de achttiende eeuw kwamen er veel Duitse joden naar Nederland die zich op het platteland vestigden, ook in Noord-Brabant. In de negentiende eeuw bestonden er in Oss en omgeving kleine joodse gemeenschappen. Een van de Duitse joden die zich omstreeks 1795 in Heesch bij Oss vestigde was de uit Schwanenberg, Duitsland, bij Erkelenz, niet ver van Mönchengladbach, afkomstige Abraham Nathan. Bij de invoering van de burgerlijke stand door de toenmalige Franse overheid nam hij in 1811 de familienaam Van Zwanenberg aan. Abraham van Zwanenberg was slachter en koopman en een aantal van zijn nakomelingen koos voor hetzelfde beroep. Zijn zoon Isaak volgde in 1845 zijn vader op in de slagerij, terwijl zijn andere zoon Levie een handel in manufacturen begon. De jongste zoon van

Bedrijf Zwanenberg en woonhuis, Schoonstraat te Heesch rond 1875

*Wees eerlijk en oprecht, een houding die je
bij leidinggevend personeel kunt kweken,
dan krijg je een goede sfeer*

Isaak van Zwanenberg, Arnold (later heer Nol genaamd), nam op zijn beurt in 1875 samen met zijn neef Nathan van Zwanenberg (heer Naat), een zoon van Levie van Zwanenberg, de zaak van zijn vader over. Naast de slagerij gingen de twee neven zich bezighouden met de handel in – als een soort nevenhandel – levende varkens en kalveren, die vooral naar Engeland werden geëxporteerd. Twee broers van Nathan van Zwanenberg, die zich in Londen hadden gevestigd, legden de grondslag voor de latere Engelse Zwanenberg-groep. Vanaf 1875 gingen zij de verkoop van levend vee voor hun Nederlandse familieleden verzorgen. De varkens en ook kalveren werden vanuit Heesch per kar naar Den Bosch gebracht en verder per boot naar Rotterdam. Vanuit Rotterdam ging het vee verder per boot naar Islington bij Londen en tenslotte naar Londen zelf. De export van geslacht vee ontstond per toeval in 1883 toen een exportvarken tijdens het transport zijn poot brak en ter plekke moest worden geslacht. Het geslachte dier werd meegestuurd met het transport om een strop van 10 gulden te voorkomen. Het kwam goed aan in Londen en vanaf dat moment werden steeds meer dieren geslacht vervoerd. In samenwerking met hun Engelse neven besloten Arnold en Nathan van Zwanenberg in Heesch een exportslachterij op te richten. Wegens de gebrekkige transportmogelijkheden

Geboorteteakte Saal van Zwanenberg

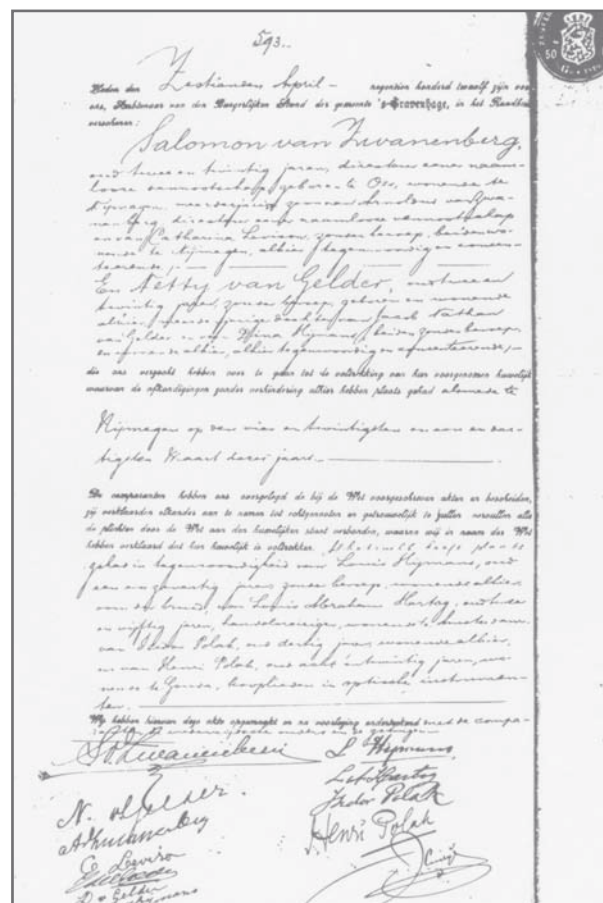
vanuit Heesch verhuisde het bedrijf in 1887 naar het nabijgelegen Oss, waar sinds 1881 een spoorwegverbinding met Nijmegen en Den Bosch bestond. In 1887 trouwde Arnold van Zwanenberg met Catharina Levison. Zij gingen tegenover het station in een bovenhuis wonen op de plaats van het toenmalige hotel Luyk. Uit het huwelijk werd op 21 april 1889 Saal van Zwanenberg geboren, de eerste van vier zoons die later allemaal in het bedrijf terecht zouden komen. De firma Zwanenberg en Co. maakte na 1900 een sterke groei door. Al snel behoorden de Van Zwanenbergs tot de vermogendste families van Oss. De voornaamste activiteiten waren de export van vlees naar Engeland, Duitsland en Zwitserland en de productie van bacon, vooral voor de Engelse markt. Dit laatste product kon onder meer geproduceerd worden omdat in 1889

een koelmachine werd aangeschaft en er een Engelsman werd aangetrokken die de kneepjes van het maken van bacon kende. Daarnaast ontstonden allerlei nevenbedrijven om alle afvalproducten zo nuttig mogelijk te gebruiken. Zo begon men in 1902 met een bloeddrogerij, in 1903 met een darmzouterij en in 1904 met een vetsmelterij. Korte tijd, van 1908 tot en met 1909, bestond er zelfs een borstelfabriek waar varkenshaar werd verwerkt.

Saal van Zwanenberg na 3 jaar HBS in het bedrijf.

“Na drie jaar HBS in Den Bosch kwam ik op een middag weer eens thuis, het was 15 juni 1906, toen mijn vader zei: “Morgen om zes uur moest je maar eens in de stal beginnen”. En ik vond dat heel gewoon, want ik was er op voorbereid in de zaak te komen.”

Vijf jaar later, toen het bedrijf werd omgezet in de naamloze vennootschap Zwanenberg's Slachterijen en Fabrieken, was Saal van Zwanenberg procuratiehouder. Op dat moment was het bedrijf een besloten familievennootschap, waarin ook de Engelse familieleden aandelen bezaten. In 1908 werd het merk 'Zwaan' officieel ingeschreven, “een zwemmende zwaan omgeven door een scherpe lijn in de vorm van een hart”. In 1910 werd

Huwelijksakte uit 1912

de firma Zwanenberg en Co omgedoopt in de Naamloze Vennootschap Zwanenberg's Slachterijen en Fabrieken. De directie van de nieuwe N.V. bestond uit de stichters Nathan en Arnold van Zwanenberg. Zij waren de enige aandeelhouders. Saal van Zwanenberg werd één van de procuratiehouders. Het kapitaal van

Hij heeft niet alleen geleefd voor zichzelf, maar ook voor anderen, vele anderen

(Mgr. W. Beckers)

de N.V. bedroeg fl. 150.000. Export activiteiten breiden zich uit, o.a. naar Frankrijk, Duitsland, Italië, Zwitserland en Oostenrijk. Om vers vlees te vervoeren waren koelwagons nodig, die gekoeld werden met ijs dat in Oss geproduceerd werd. Eerder kon alleen ijs uit de bevroren Maas verkregen worden, dat gedurende lange tijd in kelders werd opgeslagen. In 1912 trouwde Saal van Zwanenberg in 's Gravenhage met Nettie van Gelder, zij kregen samen twee dochters, Kittie (arts) en Irie (biologe).

Schaarste aan grondstoffen

De Eerste Wereldoorlog (1914-1918) betekende voor Zwanenberg het einde van een bloeiperiode. De Nederlandse regering legde de export naar Engeland aan banden, in 1918 kwam de belangrijke uitvoer van bacon zelfs geheel stil te liggen. Het bleef de jaren erna slecht gaan. Was de situatie bij Zwanenberg verre van rooskleurig, grondstoffen en dieren waren slechts in beperkte mate beschikbaar en duur, het andere vleesverwerkend bedrijf in Oss, Hartog, kon na de oorlog de draad weer vrij snel oppakken, met name vanwege de margarine productie. De margarine productie van Zwanenberg was door een overeenkomst met Van den Bergh (1914) verboden. In 1921 trokken de oprichters Nathan en Arnold van Zwanenberg zich terug uit het bedrijf. De directie kwam vervolgens in handen van Saal van Zwanenberg – al enige jaren

directeur – zijn broers Arthur en Maurits (Mau) en een zoon van Nathan van Zwanenberg, Isodore (Ies). Midden jaren twintig verliepen de zaken beter. Er bestond inmiddels een vrij uitgebreid assortiment van worstsoorten. Belangrijk was de Gelderse Rookworst. De “fijne Gelderse Rookworst” (met fl. 2,20 per kilo de duurste worst uit het Zwanenberg assortiment) bestond voor 50% uit kalfsvlees, 10% varkensvlees en 40% vet. Daarnaast waren er nog andere worstsoorten zoals plockworst, snijworst, leverworst (de tweede soort kostte fl. 0,70 per kilo), bloedworst, leverkaas. Het assortiment vleeswaren bestond uit vele soorten ham, spek, bacon, rookvlees en dergelijke. Uit de vetfabriek kwam runder- en varkensvet (Engelsche en Duitse Compound Zenith Puros Bak- en Braadvet). Inmiddels werd steeds meer vlees in blik geëxporteerd in plaats van geslachte dieren.

De eerste overname

In 1929, door aansluiting bij de Margarine Unie, verloor Hartog een groot deel van zijn onafhankelijkheid. Niet meer de familie Hartog maar de Unie bepaalde de toekomst van de Hartog Fabrieken. Meteen na de toetreding van Hartog tot de Margarine Unie viel het besluit om het vleesbedrijf van Hartog te verkopen. Geschikte kandidaat was Zwanenberg. Inmiddels was het verbod voor Zwanenberg om margarine te maken in 1928 beëindigd. De Margarine

Saal en Nettie van Zwanenberg (25-jarig jubileum)

Unie was bevreesd voor de concurrentie van Zwanenberg. In fusie-gesprekken die op gang kwamen tussen de twee Osse bedrijven had de Margarine Unie als doelstelling dat Zwanenburg de margarine-productie zou stoppen alsook de vet- en oliefabricage zou afstoten en als tegenprestatie het vleesbedrijf van Hartog kon kopen. De onderhandelingen duurden lang (totaal twee jaar) en verliepen moeizaam en waren slechts deels succesvol. In juni 1929 werd een voor Zwanenberg gunstige overeenkomst afgesloten voor het afstoten en stoppen van de

productie en handel in vetten, oliën en zeep: de Margarine Unie betaalde gedurende 20 jaar een som geld: fl. 325.000 gedurende de eerste tien jaar en fl. 50.000 gedurende de laatste tien jaar. Bovendien zouden directie en commissarissen van Zwanenberg per jaar een bedrag van de Unie ontvangen. De overname van het vleesbedrijf van Hartog ging toen niet door. Het gunstige resultaat voor Zwanenberg was mede te danken aan de grote onderhandelings-vaardigheden van Saal van Zwanenberg.

De jaren dertig

In het begin van de jaren dertig kreeg Zwanenberg ook met de wereldwijde economische crisis te maken. De jaarlijkse toelage van de Margarine Unie voorkwam dat men in de rode cijfers kwam. Het aantal medewerkers in de fabriek werd verminderd en het kantoorpersoneel moest 5 tot 10% van hun salaris inleveren. Als compensatie voor het verslechteren van de markt in traditionele afzetmarkten zoals bacon in Engeland, werd geprobeerd nieuwe afzetmarkten te vinden, bijvoorbeeld Midden-Oosten en Noord-Afrika. Helaas leverde dit te weinig op om de verminderde afzet naar Engeland te compenseren. Ook ging Zwanenberg over tot het conserveren van groenten: in 1932 werd een groot aantal groenten in blik geproduceerd. De salarissen in het begin van de jaren dertig lagen rond 44 tot 49 cent per uur. In 1932

verlaagde de leiding van Zwanenberg de lonen met 5 cent (als compromis werd 46 cent betaald). In 1933 eiste de vakbond St. Joris een verhoging van het uurloon van 46 naar 52 cent. Een paar dagen na deze looneis ontsloeg Zwanenberg "wegens slapte" 60 arbeiders.

De Tweede Wereldoorlog

Na de Duitse inval probeerden veel joden Nederland te ontvluchten. Saal van Zwanenberg kon met zijn gezin en dankzij de gezant van Uruguay met gebruikmaking van diplomatieke documenten via Genève en Portugal naar Londen vluchten. Ies van Zwanenberg woonde tijdens de bezetting in Engeland. Een aantal leden van de familie van Zwanenberg konden Nederland niet op tijd verlaten. Maurits van Zwanenberg, die tot 1929 directeur bij Zwanenberg was geweest, overleed in Auschwitz. Levie Hartog, een neef van Ies van Zwanenberg, overleed te Bergen-Belsen. Door het vertrek van veel joodse personeelsleden verloor Zwanenberg een groot deel van het management. De heren Joh. Oonk (directeur) en Th. A. Deunk (adjunct-directeur) namen de leiding van het bedrijf over. Later, april 1941, werd de leiding overgenomen door Paul Herman Holberg als Treuhänder namens de Duitse bezetters. Inmiddels volgde Saal van Zwanenberg vanuit Londen de gang van zaken in Nederland en waren er contacten met de Nederlandse regering in ballingschap.

Ook ontmoette Saal van Zwanenberg verschillende malen Prins Bernhard.

De productie van vlees- en groenteconserven gedurende de oorlogsjaren liep door, maar wel op een lager niveau dan voor 1940. In september 1944, toen Zuid-Nederland door de geallieerden werd bevrijd, sloeg Holberg op de vlucht. Na de Duitse capitulatie keerden Saal en Ies van Zwanenberg uit Londen terug naar Oss. Na de tweede wereldoorlog duurde het nog een behoorlijke tijd, o.a. vanwege schaarste aan grondstoffen, voordat de productie en export weer op gang kwamen. In juni 1945 draaide de groentefabriek als enige afdeling en in augustus werd er voor het eerst sinds lange tijd weer geslacht. In september 1945 werd in de vleeswarenfabriek de productie hervat. De uitvoer

Leiding koninklijke Zwanenberg - Organon rond 1955.

Mijnheer Saal leek wel twee paar ogen, twee paar oren en een extra hart te hebben

van vleeswaren en vleesconserven begon weer in 1947 en met name de bacon export naar Groot Brittannië trok aan. In oktober 1947 ontstond de NV Zwanenberg – Organon, maatschappij ter exploitatie van de bedrijven van Zwanenberg's Fabrieken NV te Oss en houdster maatschappij van aandelen NV Organon te Oss. Inmiddels had er ook een aandelen-emissie plaatsgevonden ter waarde van fl. 5.000.000 en werd het bedrijf een publieke maatschappij.

Expansie in de jaren '50 en '60

Rond 1953, in het jaar dat Zwanenberg-Organon het predicaat 'Koninklijke' kreeg, werkten er meer dan 1200 medewerkers bij Zwanenberg. Hammen en vleesconserven vonden in de Verenigde Staten veel aftrek, op de Britse markt waren bacon en "pork luncheon meat" een succes. In 1959 werd een nieuwe vleeswarenfabriek in gebruik genomen. Groei en expansie bleven doorgaan. In 1963 bestond het personeelsbestand van Zwanenberg uit meer dan 2200 medewerkers. De groei was vooral tot stand gekomen door het aantrekken van Belgische medewerkers (vanaf 1960). In 1965 kwamen de eerste Spaanse medewerkers in dienst. Op 1 januari 1963 trad Saal van Zwanenberg af als lid en voorzitter van de Raad van Bestuur van Zwanenberg-Organon concern. Hij werd opgevolgd door jonkheer Guup Kraijenhoff. Saal van Zwanenberg was vanaf 1906 in dienst

Ter gelegenheid van het eredoctoraat in 1955

bij Zwanenberg geweest, na zijn terugtreden uit de Raad van Bestuur bleef hij wel adviseur.

Einde van een zelfstandig vleesbedrijf

Vanwege onbevredigende resultaten werd in 1965 na 33 jaar productie besloten om geen groenteconserven meer te maken. De vleesverwerkende bedrijven van het Zwanenberg-Organon concern waren qua winst bijdrage geringer dan de chemisch-

farmaceutische tak. In juli 1967 fuseerde de 'Koninklijke Zwanenberg-Organon' met de 'Koninklijke Zout-Ketjen'. De naam van het nieuwe concern werd 'Koninklijke Zout-Organon' (KZO). De fusiepartner Zout-Ketjen legde zich onder meer toe op de fabricage van zout, chemische producten, lakken en verven (Sikkens) en katalysatoren voor de aardolie-industrie. Van de totaal 24.600 medewerkers werkten er circa 3500 in de levensmiddelenindustrie. In 1969 fuseerde het KZO concern met 'Algemene Kunstzijde Unie' (A.K.U.), een producent van

"De worstkoning", Deventer 1967

o.a. chemische vezels en kunststoffen. Voor het nieuwe concern werd de naam AKZO gekozen. Binnen het nieuwe concern pasten de Zwanenberg vleesbedrijven minder goed, een afsplitsing van de vlees-bedrijven werd overwogen. Onverwacht voor velen, o.a. vanwege de jarenlange concurrentie, fuseerden in 1970 Zwanenberg en Unox, en ging ruim 41 jaar na Hartog ook Zwanenberg deel uitmaken van het Unilever concern, de Unilever Vleesgroep (UVG).

Organon, een ingenieus idee

In het begin van de jaren twintig vroeg Saal van Zwanenberg zich af of de klieren van de dieren die geslacht werden en naar de destructor gingen niet op enigerlei wijze bruikbaar gemaakt konden worden, ook al hadden ze een beperkt nut omdat er geen vet in zat en ze geen voedingswaarde hadden. Saal van Zwanenberg zei: "Onze Lieve Heer heeft de organen niet voor niets geschapen, deze organen moeten een nut hebben". Verder waren de interesse voor geneeskunde en het vergroten van kennis belangrijke drijfveren om iets met de organen te doen. Dr. Jacques van Oss, een bezuinigingsinspecteur van de stad Amsterdam en leraar in de chemie en warenkennis, al werkzaam binnen het Zwanenberg concern als expert, wist dat in Amerika ovaria (eierstokken) werden gedroogd. Hij bracht Saal van Zwanenberg in contact

Onze lieve heer heeft de organen niet voor niets geschapen

met Prof. Laqueur, die net benoemd was tot hoogleraar in de farmacologie in Amsterdam en die erg geïnteresseerd was in de alvleesklier. Dit contact, dat heel belangrijk is geweest, leidde uiteindelijk tot de oprichting van Organon in 1923. Wat vermoedelijk op de achtergrond meespeelde is dat het rond 1920 in de vleesindustrie economisch zeer matig ging. Na de oprichting kwam het er in de praktijk op neer dat Prof. Laqueur zich bezig hield met

de ontwikkeling van en het toezicht houden op de bereiding van preparaten, terwijl Saal van Zwanenberg de commerciële en financiële kant voor zijn rekening nam. Ook de Engelse Zwanenberg tak had een aandeel in de oprichting van Organon.

Jarenlang prutsen...

Organon verkreeg van de Canadese ontdekkers van insuline, Insulin Committee, als eerste het

Onthulling beeld Dr. Saal van Zwanenberg

exclusieve recht om voor het 'vasteland' van Europa insuline te gaan produceren. Prof. Laqueur werd gemachtigde voor Nederland namens het Insulin Committee om over de kwaliteit van insuline te waken. De eerste productie van insuline eind 1923, op dat moment waren er vijf medewerkers bij Organon in dienst, werd als volgt gedaan: de pancreas (alvleesklier) kwam in manden van 20 kilogram uit de slachterij en werd vermalen. Een man kon ongeveer 30 kilogram per dag verwerken. De voor de extractie benodigde alcohol, 120 liter voor elke 100 kilogram pancreas, voerde men aan in mandflessen, zodat de productieafdeling vaak verscholen ging achter een muur van flessen. De start van de productie van insuline

Drie oprichters Organon 1923

was niet zo eenvoudig, Saal van Zwanenberg zei hier zelf over: "Het is jarenlang prutsen geweest voor er een goed product te verkopen was. We verkochten dat product voor fl. 12,00 per flesje met 100 eenheden, we verloren er nog geld aan. Bezetenheid om door te gaan was nodig, kort voordat we het vrouwelijk hormoon hadden was ikzelf bijna op de fles. Er ging bij Organon veel meer op dan het beetje winst wat bij Zwanenberg werd gemaakt". De vasthoudendheid en inspanningen werden beloond, dit blijkt bijvoorbeeld uit het volgende: Een noodgeval op oudejaarsavond in Oss: een patiënt lag in coma vanwege suikerziekte; Prof. Laqueur, Saal van Zwanenberg en een Osse arts besloten om insuline uit de safe te halen (vanwege schaarste werd dit goed bewaard). De Osse arts diende insuline toe en de volgende middag zat de patiënt weer rechtop in bed.

De eerste bedrijfsactiviteiten van Organon vonden plaats in een leeggeruimd Zwanenberg gebouw. Op de bovenverdieping was de zuivering van insuline gehuisvest. Op de begane grond waren het laboratorium en het kantoor gehuisvest en vonden proeven met konijnen plaats. Eind jaren twintig kwamen er plannen voor een nieuwe fabriek. Op 9 januari 1930 werd de nieuwbouw in gebruik genomen, in tegenstelling tot andere gebouwen nu op grond in eigendom van Organon. Het gebouw stond

op de rand van het Zwanenberg terrein, echter Organon had zich vanaf 1930 fysiek losgemaakt van de moedermaatschappij, het begin van een nieuwe fase in het bestaan van het bedrijf.

Nieuwe producten, veel onderzoek

Na het succes van de insuline productie was Prof. Laqueur zich gaan bezighouden met onderzoek naar een nieuwe stof: oestrogeen hormoon of oestron genaamd, dat door de ovaria (eierstokken) wordt afgescheiden. Na Ovarnon dragees volgde het product Menformon, dat gezuiverd in grote hoeveelheden uit de urine van drachtige merries werd verkregen. Door het gebruik van urine van paarden vond de eerste diversificatie en loskoppeling plaats van het moederbedrijf Zwanenberg. Een ander product dat in de tweede helft van de jaren twintig en dertiger jaren werd ontwikkeld was: vitamine D (later Davitamon), gebruikt voor het voorkomen van met name bij kinderen de Engelse ziekte of rachitis (vervanging van levertraan). Ook werd het "groei-preparaat" Pernaemon ontwikkeld ter bestrijding van de vrijwel ongeneeslijke dodelijke bloedziekte perniciëuze anemie. Dit product voorkwam het eten van grote hoeveelheden rauwe lever. De onderzoeks- en ontwikkelingsafdeling groeide onder leiding van Marius Tausk een uit Tjechië afkomstige endocrinoloog, rond 1930 flink. Naast producten leverde het werk ook veel octrooien

Davitamon

op. Dit onderstreept de wetenschappelijke kant van Organon tijdens het eerste decennium van het bestaan. In 1935 lukte het om uit stierentestes het hormoon testosteron, mannelijk geslachtshormoon (Hombreol) te winnen. Uit kostenoverweging – voor 15 mg van het hormoon waren tonnen stierentestes nodig - was het noodzakelijk om testosteron synthetisch te bereiden. Kennis en octrooien hiervoor lagen bij de concurrenten Schering in Berlijn en Ciba in Bazel. De heren Tausk en Laqueur lukte het in 1936 om uit runder bijnier-extracten een aantal stoffen te extraheren waaronder corticosteron en desoxy-corticosteron. Onder andere door gebruik te maken van de Organon kennis over bijnierschorshormonen werd er in 1937 een

overeenstemming bereikt over de chemische/ synthetische bereiding van testosteron met Ciba, Schering, Boehringer en Chimio. Commercieel directeur van Organon, Mau van Zwanenberg, broer van Saal van Zwanenberg, speelde een belangrijke rol in deze onderhandelingen.

De pil

Andere succesvolle productontwikkelingen leidden tot het corpus-luteum hormoon: progestine, gonadotrope hormoon (Pregnyl) gewonnen uit de urine van zwangere vrouwen en toegepast als vruchtbaarheidshormoon. Dit groeide later uit tot Moeders voor Moeders.

Een nieuw hoogtepunt voor Organon in de productontwikkeling en later leidend tot maatschappelijke veranderingen was de introductie van het eerste orale contraceptivum, de pil, Lyndiol, in 1962.

Saal van Zwanenberg had ervoor gezorgd zich te omringen met specialisten op diverse terreinen en liet de dagelijkse leiding van Organon over aan Hans Gispén, Paul van Helden en later aan Guup Kraijenhoff. Bij het afscheid van Saal van Zwanenberg in 1962 bedroeg de omzet van Organon meer dan 100 miljoen gulden.

Bezoek Koningin Juliana aan Organon, 1961

Louis De Bourbon, prins, held, dichter?

In het in 1991 verschenen vijfde deel van de grote Winkler Prins wordt van Louis de Bourbon gezegd dat hij een Nederlandse schrijver was, een afstammeling van Karel Wilhelm Naundorff die zich de zoon van Lodewijk XVI noemde. Verder wordt van hem geschreven dat hij een journalist was die tot 1943 burgemeester van Oss was. Tot slot wordt aandacht geschonken aan zijn letterkundige verdiensten. Dit onderdeel van de Winkler Prins verdient een herschrijving.

Louis de Bourbon: prins?

In 1793 werden in Parijs koning Lodewijk XVI en zijn vrouw Marie Antoinette onthoofd. Hun zevenjarig zoontje, de troonopvolger dauphin Louis Charles (hij zou de toekomstige Lodewijk XVII moeten worden) werd aan zijn lot overgelaten. Op 8 juni 1795 werd een

overlijdensakte opgemaakt waaruit zou moeten blijken dat hij op die datum in de gevangenis Temple was gestorven. Toen het geraamte jaren later werd opgegraven bleek dat te hebben toebehoord aan een vijftien- of zestienjarige jongen. Het kon dus onmogelijk de bij zijn overlijden tien jaar oude Dauphin zijn geweest. Aangenomen werd dat de kleine kroonprins uit de gevangenis werd ontvoerd terwijl een ander kind in zijn plaats werd begraven. In de jaren daarna doken in Europa 32 jongens op die allen beweerden Lodewijk XVII te zijn. 31 konden er worden ontmaskerd, de 32ste niet. Hij heette Karl Wilhelm Naundorff. Die vertrok in 1845 uit Engeland omdat hij er niet in slaagde met de Engelsen tot overeenstemming te komen over de verkoop van zijn militaire uitvinding, een projectiel dat als nieuw oorlogswapen kon dienen. Hij slaagde er wel in met de Nederlandse autoriteiten zaken te doen.

Hij demonstreerde zijn uitvindingen in de militaire academie in Breda en kon een overeenkomst met de Nederlandse Staat sluiten waarin hem het voor die tijd onwaarschijnlijk hoge bedrag van f 1.000.000,00 werd toegezegd. Voordat hij het contract kon naleven overleed hij echter op 10 augustus 1845. Naundorff had drie zonen. Nadat zijn oudste zoon Charles Edouard was overleden gingen de rechten op de troon over op diens broer Louis Charles, die echter in 1883 afstand deed ten gunste van zijn jongere broer Adelberth. Adelberth was op 22 december 1863 tot Nederlander genationaliseerd en verkreeg toen officieel het recht de naam De Bourbon te voeren. Op 27 december 1908 werd in Renkem-Oosterbeek Louis Harrie Charles Adelberth de Bourbon geboren. Hij was de zoon van Henri Charles Edouard de Bourbon, Duc de Normandie – zelf weer een zoon van Adelberth - en Carolina Anna van Kervel. Hij werd op Franse grond geboren want de vier poten van zijn kraambed stonden in potten met aarde uit Frankrijk. Louis vader hanteerde een ijzeren regiem waarbij hij Louis er ook van doordrong dat hij verantwoordelijkheden had als Franse troonpretendent. Nadat zijn vader in 1937 overleed was Louis de Bourbon de troonpretendent. De nazaten van Naundorff hebben met regelmaat geprobeerd bewijs voor hun afkomst boven water te krijgen. In 1950 werd in het bijzijn van Louis de Bourbon en zijn twee

zoons het graf van Naundorff geopend. Het was de bedoeling om aan te tonen dat het lichaam van de begraven voorvader kenmerken vertoonde die een directe relatie met Lodewijk XVII hadden. Helaas werd toen niet het onomstotelijke bewijs geleverd dat dit ook het geval was.

Dr. J.H. Petrie concludeerde in 1995 dat wetenschappelijk bewijs ontbrak om de gepretendeerde afstamming hard te kunnen maken. Zijn onderzoek werd in 1999 bevestigd doordat bij DNA-onderzoek werd vastgesteld dat Naundorff niet de Franse troonpretendent was. Louis de Bourbon die in 1975 overleed heeft dat allemaal gelukkig niet meer hoeven mee te maken. Hij was er tijdens zijn leven van overtuigd dat hij de Franse kroonprins was. Hij reed vroeger nog wel eens in zijn Alfa waarop de koninklijke standaard was aangebracht. Nadat die was gestolen schilderde de autodealer drie lelies op de portieren. Toen Wim Wennekens Louis de Bourbon in 1974 leerde kennen en hem ook interviewde vroeg hij hem of zijn vader ooit echt geloofd had dat hij nog eens de Franse troon zou bestijgen. Volgens Louis de Bourbon was dat het enige waar zijn vader voor leefde. Alles wat hij deed stond in het teken van die koningsdroom, overtuigd als hij was van de redenering dat ze adellijke personen niet zomaar straffeloos de kroon konden ontnemen. Het was een regelrechte obsessie voor hem. De

Ik weet dat ze dat zeggen, maar kan ik het helpen dat ik als een De Bourbon geboren ben?

Bourbon ontkende dat het ook voor hem een obsessie was, maar zijn afstamming heeft hem wel altijd beziggehouden. De door hem verzamelde documenten en zijn familietrekken sterkten hem in de overtuiging dat hij wel degelijk een koningszoon was. Daaraan zal ongetwijfeld het feit hebben bijgedragen dat hij zijn vroegste jeugd met zijn zusje doorbracht op Chateau Hennegau bij Hasselt. De paleisachtige woning met oprijlaan, park en bossen moet een onuitwisbare indruk op het romantische kind hebben gemaakt. Dat Louis de Bourbon tot zijn einde heeft geloofd een prins te zijn kan uit het interview van Wim Wennekens wel worden afgeleid. Als hem wordt gevraagd of hij geobsedeerd is door zijn afkomst dan zegt hij:

“Daar zit misschien wel wat in, maar als ik er door geobsedeerd ben geraakt dan is dat toch heel sterk beïnvloed door de buitenwereld. Door de reacties van je omgeving gaat je afkomst je heel erg bezighouden. Dat begon op school, waar klasgenootjes me uitscholden voor “kale prins”. Dat doet je wat, je gaat dan op onderzoek, en de frustratie die daarop volgde gooide ik in mijn gedichten. Zo kan het voor de buitenwereld zijn gaan lijken of die afkomst mij het meest bezighield.”

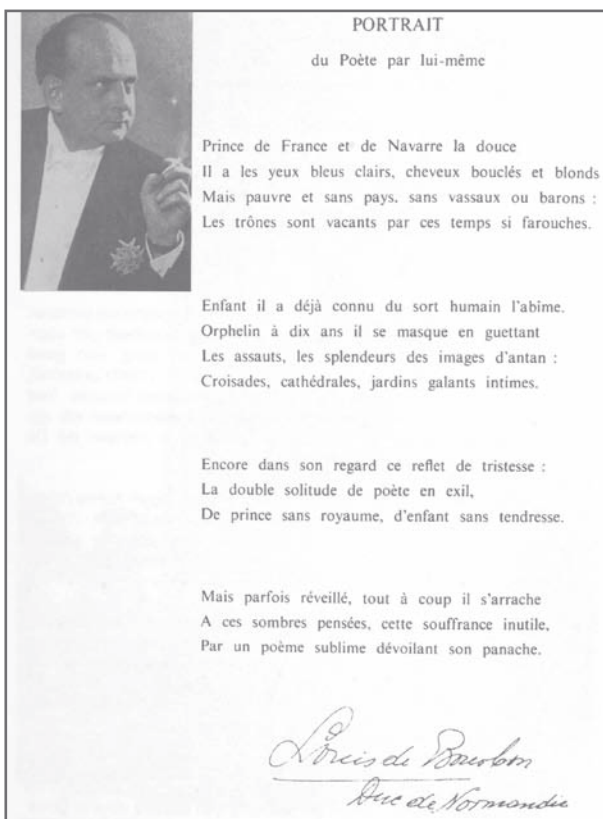
Wennekens houdt hem voor dat hij er toch in 1950 achter zat dat het graf van Naundorff

werd geopend en dat hij zich door Franse en Belgische royalisten met een eerbiedig ‘monseigneur’ (aanspreektitel voor de Franse koningen) laat aanspreken.

Levensloop

Uiteindelijk kwam het gezin na het verblijf op Chateau Hennegau in Nederland terecht waar zijn moeder in 1920 overleed.

Toen de Duitsers België in de eerste wereldoorlog hadden bezet, ontvluchtte vader Henri de Bourbon met zijn gezin België. Net voor de grens werd hij gearresteerd op verdenking van spionage voor de geallieerden. Het gezin zat korte tijd in Aken gevangen. Louis ging er naar school en leerde Duits. Door de schok van dat overlijden liet Louis in een klap zijn jeugd achter zich. Uit zijn latere gedichten is gebleken hoezeer Louis met zijn moeder was verbonden. Na moeders overlijden werd Louis streng door zijn vader aangepakt. Hij nam hem alles af wat hem aan zijn moeder herinnerde. Louis werd op kostscholen in Roermond en Weert geplaatst. Op die kostscholen werd zijn belangstelling voor literatuur gewekt. In 1928 ging Louis rechten studeren aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen. Hij studeerde af in 1933. In datzelfde jaar trad hij in het huwelijk met de in Kopenhagen geboren Gudrunn Mari Naumann. Hij ging de journalistiek in en vertrok als journalist naar het toenmalige Nederlands-

Indië. Hij kon er niet aarden en omdat ook de gezondheidstoestand van zijn kinderen daar te wensen overliet, keerde hij terug naar Nederland. Hij werd in november 1938 burgemeester van Escharen en Langeboom. Twee jaar later werd daar Gassel nog aan toegevoegd. Hij ging met zijn gezin in Heumen wonen. Daar leerde hij tijdens de voormobilisatie, Pasen 1939, Jan Borghouts kennen die onder de naam Peter Zuid een leidende rol zou gaan spelen in het verzet.

De Bourbon verhuisde in april 1940 naar Mook waar hij tot burgemeester was benoemd. In mei 1941 werd hij tot burgemeester van Oss benoemd. Zoals zijn latere opvolger Eppo van Veldhuizen schreef stapte en reed hij als een prinselijke burgemeester in Oss rond. Voor sommigen een beetje blaaskakerig. Als men de burgemeester van Oss belde dan kreeg men "het huis van de prins van Bourbon" aan de lijn. Volgens Van Veldhuizen kondigde hij zichzelf ook wel eens aan als: "De prins komt er zo aan" en zijn oudste zoon vertelde aan schoolvriendjes later eens koning van Frankrijk te worden.

Literaire kwaliteiten

In 1931 debuteerde De Bourbon met zijn eerste gedichtenbundel: reisverhalen. Hij was medeoprichter van het letterkundig maandblad 'Het Venster'. Ook was hij redacteur van literaire bladen als 'Roeping' en 'De Gemeenschap'.

Als men de burgemeester van Oss belde dan kreeg men "het huis van de prins van Bourbon" aan de lijn

Hij bevond zich in de redactie van dit laatste tijdschrift in goed gezelschap. Ook Antoon Coolen, Anton van Duinkerken (Prof. Asselbergs) en Jan Engelman waren redactielid.

In zijn onderduikperiode woonde hij in Plasmolen bij Mook. Bij de gevechten van september 1944 in Plasmolen ging veel van zijn literaire werk verloren. Wat overbleef werd gebundeld in 'Nocturne'. In de in die bundel opgenomen gedichten blijkt iets van de extreme spanningen die hij in die onderduikperiode onderging. Het was dan ook een heel andere burgemeester Louis de Bourbon die na dat Oss op 19 september 1944 per ongeluk was bevrijd het burgemeesterambt weer op zich nam.

"Hij had er zich ongetwijfeld veel meer van voorgesteld. Hij ondervond weinig waardering voor de wijze waarop hij zijn ambt uitoefende. Daarnaast moest hij zo hard werken dat hij de tijd niet vond zich te wijden aan zijn grote passie: schrijven en dichten".

Hij nam ontslag als burgemeester. Daarbij speelde een rol dat hij door de oorlog van zijn geloof was afgeraakt. In verband daarmee weigerde de katholieke minister Beel hem in een andere plaats te benoemen. Hij moest maar gewoon doen alsof en elke zondag naar de kerk gaan. Natuurlijk weigerde De Bourbon dit verkwanselen van zijn principes. Overigens schreef mr. Ad L.A.

van Grunsven in een artikel in 'De Sirene' van 12 februari 1947 dat het burgemeesterschap voor De Bourbon op den duur een grote desillusie en een last werd. Hij voert daar twee redenen voor aan. De ene is het feit dat het burgemeestersambt onder de toenmalige omstandigheden in een plaats als Oss dermate veel tijd vergde dat iemand, voor wie het een levensbehoefte is allereerst zelf geestelijk rijk te kunnen leven en wiens belangstellingsfeer zich beweegt op vooral geestelijk terrein, namelijk dat der kunst, het als een dagelijkse last zal ondervinden totaal in beslag te worden genomen door de beslommingen die aan het ambt eigen zijn. Anderzijds werd zijns inziens voor een gevoelsmens als De Bourbon iedere dag de desillusie groter bij de ervaring dat de doorsneeburger de burgemeester voornamelijk ziet als iemand die men handig kan gebruiken of misbruiken om eigen belangen doorgevoerd te krijgen.

In die periode was ook zijn huwelijk onder druk komen te staan. Tijdens het onderduiken in Mook had De Bourbon de kunstschilder Jacques van Mourik leren kennen. Met diens dochter had De Bourbon een relatie aangeknoopt. Zijn huwelijk met Gudrunn werd in 1948 ontbonden. Hij hertrouwde toen met Ity van Mourik maar dat huwelijk hield maar een drietal jaren stand. Hij knoopte nog een relatie aan met huisgenote en

Zijn grote passie: schrijven en dichten

verzorgster barones Clementine von Paisz maar hertrouwde uiteindelijk toch weer met zijn eerste vrouw Gudrunn.

Na zijn ontslagname als burgemeester van Oss gaat hij in de Plasmolense kunstenaarskolonie wonen. Hij voelt zich daar pas echt thuis. Er werden bijeenkomsten belegd met muziek, zang, aangename gesprekken en goede glazen wijn. De Bourbon moet zien rond te komen van dat wat zijn literaire werken hem opbrengen. Daarnaast vertaalt hij vanuit het Frans. Het valt niet mee rond te komen, het gaat pas iets beter als hij in 1960 de status van verzetsinvaliden krijgt waaraan een bescheiden uitkering is gekoppeld. Gudrunn overlijdt in september 1970 aan keelkanker, een ziekte die ook bij Louis is geconstateerd. Hij kiest ervoor de tumor in zijn keel te laten bestralen en niet om die operatief te laten verwijderen omdat dan het risico zou bestaan

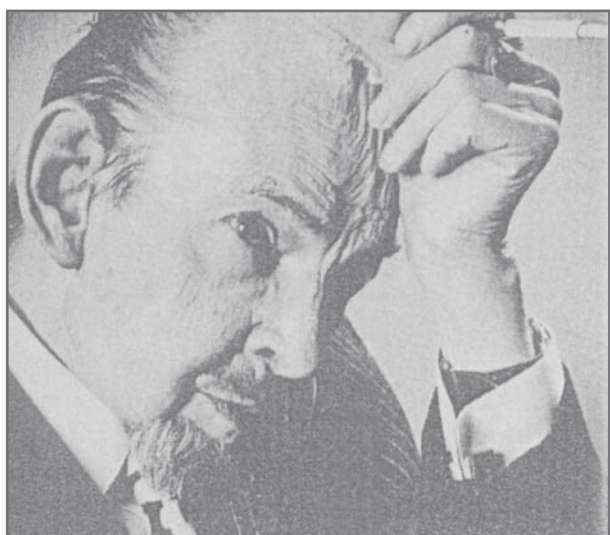
dat hij zijn stem verliest. Dat wil hij niet omdat hij van nature nogal een praterig en docerend type is. Uiteindelijk velt de keelkanker ook Louis de Bourbon op 8 januari 1975 in het Arnhemse Sint Elisabeth Gasthuis. Hij ligt begraven op de algemene begraafplaats van zijn geboortedorp Oosterbeek.

Burgemeester in oorlogstijd

Begin 1941, na het overlijden van burgemeester Ploegmakers, werd Louis de Bourbon benoemd tot burgemeester van Oss. Hij aanvaardde zijn benoeming met een rede die hij hield tijdens zijn installatiezitting op 17 mei 1941. In die periode had de secretaris-generaal Frederiks van het Ministerie van Binnenlandse

Hij weigerde zijn principes te verkwanselen

Zaken de burgemeestersbenoemingen nog in handen. In september 1941, kort na de benoeming van De Bourbon tot burgemeester van Oss, trok rijkscommissaris Seyss-Inquart het benoemingsrecht naar zich toe. Vanaf dat moment zouden er geen de nazi's onwelgevallige burgemeesters meer benoemd worden.

In de tijd dat hij burgemeester van Oss was (van 15 mei 1941 tot 23 juni 1943) deed De Bourbon voor het oog van het kerkvolk alsof hij met de bezetter meewerkte. De werkelijkheid was anders. Waar hij het Duitse beleid kon saboteren liet hij dat niet na. Uiteindelijk viel dat ook de NSB'ers in Oss op. Op 1 maart 1943 en 1 mei 1943 verschenen in het NSB blaadje 'De Opstand' artikelen die burgemeester De

Bourbon in hoge mate belastten. Hij zou, zo werd met vitriool geschreven, weinig of geen sociaal gevoel bezitten en zich niet in het minst interesseren voor het lot der armsten. Dat zou blijken uit het feit dat hij de Winterhulp en de Nederlandse Volkdienst (NVD) saboteerde. In het laatste artikel schreef men over de nieuwe regent Louis de Bourbon die een zwakkeling en ergerlijke jodenknecht bleek te zijn. Direct na zijn benoeming zou hij in het Joodse net zijn gevangen.

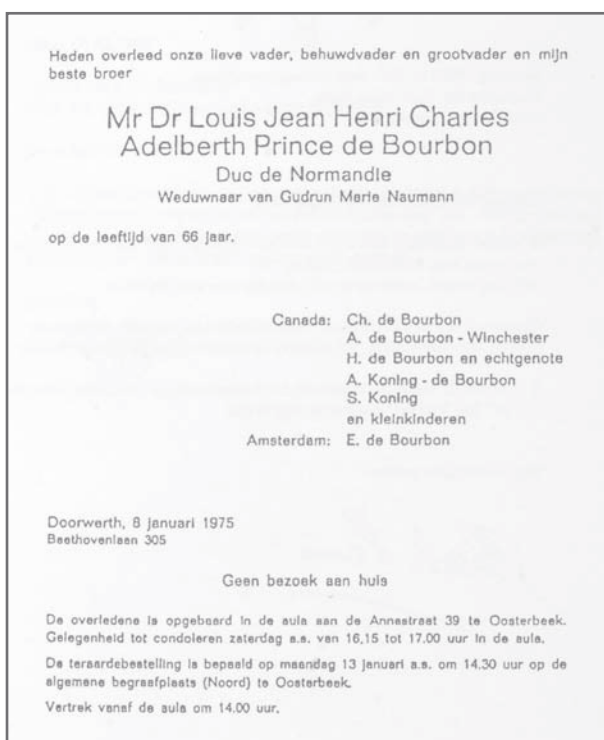
Onder die omstandigheden was het De Bourbon natuurlijk niet langer meer mogelijk zijn sabotagewerkzaamheden voort te zetten. Nu de NSB van zijn verzetsactiviteiten lucht had gekregen moest hij zijn ambt wel neerleggen. Op 24 mei 1943 hield hij een indrukwekkende rede tot de hoofdamttenaren van Oss waarin hij aangaf waarom hij zich gedwongen zag zijn post als burgemeester te verlaten. De felheid van die rede dwong hem al gauw onder te duiken. Zijn gezin vertrok naar Oisterwijk en hijzelf ging vanaf juni 1943 een zeer actieve rol spelen in het verzet. Hij werd commandant van de 'Ordedienst van de Maaskant' en hoofdleder van vijf knokploegen. Met zijn organisatie redde hij veel onderduikers het leven. Zijn verzetsactiviteiten leidden ertoe dat de nazi's hem op 17 maart 1944 – gelukkig bij verstek – ter dood veroordeelden.

Yad Vashem

Tot 1995 waren de meningen over de verzetsdaden van burgemeester De Bourbon verdeeld. Een onderzoek naar de houding van de Osse burgemeesters in oorlogstijd in 1995 ("Collaboratie of Verzet?") nam echter alle twijfel omtrent de verzetsdaden van Louis de Bourbon weg. Nadat dat onderzoek was voltooid werd eind 1995 een initiatief genomen tot eerherstel voor De Bourbon. Initiator was Bob Zadok Blok. Hij is een van de Joden die dankzij het optreden van Louis de Bourbon de oorlog

hebben overleefd. Hij gaat dan ook vanaf 1995 op zoek naar getuigen die kunnen aangeven dat Louis de Bourbon niet meer en niet minder dan een verzetsheld was. Hij vindt uiteindelijk voldoende getuigen om ervoor te kunnen zorgen dat op 11 november 1999 postuum aan de kinderen van Louis de Bourbon de 'Yad Vashem onderscheiding' kan worden uitgereikt.

In de rede die Bob Zadok Blok op 11 november 1999 hield neemt hij zijn gehoor mee terug naar november 1942. Ook dan is hij in Oss, samen met zijn moeder en zijn broertje. Na een zware en gevaarlijke reis in dichte mist waarbij zij geen hand voor ogen konden zien zaten zij in een auto met verduisterde koplampen. Bob Zadok Blok loopt voor die auto met een knijpkat. Zijn moeder zit naast de chauffeur, een grote dikke zware man, goed gekleed die zuiver en beschaafd Nederlands sprak. In Maren waren ze ingestapt en deze man kwam hen geheel onverwachts ophalen bij pastoor Cox voordat zij verraden zouden worden. Ze moesten vluchten, weg van de plaats waar zij dachten ingeburgerd te zijn. Voordat zij bij die man in de auto stapten stelde men zich aan elkaar voor met de voornamen, dat was in die tijd normaal. De chauffeur stelde zich voor als Louis. Bob loopt voor zijn gevoel uren voor de auto tot voorbij Lith, de dijk af. Louis stopt en stapt uit. Er zou iemand komen om met de fiets voor de auto te rijden, dan

Yad Vashem onderscheiding

zou het sneller gaan. Na een poosje te hebben gewacht komt er een nog jonge fietser aanrijden die Bob en zijn familie met chauffeur Louis naar Oss loodst. Later bleek dat die chauffeur daar burgemeester was. Zo heeft Bob Louis de Bourbon leren kennen.

De jonge man op de fiets blijkt achteraf mijn oud- kantoorgenoot mr. Ad L.A. van Grunsven te zijn geweest. Ook hij stond op 11 november 1999 stil bij Louis de Bourbon, een medeverzetsstrijder. Van Grunsven vertelt dan dat hij op 26 november 1942 met een van een zekere juffrouw Loeffen geleende fiets een Joods jongetje van veertien jaar naar zijn nieuwe onderduikadres heeft gebracht. Die juffrouw Loeffen, een maatschappelijk werkster, blijkt zijn hart te hebben gestolen. Hij is later met haar getrouwd en heeft tot aan haar overlijden dertig gouden geluksjaren beleefd. Ware verzetshelden herkent men aan het feit dat zij over hun verzetsverleden zwijgen. Je deed immers wat je moest doen, niet meer of niet minder dan je plicht. En net zo min als Louis de Bourbon zich liet voorstaan op zijn verzetsverleden sprak 'ome Ad' van Grunsven daarover. Dat kenmerkt ware heldenmoed. Het overgrote deel van de 364 Joodse Ossenaren is vermoord. Tussen 28 augustus 1942 en 11 april 1943 werden 252 van hen gedeporteerd waarvan er slechts 6 de oorlog overleefden. De Bourbon deed wat hij kon om die deportatie te frustreren.

Hij ging zelfs mee naar Den Bosch en slaagde erin de Duitse bezetter te vermurwen om een aantal Joden vrij te laten. Toen echter De Bourbon wel inzag dat hij als burgemeester ook niets meer kon betekenen, koos hij ervoor zijn ambt dan maar neer te leggen.

Een groot man, hoofdpersoon van een musical

In een indrukwekkende rede geeft hij aan waarom hij als burgemeester niets meer kan doen. Hij schetst de burgemeester in oorlogstijd als een werktuig van de nationaal-socialistisch georganiseerde Nederlandse politie. "Onrecht wordt op zo'n grote schaal gepleegd dat het als

**Contrastief,
dus interessant!**

Eindelijk! Eindelijk groeit in onze regio de erkenning van 'n Ossenaar waarop we echt trots mogen en moeten zijn. Eindelijk ontstijgt Louis de Bourbon de onterechte stilte rond zijn persoon. Vooral dankzij Bob Zadok Blok die alles in het werk stelde om de zo verdiende Yad Vashem onderscheiding uit te laten reiken: dankzij Wick den Ridder met zijn publicatie "Heidenrol voor burgemeester": dankzij Ad van Grunsven die de realiteit van "Gelukstand" uit eigen ervaring kon weergeven.

Wroetend in zijn leven bleek deze keuze voor een musical met een lokaal onderwerp erg logisch: Louis de Bourbon was aimabel en sterk, beschikte over illusie en realiteit, toonde liefde en ontrouw, was moedig en twijfelde, kortom was contrastief en dus erg interessant voor een theaterproductie. Ondanks de vele contrasten liep er één rode lijn door zijn leven: zijn liefde en zorg voor de medemens, zijn handellingsgeschiktheid die vele levens redde.

Met vakmensen dit leven gestalte geven en zichtbaar maken was uitdagend, maar zeker dankbaar: een concept realiseren, op prachtige muziek gevoelens weergeven, in dialogen spanning, humor en frisette vertaiken. Woorden welke door talent en enthousiasme vervolgens diepte en herkenning krijgen, emoties welke door beweging, licht, geluid en decors versterkt worden.

John van Boekel,
tekstdschrijver.

het personeel van de gemeente Oss. In die rede spreekt hij ook de eerste gemeentebode, tevens zijn kamerbewaarder Harrie van Boekel toe. Diens zoon, John van Boekel, heeft later een musical geschreven over het leven van Louis de Bourbon. Hij is ook de initiatiefnemer tot het boek waarin u deze bijdrage aantreft.

Louis de Bourbon was een groot man. Een van de weinige burgemeesters in oorlogstijd die de hoogste Israëliische onderscheiding wist te verwerven. Het is juist met dit belangrijke gegeven dat het artikel over De Bourbon in de grote Winkler Prins herschrijving behoeft.

landverraad is te kwalificeren. De Winterhulp, de Nederlandse Volksdienst, helpt niet de arme Nederlanders maar is bedrieglijke caritas ten gunste van de bezetter en de NSB."

De Bourbon die na de oorlog in Oss terugkeert is zodanig gelouterd door de oorlogservaringen dat hij het ambt niet langer meer aankan. Op 28 mei 1946 houdt hij een afscheidsrede voor

Heldenrol voor de burgemeester

Na het succes van 'Oss, ruig & rooms'
en de Promconcerten presenteert
Stichting Oss Cultureel de musical

Louis de Bourbon

Het leven van Louis de Bourbon,
oud-burgemeester van Oss. Weergegeven
in een fascinerende musical.

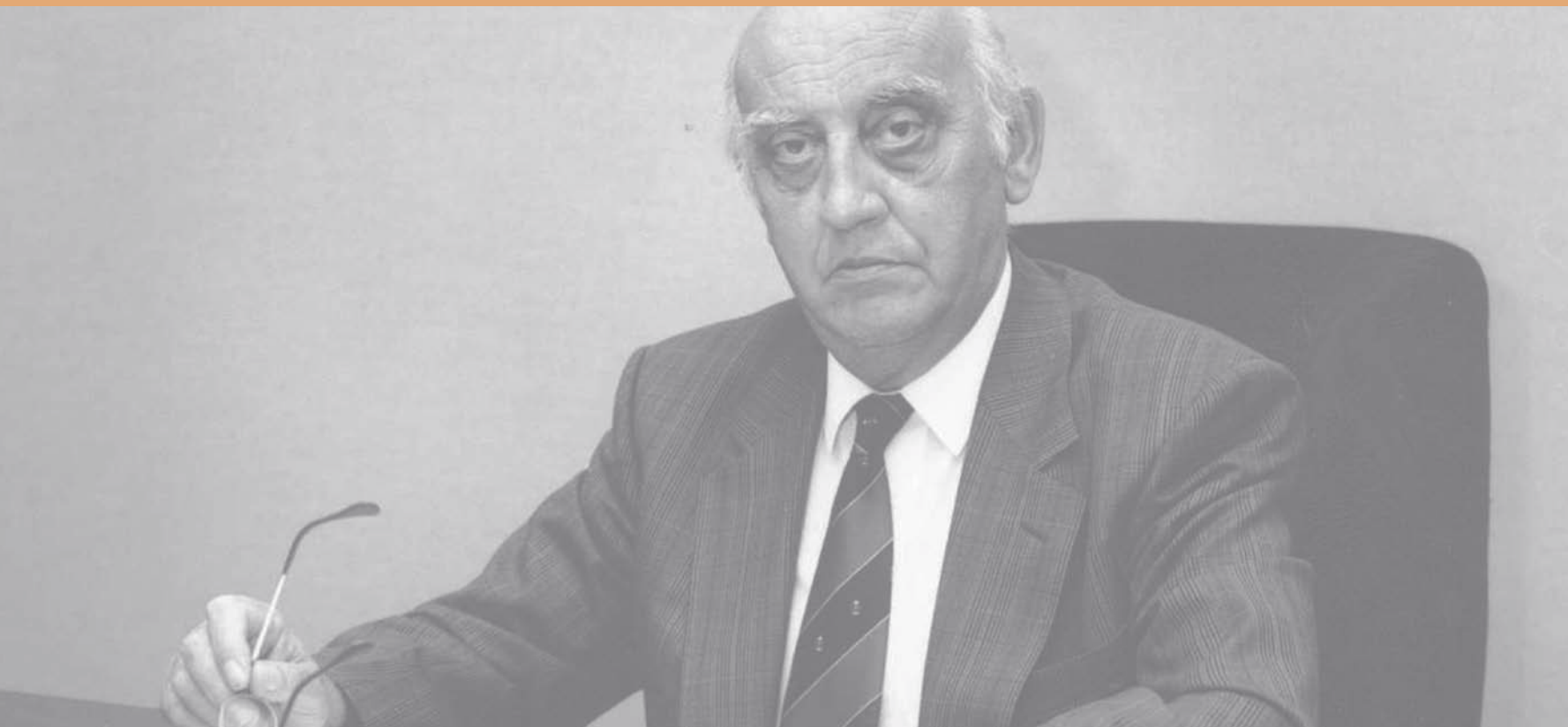
Theater De IJvekamp
**16, 18, 21,
22, 23 & 25**
november 20.15 uur

19 & 26
november 14.00 uur

Kaartverkoop aan de kassa.
Telefoon 0412 648922.

Organen is hoofdsponsor van de productie van de Stichting Oss Cultureel

STICHTING OSS CULTUREEL

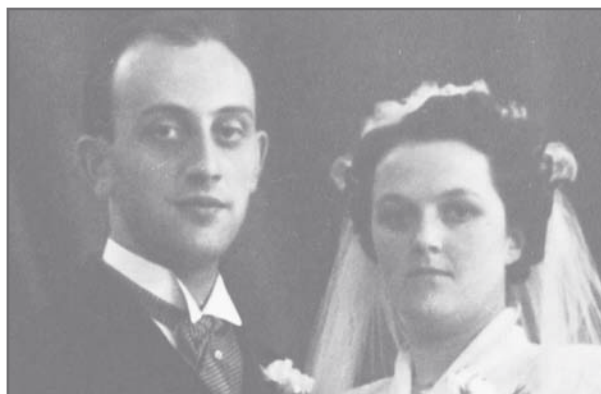
Jan Berghege, bourgondisch

“Jan Berghege was een illuster figuur!” Aan het woord is architect Jan van Oort die vele tientallen jaren met hem samenwerkte. Volgens ‘de dikke van Dale’ heeft illuster de betekenissen ‘doorluchtig, beroemd en uitstekend’ en na een duik in zijn leven en contacten met velen die hem gekend hebben is deze kwalificatie zeker op zijn plaats. ‘Bourgondisch’ is eveneens op hem van toepassing en afhankelijk van de actieve situatie waarin hij verkeerde, typeren de adjectieven eerlijk, streng, rechtvaardig, sociaal, kundig en optimistisch ook deze persoonlijkheid.

De verpleegstersflat

Van een illuster figuur was nog geen sprake toen Jan zijn vader Hent af en toe in de timmerwinkel hielp. Pa (1893 – 1967) was in 1924 gestart als zelfstandig ondernemer in de Begijnenstraat. Hij huurde een pand van de fraters, bouwde er een houten werkplaats bij en had vanaf het begin voldoende timmerwerk aan kerken, kloosters en scholen. In 1926 werd Jan geboren, de enige jongen in het gezin met vijf zusjes. Begijnenstraat en fraters spelen vanaf deze tijd een grote rol in het leven en de werkzaamheden van de familie Berghege. Pa Hent bouwt aan de overzijde van zijn woonhuis een polikliniek en verpleegstersflat, zoon Jan groeit op in de straat, speelt in de fratertuin en het klooster, bezoekt ‘school B’ van de fraters – de burgerschool! – en studeert als bouwkundige en aannemer in 1947 af aan de

HTS. De door zijn vader gebouwde verpleegstersflat is inmiddels volledig bezet door jonge dames uit heel Nederland, en met deze riant selectieve mogelijkheden vanuit de woonkamer valt het oog van Jan op Joke Veltman uit Waalwijk, waarmee hij in november 1951 trouwt. Uit het huwelijk worden drie zonen en twee dochters geboren.

Jan en Joke Berghege trouwen in 1951

Bouwen en ondernemen

Na een aantal jaren in de zaak van zijn vader gewerkt te hebben gaat Jan zelfstandig verder. Twee maanden na de officiële start op 27 februari 1957 krijgt hij van de fraters een opdracht voor uitbreiding van het St. Nicolaas instituut, de bouw van een nieuw klooster, gymzaal en kapel, een aannemingsom van maar liefst 1.6 miljoen gulden, in die tijd een megaproject! De lokale collega's zijn verrast, maar tevens ervan overtuigd dat dit zijn eerste en laatste karwei is.

De naam Berghege en de Begijnenstraat zijn 65 jaar met elkaar verbonden...

Kantoor en woonhuis in de Begijnenstraat

Jan besluit niet te wachten op nieuwe klanten, maar koopt zelf grond en gaat daarop woningen bouwen voor de verkoop. Een absolute voorloper van de projectontwikkeling die jaren later massaal in de bouwwereld zou worden gevolgd. Niet alleen gaat hij onverdroten door op de ingeslagen weg van eigen initiatieven met de realisering van woningen in de Nieuwe Hofstraat, de Oranjebuurt en de Bomenbuurt, maar met een regelmaat vallen opdrachten binnen voor utiliteitsbouw van bijvoorbeeld Iduna en de Kruisheren uit Uden, van de Stichting Zorg voor Bejaarden en vooral ook van zijn overburen 'de Zusters'. Het oude ziekenhuis wordt Vita

Nova, het Leonardusgesticht wordt Sonnevank, de Sterrebosflat verrijst, het nieuwe St. Anna ziekenhuis, de Maaslandsporthal, Schouburg De Lievekamp, La Belle Esperance, Sibelius, winkelcentrum De Ruwaert, d'n Iemhof, Cinema Royal en het farmaceutisch researchlaboratorium van Organon in Oss. Scholen, winkel- en bejaardencentra, zwembaden, bankgebouwen, bedrijfs- en fabriekscomplexen door heel Nederland: Bouwbedrijf Berghege groeit uit tot een gerenommeerde onderneming: groot, kundig en betrouwbaar.

*Ik krijg nooit werk door mijn blauwe ogen,
Je krijgt werk door te tonen wie je bent...*

De Begijnenstraat

Het woonhuis is al volledig in beslag genomen als kantoor, aan de Osseweg in Heesch is de werf en timmerwinkel gevestigd en de aanhoudende expansie van zijn onderneming vraagt opnieuw om een grotere huisvesting. De Begijnenstraat verlaten? Het wordt wikkelen en wegen, maar Jan is te zeer vergroeid met deze omgeving en besluit nog niet te verkassen. Aan het einde van de zeventiger jaren blijkt dat de fraters èn minder roepingen èn minder studenten voor het internaat krijgen, en zij besluiten na ruim 100 jaar in Oss te hebben gewerkt de stad te verlaten. Gesprekken met deze orde, de provincie en de gemeente volgen, en na veel vergaderingen, een serie bouw – en bestemmingsplannen die regelmatig worden afgekeurd en aangepast, koopt Jan Berghege uiteindelijk in 1986 het hoofdgebouw dat hij

Afbraak kantoor- en woonhuis . . .

Actief in zijn rol als bestuurder

– na een degelijke verbouwing - als kantoor gaat gebruiken. Het plan Begijnenhof wordt einde 1989 opgeleverd en met recht is er sindsdien sprake van 'Begijnenstraat Berghegestraat'. In het nieuwe kantoor wordt eveneens de in 1976 opgerichte onderneming 'Berghege Bouwservice Oss bv' ondergebracht, die zich voornamelijk bezig houdt met onderhoud- en renovatiewerk voor woningcorporaties, institutionele beleggers, beheersstichtingen en particulieren.

Bestuurder

De aanvankelijke twijfel over de capaciteiten van de jonge ondernemer is al in 1959 verdwenen. Hij wordt gevraagd secretaris te worden van de plaatselijke aannemersvereniging en wordt later voorzitter van de afdeling Oss-Veghel en omgeving van het Nederlands Verbond van Ondernemers in de Bouwnijverheid, het NVOB.

Een optimist in slechte tijden!

Zijn kennis en gedrevenheid overstijgen de regionale grenzen en Jan wordt achtereenvolgens voorzitter van het gewest Brabant, lid van het hoofdbestuur van het NVOB en lid van het Algemeen Verbond van Bedrijven in de Bouwnijverheid. Gedurende 8 jaar is hij voorzitter van de SPV, de Samenwerking in Provinciaal Verband, het klankbord van de gehele provinciale bouwwereld voor de overheid. Bestuurslid van het Fonds Bijzondere Noden van het NVOB en voorzitter van het Departement Riviereengebied van Light House, alsmede lid van het Berechtigingsinstituut Erecode.

Luuk van der Wal, samen met Jan gedurende vele jaren lid van het landelijke bestuur van het NVOB, steekt zijn bewondering voor hem niet onder

stoelen of banken: "Zijn spontaniteit was altijd opmerkelijk, zijn vriendelijkheid aangenaam en zijn bourgondische uitstraling hartverwarmend. Altijd in voor een goed gesprek, zowel tijdens de vele landelijke vergaderingen als tijdens een aantal buitenlandse reizen die we in dit verband maakten. "Tijdens een van deze reizen werden de heren verrast door hun dames die pijen hadden gemaakt, de originele dracht van kloosterlingen. De heren beperkten zich niet tot omkleden, maar groeiden hoorbaar in hun rol door het gezamenlijk zingen van een aantal religieuze liederen, waarbij de geofende stem van Jan Berghege als koorzanger een belangrijke steun was. "Ruim 25 jaar zijn Jan en Joke dierbare vrienden van ons geweest waarmee we onvergetelijke momenten hebben beleefd" aldus Luuk van der Wal. In 1984 ontvangt Jan Berghege de gouden penning van het NVOB omdat hij 25 jaar bestuurder is.

Een paar apart...

Wat vinden anderen van deze succesvolle ondernemer, die elk beschikbaar moment aan zijn zaak en bouwen besteedde en, zoals vermeld, ook organisatorisch voldoende tijd vrij maakte om regionaal en landelijk zijn betrokkenheid te manifesteren. Wat zijn hun specifieke ervaringen en vooral, wat vinden zij van de mens Jan Berghege? Jan van Oort uit Uden, de eerder genoemde architect, ontmoette Jan voor het

Betrokken, benieuwd, bourgondisch . . .

eerst in 1946 tijdens zijn studie aan de Academie voor Beeldende en Bouwende kunsten in Tilburg. Tijdens de treinreis vanuit Oss naar Tilburg werd het vak uitgebreid besproken en de eerste jaren na hun studie vonden slechts incidentele ontmoetingen plaats. Omstreeks 1958 – Jan van Oort werkt dan al enige tijd voor het bureau van Jan Strik – spreken de oud-studenten elkaar weer eens en op een gegeven moment zegt Berghege: “jungske, gij moet niet langer voor Strik blijven werken, maar voor ‘w eigen beginnen.” Van Oort

reageert daarop dat zo iets snel en gemakkelijk is gezegd, maar dat er brood op de plank moet komen en dat daarvoor toch zeker opdrachten nodig zijn. “Ik weet het goed gemaakt” reageert Jan Berghege, “ik geef jou nu opdracht om voor mij 72 woningen in de Krinkelhoek in Oss te ontwerpen!” Een kans die van Oort met beide handen aangreep, zijn eigen architectenbureau vestigde en vanaf dat moment startte een samenwerking, volledig gebaseerd op basis van vertrouwen en vakmanschap, die tot het begin van de negentiger jaren duurde, en resulteerde in het bouwen van honderden woningen in Oss, maar vooral in Uden. De zakelijke contacten hadden een welgemeende vriendschap ten gevolge en al kort na een bouwbespreking kon het gebeuren dat een van de Jannen het meer dan genoeg vond die dag, men een café opzocht om een partijtje te biljarten, gevolgd door een copieus diner met een goed glas wijn. Het thuisfront was dan al telefonisch verwittigd dat het best laat kon worden met de bespreking en dat ze vooral niet met het eten moesten wachten!

Jongens, het komt allemaal goed

Het waren niet de voornamen die Jan Berghege gebruikte in contacten met medewerkers en vrienden. Afhankelijk van postuur en leeftijd was het meestal ‘jungske’ of ‘jongen’ als hij een gesprek aanging. Toen Emiel van Donzel

Een hartverwarmende Bourgondische uitstraling

Werken en . . . genieten

op 17-jarige leeftijd als timmerman zijn intrede deed was hij een jungske, toen hij 40 jaar later als technisch adjunct-directeur afscheid nam was hij in de loop der tijd wel gepromoveerd tot 'jongen'. "Jan kon weliswaar streng zijn, maar hij was rechtvaardig, daarnaast vriendelijk en goedaardig met een bourgondische inslag, hij stond in het werk vierkant achter zijn mensen en ik heb in 40 jaar geen onvertogen woord van hem gehoord" aldus Emiel. Conflicten kon hij lang aanzien, maar als duidelijk werd dat een oplossing niet tot de mogelijkheden behoorde werd er abrupt en stevig ingegrepen. Zijn

postuur had een achtenswaardige uitstraling en – onbewust of ongewild – dwong hij een zekere achting af: de 'aannemer' had ook rechter of advocaat kunnen zijn. In economisch mindere tijden werkte zijn positieve houding door op alle betrokkenen: "jongens, het komt allemaal goed, dat gaan wij met zijn allen maken".

Hij besprak veel, zo niet alles, in een klein team, waarbij het regelmatig voorkwam dat hij, zonder daarover iemand te informeren, een andere koers voer: "meestal had hij dan wel gelijk" was de ervaring van zijn medewerkers. Tijdens vergaderingen analyseerde hij de mensen met wie er nadien samengewerkt moest worden. Zijn mensenkennis en strategische inschatting met wie er wel en met wie geen problemen konden worden verwacht klopte bijna altijd. Een valse beschuldiging of een vertrouwensbreuk hadden immer als onherroepelijk gevolg: einde samenwerking en einde vriendschap! Fouten konden worden gemaakt, daar werd door de directeur alleszins redelijk op geanticipeerd. "Ik had eens een stelpost van 18.000 gulden vergeten en natuurlijk vertelde ik dat.", herinnert Emiel zich. "Jongen" was de reactie van de baas, "dat kan in het werk gebeuren en ik vertrouw er op dat het in het werk ook weer goed komt". Voor Emiel van Donzel in alle opzichten een geweldige job onder optimale omstandigheden: "als ik voor de keuze van een nieuwe carrière zou worden gesteld, zou ik absoluut voor dezelfde

Jan Berghege had ook rechter of advocaat kunnen zijn...

vier decennia kiezen onder dezelfde leiding en dat zou me nadien opnieuw evenveel voldoening en geluk geven!”

Bariton

Sport-minded was Jan zeker niet, zijn werk en bestuurlijke activiteiten eisten bijna altijd ook wel de avonduren op en hobby's pasten nauwelijks in dit actieve bestaan. Met toch wel één grote uitzondering voor zijn lidmaatschap van het kerkkoor St. Caecilia. “Ik kende Jan al wel uit de zagerij waar hij zijn vader hielp” vertelt Bart Cox, vriend en eveneens zanger bij St. Caecilia.

50 jaar bariton

“Onze ouders (timmer- en schilderbedrijf) kenden elkaar en als we op 31 augustus - de toenmalige Koninginnedag - lichte buigzame latjes nodig hadden voor onze vliegers om mee te kunnen doen aan de Osse Vliegerkampioenschappen, hielp Jan ons altijd wel.” Later ontmoetten ze elkaar bij het koor van de Grote Kerk, een geïnteresseerd en welluidend mannenkoor van ruim 30 volwassenen dat vele Gregoriaanse Missen instudeerde en zong, met specifieke katholieke feestdagen uitgebreid met een knapenkoor dat bij de fraters werd opgeleid. Waarschijnlijk overbodig te vermelden dat er medio twintigste eeuw geen sprake was van vrouwen en meisjes bij een kerkkoor. Aanvankelijk was kapelaan Brands de dirigent, voor een aantal decennia opgevolgd door Wim Janssen. Jan was al langer lid, een bariton, een mooie stem en beslist een steun in de koorzang. Door de jaren heen groeide de vriendschap, het ‘klikte’ tussen de lokale ambachtelijke ondernemerszonen en zo er in het begin een merkbaar leeftijdsverschil was, vervaagde dat door de wekelijkse contacten geheel. De repetities op maandagavond in Hotel Govaert aan de Heuvel waren uitermate serieus, maar tijdens de nazit aan de bar was altijd sprake van een bijzonder gezellige sfeer. Dit aspect werd nog eens nadrukkelijk versterkt tijdens de jaarlijkse uitstapjes, aanvankelijk één dag, later werden het meerdaagse reizen met interessante bezoeken aan steden, optredens,

merkbare aanslagen op de fysieke gesteldheid en verhalen die door de jaren heen aan een duidelijke progressie onderhevig waren. "In Düsseldorf sliepen we in chambrettes in voormalige schuilkelders, een gehorige locatie" vertelt Bart dus het was al een kunst om in dit vier-stemmige snurkconcert in slaap te vallen. "In Aken zijn we eens tot half acht 's morgens doorgezakt, kwamen in het hotel aan en kregen verrassende opmerkingen dat we al zo vroeg aanwezig waren. Wakker blijven viel echt niet mee, in de bus naar Brussel waar we de EXPO zouden gaan bezoeken deden we al een dutje en de wereldtentoonstelling hebben we later die dag dus helemaal niet gezien!" In 1995 jubileren een aantal koorleden: Bart is 40 jaar lid en Jan Berghege een halve eeuw, 50 jaar maar liefst, waarvoor hij de Pauselijke onderscheiding Pro Ecclesia et Pontifice ontving!

Redder van de Nobelprijs...

Met vijf zussen komen er geleidelijk aan ook een serie zwagers in de familie. Met Tini Veltman, getrouwd met zijn schoonzus Jo, kon Jan het bijzonder goed vinden. Tini studeerde weliswaar in Utrecht maar was tijdens de weekends in Waalwijk en bijna altijd werd er dan een potje gezwikt als Jan zijn schoonouders bezocht. Jan had al een auto, een Opeltje, een echte uitzondering in die periode en zijn zwager had altijd maar een doel voor ogen: Opeltje lenen,

Pa Berghege introduceert zijn zonen Henk en Jan

door Waalwijk scheuren en Jan vaak laten wachten tot hij zijn mobiel terug kreeg. Samen stappen, een ideaal duo vond Tini, vooral door de gemaakte afspraak dat ze om de beurt zouden betalen. In de praktijk betaalde Jan, gaf Tini het fooitje en was er voor beider gevoel sprake van een zeer evenredige verdeling van de kosten. Toen Tini eens met een ernstige keelontsteking op zijn studentenkamer lag aarzelde Jan niet, reed naar Utrecht en bracht hem voor een goede verzorging naar Waalwijk. 'Redder van de Nobelprijs' werd in dit verband een kleine 50 jaar later vastgesteld, toen Tini in

Eenvoud is het kenmerk van het ware ...

1999 als natuurkundige de Nobelprijs ontving! Met zijn belangstelling voor de theoretische en experimentele natuurkunde werd deze zo belangrijke onderscheiding verleend "voor het ophelderen van de kwantumstructuur van de electrozwakke interacties in de natuurkunde". Wat zou Jan trots zijn geweest op zijn zwager. Helaas heeft hij de uitreiking in Stockholm niet meer kunnen meemaken.

Oranje Ridder

"De bouwactiviteiten aan de Begijnenstraat en de voltooiing van het plan Begijnenhof zijn voor mij een kroon op mijn werk!" Jan Berghege is zelf aan het woord in het boek 'Begijnenhof Oss' een gezamenlijke uitgave van het bouwbedrijf en het gemeentebestuur van Oss. De werkzaamheden in het herstructureringsgebied Begijnenhof zijn dan gereed en tegelijkertijd wordt op 20 oktober 1989 het verbouwde Fraterklooster officieel in gebruik genomen als nieuw kantoor. Hij doet een stap terug, blijft als adviseur verbonden aan het bedrijf en introduceert zijn zonen Henk en Jan als de nieuwe directie. Beiden zijn al vanaf 1978 en 1986 werkzaam in de onderneming en met een gerust hart volgt pa op korte afstand, hij houdt een eigen kantoorruimte aan, en observeert van daaruit de commerciële en financiële inspanningen van zijn opvolgers. Vanwege zijn grote verdiensten als sociaal werkgever, als steunpilaar voor vele mensen, groeperingen en

Het huidige kantoor, het gerenoveerde Fratershuis

verengingen, wordt hij op deze dag benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau.

Een dreun...

Zijn agenda biedt vanaf dat moment meer ruimte. Tijd die hij gaat gebruiken voor tal van zaken waarin hij geïnteresseerd blijft, zoals bijvoorbeeld het lidmaatschap van de landelijke Raad van Arbitrage. Ook thuis kan deze vrije tijd goed worden benut, omdat de gezondheid van

zijn vrouw Joke meer aandacht vraagt. Jan helpt, zorgt, is er op elk moment dat het maar nodig is en constateert na verloop van tijd gelukkig dat het beter gaat met zijn echtgenote. Dat lijkt het geschikte moment om een afspraak te maken voor een lichte operatie die weliswaar niet urgent was, maar toch een keer moest plaats vinden. Tijdens deze ingreep treden hartritmestoornissen op, gevolgd door een herseninfarct en er volgt een verblijf op de intensive care. Een totale verlamming aan de linkerkant van zijn lichaam is het gevolg, een groot aantal functies valt uit en de man die zijn hele leven gewend was anderen te helpen, was nu afhankelijk. Een mentale dreun die, doordat zijn hersens slechts gering waren aangetast, in de volle omvang tot hem doordrong. Met dit besef continue geconfronteerd worden, de acceptatie en de verwerking van zijn fysieke situatie, werd hem irrealer extra geweld aangedaan. Maar ook zag hij de realiteit, dat zo er al verbetering mogelijk was hijzelf daarin het grootste aandeel zou moeten hebben. Verpleging was maar op één locatie mogelijk: Vita Nova in de Begijnenstraat, dat tenminste ook nog een bepaald 'thuisgevoel' gaf. Zijn medewerking en inzet bij de diverse therapieën was voorbeeldig. Tevreden met de minimale vooruitgang, onvermoeid blijven werken aan en geloven in beterschap en voor zichzelf had hij de overtuiging dat alles beter zou gaan en voor een belangrijk deel wel in

orde zou komen. Na het eerste verplegingsjaar mocht hij vaker naar huis, hij bleef hoopvol, maar de vooruitgang stagneerde. Na twee jaar therapie groeide langzaam maar zeker het besef dat beterschap niet mogelijk was. Dat deze afhankelijkheid zijn verdere leven zou blijven bestaan.

Ge verandert . . .

Die realiteit gaf een knak. Dat sterke karakter kreeg een enorme opdonder, en langzaam maar zeker vermeed hij de contacten met de buitenwereld, die omgeving waarin hij zich zijn leven lang zo sterk en onafhankelijk had gemanifesteerd. De verbouwing van een gedeelte van de werkplaats in Heesch tot soos voor de VUT-club was de laatste klus waarbij hij was betrokken en op verzoek verrichtte hij de opening. Terug naar huis zei hij: "vraag me nooit meer voor zoiets, want ik doe het absoluut nooit meer". Het vele bezoek dat kwam werd niet alleen getuige van een geleidelijke verandering in zijn karakter, hij vertelde het zelf wel: "Ge verandert . . ." was zijn korte commentaar als dit ooit ter sprake kwam. Hij klaagde niet hoorbaar, raakte meer in zichzelf gekeerd, maar kon in tegenstelling tot de bedachtzame uitspraken voorheen wel eens ongenueerd reageren. Zo begrijpelijk in een periode van zes jaar, waarin een sterk lichaam en een scherpzinnige geest, langzaam afglijden naar een

onherroepelijk einde. Een rust voor Jan Berghege, maar geenszins via de regie die hij in zijn leven voor ogen had.

“Ik ben aanspreekbaar voor iedereen. Ik leef tussen de mensen, niet erboven. Eenvoud is het kenmerk van het ware. Ik heb ook een rustige manier en een eigen mening. Ik denk dat ik vertrouwen kan winnen. Ik kan mensen bij elkaar brengen en houden” woorden die Jan uitsprak in oktober 1989.

Een levensfilosofie waarvan velen niet alleen getuige zijn geweest, maar die zo zeer werd gewaardeerd dat bij zijn begrafenis - in de bouwvak vakantie - alle collega's vanuit vakantiebestemmingen in de gehele wereld terug keerden, om persoonlijk die alleszins verdiende laatste eer te bewijzen.

Frans van Dooren, docent, vertaler, publicist

Van Maasland naar Italië.. en weer terug.

In 1990 werd Frans van Dooren, hooggeprezen vertaler van vooral Italiaanse poëzie en proza, in Den Haag onderscheiden met de Martinus Nijhoff Prijs. De dichter Nijhoff (1894-1953) was ook een belangrijke vertaler van lyriek en drama en in 1953, het jaar van zijn overlijden, stelde het Prins Bernardfonds de Martinus Nijhoff Prijs in, die jaarlijks wordt toegekend voor de beste vertalingen in en uit het Nederlands.

Natuurlijk was Oss trots op zijn onderscheiden inwoner. De Stichting Oss Promotion besloot, ook in 1990, de Oss Promotion Prijs toe te kennen aan Frans van Dooren. Frans bekende in zijn dankwoord zich meer een Italië promotor te vinden dan een Oss promotor. "Op mijn studeerkamer zit ik met mijn rug naar Oss en met mijn blik naar Italië gericht."

Graag stellen wij deze erudiete Ossenaar nader aan u voor. Zijn echtgenote Henny en zijn zoon Kees hebben een persoonlijke blik gegeven in zijn levensloop, zijn persoonlijkheid en karakteristieke levensstijl en in zijn werk als vertaler. Uitvoerige aanvullende informatie kregen wij van Toon Jagers, klasgenoot op het gymnasium, medestudent klassieke talen in Nijmegen, collega leraar aan het Titus Brandsma Lyceum te Oss, rector van Frans op het T.B.L., een goede huisvriend en culinaire partner in een vrienden- eetclub.

Jeugd en studiejaren.

Frans werd geboren op 2 november 1934 te Ravenstein en heeft het jongste geboortjaar van alle in dit boek geportretteerde Ossenaars. Tot aan zijn huwelijk in 1962 bleef hij wonen in zijn ouderlijke huis, een statig herenhuis (van Coothweg 1). Ravenstein – een vestingstadje met een rijke historie en naamgever aan het Land van Ravenstein, een katholieke enclave in het Staatse Noord-Brabant – was tot voor kort een eigen gemeente. De vader van Frans was ambtenaar bij de gemeente Ravenstein.

Frans voelde zich een echte Ravensteiner. Thuis werd dialect gesproken en ook als volwassene gebruikte hij het dialect in de contacten met familie en vrienden. Frans was de oudste van een gezin van 11 kinderen en had zo zijn eigen status in het gezin, vooral toen hij naar het gymnasium ging en later student werd aan de Universiteit van Nijmegen. Van 1947 tot 1953 volgde hij de gymnasium alfa opleiding op het Titus Brandsma Lyceum te Oss. Hij was een ijverige en goede student, die ook als fanatieke sporter op school, maar vooral ook in Ravenstein, naam maakte. Hij was een talentvolle tafeltennisser en heeft jaren op niveau competitie gespeeld. Daarnaast was hij een enthousiaste voetballer, zowel in het elftal van Ravenstein, als in het Universiteits elftal. Een echte aanvaller, rechtsbinnen zoals men dat vroeger noemde. Zijn vriend Toon Jagers speelde

1958: Frans van Dooren, kampioen 1e klasse met RTCC

in het elftal van Grave, als verdediger en ook in het Universiteits elftal. Toon weet te melden, dat als er toen al rode kaarten hadden bestaan, Frans er zijn kamer mee had kunnen behangen. Na zijn eindexamen ging hij in 1953 in Nijmegen klassieke talen studeren. Als spoorstudent bleef hij wonen in Ravenstein. Tijdens de zomerperiodes was hij, wederom samen met Toon Jagers, badmeester in het gemeentelijke zwembad in Herpen, destijds gelegen aan de Hertogswetering.

In Nijmegen koos hij als bijvak Italiaanse taal- en letterkunde. Zijn belangstelling voor het Italiaans werd mede gevoed door zijn heeroom,

pater van Mill-Hill, die studeerde in Rome. Deze bijvakstudie bracht een gepassioneerde liefde tot leven voor de Italiaanse literatuur en cultuur en voor het land Italië. Hij werd met name gegrepen door La Divina Commedia van Dante, die een bepalende invloed had op zijn verdere leven. Nog tijdens zijn studietijd maakte hij in 1958 zijn eerste solofietstocht naar Italië: Ravenstein-Napels vice versa In 1960 volgde een fietstocht Ravenstein- Florence vice versa In 2003 schreef Frans aan Jace van de Ven, journalist bij het Brabants Dagblad:

“Heerlijke belevenissen als ik er nu aan terugdenk. Met drie versnellingen, op een sportfiets met redelijk dikke banden en ongeveer 29 kg bagage op de pakkendrager. Nooit de trein genomen, maar altijd stug doorgegaan, ook op cols als de Grote Sint Bernard (2500 m). Ik ben er nog altijd trots op”.

In 1961 volgde hij een zomercursus in Florence en in 1965 in Viareggio.

Leraar Frans van Dooren

Frans studeerde af in Nijmegen in 1959 en hij kon meteen aan de slag als leraar klassieke talen aan het Titus Brandsma Lyceum in Oss, waar hij tot zijn pensionering in 1995 is blijven doceren. Zijn rector van het T.B.L. karakteriseert

Op mijn studeerkamer zit ik met mijn rug naar Oss en met mijn blik naar Italië gericht

hem als een uitstekend docent. Hij leerde zijn leerlingen kritisch teksten lezen, goed analyseren en exact denken. Het hoogstaande peil van zijn leraarschap stelde veel eisen aan zijn leerlingen, maar de waardering voor hem was hoog. Voor buitenschoolse- of buitenles activiteiten had Frans weinig of geen tijd en interesse. Alleen bij sport was hij actief betrokken, als leraar bleef hij voetballen en volleyen. Met zijn zwager Vernooy, leraar wiskunde, stelde hij fietsrally's voor school samen. Hij ging tennissen en bleef dat fanatiek doen zolang zijn fysieke gesteldheid dit toeliet. In de trein van Ravenstein naar Oss ontmoette hij zijn latere echtgenote Henny Martens. Henny, uit Wychen, was kleuterleidster op

De wielrenner in 1971

de Montessorischool in Oss. Montessori was een Italiaanse opvoedkundige, die als eerste vrouwelijke arts promoveerde in Italië en in 1952 in Noordwijk overleed. Henny was door Montessori geboeid geraakt door Italië. Deze gezamenlijke Italiaanse interesse werd het vaste gespreksthema in de trein en de basis voor hun relatie. Henny's school lag aan de Spoorlaan, niet ver van het T.B.L. en in de middagpauze werd menigmaal een wandeling gemaakt van het T.B.L. naar de Spoorlaan. In 1962 vond het huwelijk plaats, de Teugenaarsstraat in Oss werd hun eerste woonplek. Henny en Frans kregen vier kinderen: Kees, Roel, Anneke en Marieke. Later verhuisde het gezin naar de Bachlaan, een prachtig huis met een royale en rustgevende tuin.

Dante en Italië.

In de inleiding van zijn hoofdwerk, de vertaling van La Divina Commedia van Dante Alighieri

Het hele gezin boven op de Etna (1979)

(1265-1325), schreef Frans van Dooren in 1987: "Toen ik zo'n dertig jaar geleden voor het eerst de *Divina Commedia* las, bezorgde mij dat een soort existentiële schok: ik werd door het gedicht volkomen overdonderd, raakte in een toestand van extreme vreugde en extreem verdriet en leefde maandenlang in een waas van verwarrende emoties". De goddelijke komedie is niet alleen het belangrijkste werk uit de Italiaanse letterkunde, maar ook een van de hoogtepunten van de wereldliteratuur. Van het omvangrijke gedicht is Dante zelf zowel de hoofdpersoon als de verteller. Hij beschrijft erin een denkbeeldige

reis, die hij maakt door de drie rijken van het hiernamaals: hel, louteringsberg en paradijs. Dante is de bron en oorsprong van van Dooren's liefde voor Italië. Jarenlang heeft hij ervan gedroomd dit meesterwerk zelf te vertalen. Hij besloot naast zijn volledige leraarbaan verder te studeren in Nijmegen in de Italiaanse taal- en letterkunde. In 1971 slaagde Frans 'cum laude' voor zijn doctoraal. Al zijn tijd buiten school werd besteed aan Italië en aan het lezen en schrijven over Italië. Vrijwel alle vakanties werden ingevuld met reizen naar Italië. Zodra de vakantie begon stond de auto klaar met kampeerspullen om

Hij deed het goed, hij deed het graag en hij deed het gemakkelijk

direct met de hele familie te vertrekken. Daar bleven ze dan tot het einde van de vakantie. In de regel bleef de familie ongeveer anderhalve week op een camping, om daarna weer verder te trekken van noord naar zuid of omgekeerd. Volgens zoon Kees waren de vakanties hoogtepunten in het gezinsleven:

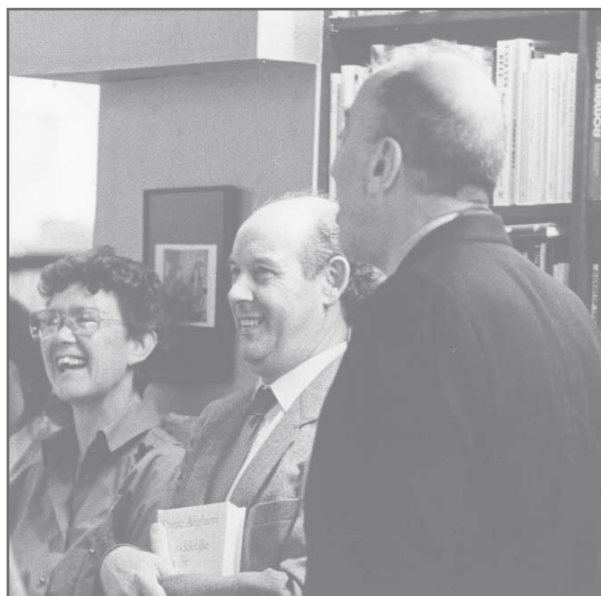
“We hadden altijd campings met een zwembad en pas tegen vijfen gingen we wat cultuur opsnuiven”.

Ook later, toen de kinderen niet meer meegingen op vakantie, bleef hij met zijn echtgenote reizen door Italië. Steeds weer op zoek naar een aanknopingspunt met de grote Dante. Alle steden, dorpen, landschappen enzovoorts, die in De goddelijke komedie worden vermeld hebben zij zonder uitzondering bezocht. Op een grote kaart in zijn werkkamer kleurde hij nauwkeurig met rood de gebieden van Italië in waar hij al was geweest en de kaart was op het einde van zijn leven volledig rood.

Al die danteske ervaringen van de reizen door de jaren heen zijn gemonteerd in een vloeiend geheel binnen het laatste boek van Frans van Dooren

*(2004): Met Dante door Italië.
Reizend in het voetspoor van de dichter.*

Zijn eerste vertaling was in 1964, een boek over het leven en de persoon van paus Paulus VI van Andrea Lazzarini. Later heeft hij een toneelstuk van een andere paus vertaald: “De Winkel van de juwelier” van Karol Wojtyla (Johannes Paulus II) Na zijn afstuderen in 1971 groeide zijn passie voor het vertaalwerk. Zijn vrouw Henny stond haar man volledig bij, met raad en daad en met adviezen voor zijn vele vertalingen. Zij regelde alles om hem heen, zodat hij zich helemaal op zijn werk kon concentreren. In zijn werkkamer kon men drie wanden aantreffen boordevol Italiaanse literatuur in Nederlandse vertaling,

Presentatie met uitgever en echtgenote van De goddelijke komedie.

perfect op auteur geklasseerd. Veel antiquariaten in Nederland en in België heeft hij, samen met zijn vrouw, afgestruind op zoek naar oude vertalingen.

Het meesterwerk van het literaire vertaalwerk van Frans van Dooren is de uitgave van De goddelijke komedie in 1987, 600 bladzijden, inclusief 140 pagina's Aantekeningen (toelichting en commentaar). De vertaling van Van Dooren is een vertaling in proza. Deze vormkeuze impliceert dat er een paar wezenlijke elementen van het origineel, namelijk versbouw en rijm, zijn opgeofferd. Na veel wikken en wegen - hij is jarenlang steeds weer opnieuw begonnen - heeft van Dooren gekozen voor een prozavertaling, als het beste middel om Dante voor de moderne lezer toegankelijk te maken. Hij creëerde een tekst waarin inhoudelijke trouw aan het Italiaans samengaat met goede leesbaarheid in het Nederlands. De waardering voor deze prachtige vertaling was en is groot, zowel bij de kritische recensenten als bij de jury van de Martinus Nijhoff Prijs. De jury noemde zijn vertaling: "een literaire en culturele daad van grote betekenis. Zij vormt het hoogtepunt van een indrukwekkende reeks vertalingen, die op zorgvuldige en aansprekende wijze de belangrijkste auteurs uit de Italiaanse letterkunde voor de Nederlandse lezer toegankelijk maakt". De vertaling van 'De goddelijke komedie' is opgedragen aan zijn echtgenote: *Voor Henny, mijn Beatrice*.

Wij mogen deze opdracht heel attent en vliend noemen, als we weten, dat Beatrice de grote, geïdealiseerde en platonische jeugdliefde was van Dante. Zij begeleidde Dante in De goddelijke komedie op zijn reis door de Louteringsberg, op weg naar de Hemel. Inmiddels is de elfde editie van zijn vertaling verschenen.

Docent, vertaler en schrijver.

Frans van Dooren was een geboren leraar, het doceren zat hem in het bloed. "Hij deed het goed, hij deed het graag en hij deed het gemakkelijk", lezen wij in een herinnering van een docent Italiaanse letterkunde en "elke

Voor Henny mijn Beatrice...

docent mag wel eens jaloers zijn op zijn gaven: meeslepend maar erudiet, welbespraakt maar vooral ook informatief, met hier en daar ruimte voor zijn eigen stokpaardjes”.

Hij doceerde op school, maar ook thuis, voor leeskringen en gezelschappen, voor de radio en voor velerlei groepen in binnen- en buitenland. Gedurende zijn leven hield hij meer dan 1000 lezingen, vooral natuurlijk over Dante en de Divina Commedia, maar ook over Italië en de Italiaanse poëzie en proza. Ook na zijn VUT bleef hij lezingen en cursussen verzorgen bij de afdelingen Nijmegen en Utrecht van de Vereniging Dante Alighieri en aan het Italiaans cultureel instituut in Amsterdam.

Naast de vele lezingen heeft van Dooren meer dan 700 publicaties op zijn naam staan.

De bibliografie van Frans van Dooren in het tijdschrift *Incontri* (2006/1) vermeldt, na selectie uit het archief van van Dooren:

- 53 boeken (waaronder 16 bibliofiele uitgaven)
- 118 vertalingen in bundels en tijdschriften
- 119 artikelen over literatuur en vertaalproblemen
- 111 recensies Italiaanse literatuur in *NRC Handelsblad*,

om nog maar niet te spreken van de Brabantse Sonnetten en de vele interviews. De bibliografie beslaat 24 pagina's. Die besparen wij u en wij beperken ons tot een presentatie van zijn belangrijkste werken. Van de vertalingen vermelden wij hier allereerst van de dichter Martialis (eerste eeuw na Chr.) uit het Latijn: *Epigrammen* (1975) en *Romeinse epigrammen* (1996). Van Dooren licht zelf toe, dat vele epigrammen een sterk erotische inslag hebben, sommige zelfs pornografisch te noemen zijn, maar wel tot de wereldliteratuur behoren. Een pittig voorbeeld volgt hieronder:

Gewicht in de schaal

*Steeds als Marulla op haar hand
een stijve penis heeft gewogen
dan geeft ze exact en met verstand
de zwaarte aan van zijn vermogen.
En als na afloop van 't gevecht
de penis slap is als een touw
dan weegt Marulla weer en zegt:
"Kijk zoveel lichter is hij nou!"
Wat heeft Marulla zo gekregen?
Een uiterst goede hand van wegen!*

Van de Italiaanse schrijver Machiavelli (1469-1527), wonende in Florence en verbannen door de Medici, vertaalde Frans het bekende werk *Il Principe: De Heerser* (1976); al 20 herdrukken

zijn verschenen. Francesco Petrarca (1304-1374) is een Italiaanse dichter en prozaïst. Zijn verzenbundel met 300 sonnetten werd door Frans vertaald: *Sonnetten (en andere gedichten)* (1979). Een van de vertaalde sonnetten drukken wij hier af:

Canzoniere 311

*De nachtegaal, die zo vol tederheid
Treurt om zijn kroost of om zijn lieve gade,
Vult met zijn zoet gegorgel wijd en zijd
De hemel en de velden en de paden.
En als ik in de nacht hoor hoe hij schreit
Dan word ook ik met zorgen overladen,
En ik beklag mezelf omdat ik lijd,
Want ook mijn liefste is door de dood verraden.
Hoe licht wordt wie zichzelf sterk waant
overrompeld! Ach, wie had ooit gedacht dat
haar gelaat Zo snel tot aarde en stof zou zijn
verschrompeld! Ik zie nu, wijs geworden door
het kwaad Dat me in een stroom van tranen
onderdompelt, Hoe aards geluk vergaat voor
het bestaat!*

De humanist en dichter Boccaccio (1313-1375) schreef "Decamerone", een vertelling, omvattende 100 verhalen die 10 gasten op een landgoed bij Florence elkaar tijdens de pest van 1348 vertellen. Een gedeelte van dit werk is door van Dooren vertaald in 1981. In 1986 vertaalde

Met de paplepel . . .

van Dooren: *Sonnetten*, van Michelangelo (1475-1564), beeldhouwer, schilder, architect en dichter. Naast *De goddelijke komedie* heeft hij in 1988 *La Vita Nuova – Het nieuwe leven* van Dante vertaald. In samenwerking met zoon Kees van Dooren, die geïnspireerd door zijn vader kunsthistoricus is geworden, verscheen in 2001 de vertaling van "Il Convivio" – *Het Gastmaal* van Dante. Zijn laatste voltooide vertaling is "Jeruzalem bevrijd" (2003) van Torquato Tasso (1544-1595), meer dan 15000 versregels over de kruistocht van Godfried van Bouillon.

Vol zijn van liefde, en dan ten langen leste di lève, dè zo mooi waor, kalm vergète!

Frans van Dooren heeft twee bloemlezingen uit de Italiaanse poëzie op zijn naam staan:

- Dichteressen uit het Cinquecento (1992)
- Gepolijst Albast: acht eeuwen Italiaanse poëzie (1994).

Naast de vele vertalingen schreef hij enige eigen werken, het eerder genoemde Met Dante door Italië en Geschiedenis van de Klassieke Italiaanse literatuur (1999).

Als schrijver en vertaler was hij zeer gedisciplineerd en consciëntieus dagelijks aan de slag. Zijn teksten schreef hij eerst met blokletters en daarna op zijn trouwe typemachine. Een computer heeft hij nooit willen gebruiken! Zijn sterk gevoel voor ordening wordt zichtbaar in zijn voorbeeldig archief.

Laatste levensjaren.

Ook na zijn pensionering bleef hij 6-7 uren per dag werken op zijn werkkamer. Hij ging ook door met lesgeven en spreekbeurten verzorgen. Hoewel hij steeds meer problemen kreeg met zijn gezondheid, hij had in toenemende mate last van zijn neusbijholten en zijn luchtwegen, nam zijn werklust niet af, hij bleef publiceren en vertalen.

Uit zijn laatste jaren dateren een aantal gedichten van eigen hand in Ravensteins dialect. Nostalgie naar zijn jeugd en terug van Italië naar het Maasland. Naar zijn mening kon hij de gevoelswaarde van de taal beter kwijt in het dialect. Kort voor zijn overlijden droeg hij een sonnet bij aan de bundel: Dialect klinkt als 'meziek'.

Sonnet

*Zit ik sonnette in mekaor te zette,
Dan maak ik 't mee en dan wel us wà laot,
Mar 't houdt me in elk geval toch van de straot,
Want ze gehurzame aon strenge wette.*

Ge moet verdomme overal op lette:

*Op rijm en ritme en regellengte en maot
En ok op 't feit dè elk sonnet bestaot
Uit twee kwatrijne en uit twee terzette.*

Un goei sonnet is un gedicht dè klinkt

*(zoas de naam al zi) en muzikaol
van klank en toon op iemand overspringt.*

*En och, schor as 'nen aauwe nachtegaol
Die vur den donker nog wa flüt en kwinkt,
Zing ik sonnette in m'n moedertaol!*

Hij vertaalde de Maanden van Folgore da San Gemignano, die elke eerste vrijdag van de maand in Het Brabants Dagblad verschenen, gevolgd door De Maanden van Cenne de la Chittera.

Het thema van de maanden boeide hem zo, dat hij aan het einde van zijn leven De Maanden in het dialect van Oss schreef en publiceerde. Het sonnet voor december doet je vermoeden: hij voelt zijn einde naderen.

Leven en dood

*Geborte en jeugd en aauwerdom en dood
zijn richtingwijzers langs de weg nao 't graf!
Plante verleppe, stenen slijten af,
en 't hardste staol vergruist tot roestig schroot.*

*En niemand, erm noch rijk en klèn noch groot,
Die 't levesend nie ziet as un sort straf,
Mar ginne koningskroon of bisschopsstaf
Helpt oe, wanneer 't zo wijd is, uit den nood.*

*Gewoon mar afwaachten is 't allerbeste:
Un gleske drinke en un hepke ète
en oew bestaon in gin geval verpeste*

*dur alles uit te tellen en te mète!
Vol zijn van liefde, en dan ten langen leste
di lève, dè zo mooi waor, kalm vergète!*

Zijn longemfyseem en afhankelijkheid van zuurstoftherapie leggen hem steeds meer beperkingen op. Reizen naar zijn geliefde Italië zijn niet meer mogelijk en hij moet het geven van lezingen overal in het land opgeven. Na een dineetje met zijn familie zakt hij bij thuiskomst in

elkaar. Spoedige medische hulp mocht niet meer baten. Op 6 juli 2005 overleed Frans van Dooren op 70-jarige leeftijd. Op zijn tafel lag nog een moeilijk filosofisch werk dat hij aan het vertalen was.

Tot slot

Deze bijdrage over Frans van Dooren begon met de erkenning en waardering voor zijn vertaalkwaliteiten en verbale virtuositeit vanuit Nederland en Oss: De Martinus Nijhoff Prijs en de Oss Promotion Prijs. Ook in Italië heeft men goed begrepen wat de verdiensten zijn van Frans van Dooren voor de promotie van de Italiaanse literatuur en cultuur in Nederland. In februari 2003 heeft de Societa Dante Alighieri in Italië van Dooren onderscheiden met de prestigieuze gouden medaille. Op 30 juni 2003 werd hij op de Italiaanse Ambassade in Den Haag geridderd voor zijn verdienste ter verbreiding van de Italiaanse literatuur in Nederland. President Ciampi en eerste minister Berlusconi benoemden hem tot Ridder in de Orde van Eer van de Republiek Italië (Cavaliere all' Ordine del Merito della Repubblica Italiana)! Misschien nog wel eervoller dan de Oss Promotion Prijs. Binnen het palet van opmerkelijke en memorabele Ossenaren, dat dit boek u biedt, heeft Frans van Dooren terecht zijn eigen plaats gevonden.

Mijn beroep is altijd leraar klassieke talen geweest. Mijn roeping apostel van de Italiaanse literatuur in Nederland

(2002)

Ridder in de orde van Eer van de Republiek Italië, ondertekend door Berlusconi

Kees Fontein, "Meneer Dokter"

In april 2007 besteedt het Brabants Dagblad uitgebreid aandacht aan het overlijden van een huisarts die al 28 jaar met pensioen is! In Oss verbaast niemand zich daarover. Kees Fontein heeft niet alleen eigenhandig een paar duizend Ossenaren op de wereld geholpen maar hij is er nog steeds een begrip. Begin augustus 1940 neemt hij een kleine huisartsenpraktijk over van het huisartsenechtpaar Schudel- van Zwanenberg (dochter van Saal van Zwanenberg), dat naar Engeland moest uitwijken. Hij wint al snel het vertrouwen van de Ossenaren en heeft na enkele jaren al een grote praktijk opgebouwd. Dat hij dit vertrouwen ook verdient heeft, blijkt overduidelijk in november 1978, wanneer hij afscheid neemt van 'zijn' praktijk. Ter gelegenheid van dit afscheid hebben Frieda, zijn echtgenote, en hij samen een boekje geschreven: "Ik mèn, dat 't vort zat is". Hierin geven zij op humoristische wijze hun ervaringen in Oss weer. Hoe de titel tot stand kwam?

Een vrouw is bij de geboorte van haar kind ingescheurd. Ik ga de wond hechten. De baker en de vader helpen de benen vasthouden. Ik merk dat de vader het geheel met zeer veel belangstelling volgt. Hij tikt me op een gegeven moment op de schouder en zegt "Meneer dokter, ik men dat 't vort zat is" (zo is het wel genoeg/red.)

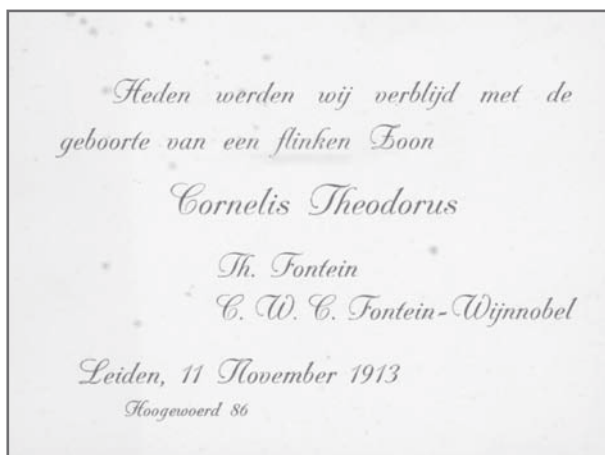
Gedeelte van de rouwkaart van Kees Fontein, met portret, getekend door zijn dochter Cora.

Daarna zei de vader: "ge naait m'n hele plezierke toe." (med. familie Fontein/red)

"Dat het zo wel genoeg geweest is," besluit Kees Fontein op 22 April 2007, 93 jaar oud. Totaal onverwacht vindt Frieda hem, na het ontbijt, stil en rustig liggend in het ochtendzonnetje, op hun balkon. Zij pakt het boekje uit de kast, legt het op zijn borst, vouwt zijn handen erover en belt haar zoon Frans in Eindhoven.

Leiden

Kees Fontein wordt, zoals vele generaties voor hem, geboren in Leiden, op 11 november 1913. Hij studeert er medicijnen, dit is nog niet eerder vertoond in de familie.

Nog geen 25 jaar oud studeert hij af in 1938, net niet cum laude, en wil eigenlijk een tijdje als scheepsarts de wijde wereld in. Dit gebeurt echter niet. Hij gaat waarnemingen doen, in Grave en daarna in De Krim (Overijssel) waar het saaie landschap, zo zegt men daar: "best mooi is wanneer de aardappels in bloei staan". Niet mooi genoeg kennelijk want hij gaat huisarts De Weert in Zundert assisteren. Hij zegt daarover: "een enorm grote en uitgestrekte plattelandspraktijk. Bloed, zweet en tranen bij lastige bevallingen op boerderijen en honderd gulden in de maand. Eigen fiets meebrengen en om de andere zondag vrij," Deze periode is eerder leerzaam dan aangenaam. Positief is de kennismaking met de Brabander, diens hartelijkheid, menselijkheid en vooral ook dat heerlijke volkse gevoel voor humor waarin hij zich zo goed kan vinden. Het besluit om te proberen een praktijk in Brabant te vinden

wordt daar genomen, samen met Frieda Eldering, de aantrekkelijke apothekersassistente uit Leiden die hij had leren kennen op roeivereniging 'Die Leythe', waarvan hij later erelid wordt. In 1939 wordt Dr. De Weert gemobiliseerd, Kees staat er alleen voor en heeft nu Frieda nodig voor de apotheek. Samenwonen is, zeker in Zundert, een onbekend fenomeen en zij besluiten eerst te gaan trouwen.

Dat trouwen gaat niet zo maar. Door dreigende oorlogsomstandigheden worden vlak voor de grote dag de militaire verloven ingetrokken, waardoor ook ik niet weg kan. Dank zij het feit dat een vriend in een ziekenhuis in Breda werkt, waar hij wel een avond en een nacht gemist kan worden (om waar te nemen in Zundert/red.), krijg ik de kans 's avonds 'even' naar Oegstgeest te gaan (waar Frieda woont/red) om te trouwen. De burgemeester daar ziet niet op tegen een nachtelijke trouwerij, en daarna gaan we te middernacht op huwelijksreis: door een dikke mist naar Zundert. Ons bruiloftsmaal bestaat uit een zak friet bij de Maasbrug in Rotterdam. Een paar uur na aankomst kunnen we met het ochtend-spreekuur beginnen!

... met een gehuurde tandem naar Oss

Oss

De Weert komt terug en Kees Fontein hoort van een praktijk in Oss die overgenomen kan worden. Frieda en hij mogen één dag weg. Ze reizen met openbaar vervoer tot Den Bosch en met een gehuurde tandem naar Oss. De praktijk is vrij klein, het verplicht te huren huis aan de Molenstraat is vrij groot en tot overmaat van ramp is er nóg een gegadigde, spoed is dus geboden! Die nacht, terug in Zundert, gaat Frieda maar met Kees mee naar de 'gebruikelijke' bevalling op een boerderij en tussen de weeën door wordt overlegd. En ja, ze nemen de gok. Oss telt op dat moment 18.000 inwoners. Na het onderduiken van de Joodse arts Danby, zijn er nog maar drie huisartsen: Verbeek, Stolz en Wasmann. Een ziekenhuis is er niet,

wel het zusterklooster in de Begijnenstraat. Vier specialisten uit Den Bosch houden daar op vrijdagmiddag spreekuur en zij voeren er eenvoudige operaties uit, zo nodig met assistentie van de huisarts. Na een paar jaar is de routine als volgt: normale werkdagen twee maal per dag spreekuur en na beide spreekuren visite rijden. Woensdagmiddag is er babyspreekuur, waarbij de kinderwagens vaak de hele stoep blokkeren! Op dinsdag en vrijdag komt daar een extra avondsprekuur bij en op zaterdagochtend is het tijd voor zijn hobby; 'kleine chirurgische verrichtingen/ingrepen' doen op de praktijk. Tussen dit alles door snel even eten. Mobiele telefoons en zelfs semafoons zijn er niet en nog maar weinig patiënten hebben telefoon. De stress voor Frieda wanneer ze hem zoekt voor een

Molenstraat 56

spoedgeval! Een ambulance is er ook niet. Wat gebruikt wordt, is een oude bestelauto met een paar schragen. 'Surprise, surprise' wanneer de 'Ambulance' op het moment suprême al ingezet blijkt te zijn voor het transport van illegaal geslachte varkens; valt dit ook al onder spoed? Als het jonge echtpaar 's zomers een waarnemer kan vinden die deze grote praktijk aandurft, dan kunnen ze samen 1 á 2 weken op vakantie. Een paar jaar na zijn komst zou Fontein, in navolging van Julius Caesar, al hebben kunnen melden: "Veni, vidi, vici" (ik kwam, zag en overwon), maar dat ligt niet zo in zijn aard. Het feit dat zijn praktijk zo razendsnel groeit is niet wat hem echt raakt; het feit dat al die patiënten aan hém vragen om hun huisarts te willen zijn, daar is hij trots op.

Vervoer 1940-1945

Het begin is niet gemakkelijk. Kees Fontein bezoekt zijn patiënten met een motorfiets die

Peugeot 202 gaat – Nash komt.

de Duitsers in Zundert hadden achtergelaten, waarschijnlijk omdat het voertuig niet meer zo best functioneerde.

Na de motorfiets komt de auto van een patiënt die moet onderduiken. Gelukkig mogen huisartsen nog een auto hebben van de Duitsers. Soms leent Kees hem uit aan een van de paters Karmelieten voor "bepaalde werkzaamheden". Incidenteel treedt hij ook op als chauffeur. Gelukkig worden ze nooit aangehouden. Na de oorlog krijgt Fontein een anoniem briefje te zien dat tijdens de bezetting bij de Gemeente Politie binnenkwam en ging over 'onderduikers bij Dokter Fontein'. Gelukkig werd dat bericht direct door een 'goede' agent achterovergedrukt. Langdurige onderduikers zijn er in huize Fontein ook niet geweest. Wel verblijven er regelmatig mensen die op doorreis zijn naar Zuid Europa of naar een ander onderduikadres, meestal maar voor een nacht. Kort voor de bevrijding is zelfs de benzine op en rest slechts de fiets. Heel frustrerend wanneer die uit een tuin wordt gestolen tijdens het visite rijden.

Eind veertiger jaren

Kees Fontein maakt daarna alle wel en wee van de groei van Oss mee. Enkele jaren na de oorlog heeft hij al zo'n 7.000 patiënten. "Hij werkt zich te barsten," zegt hij in een interview in het Brabants Dagblad op 2 november 1978.

"Je kon ook nooit echt ontspannen want je had

Bokma, zijn favoriete medicijn

elke nacht dienst en zelfs de weekenddiensten werden toen nog niet onderling verdeeld." En de diensten zijn vaak druk; waarom zijn bevallingen altijd 's nachts? Hij haat de nachtbel onder zijn bed, soms gaat hij elke nacht, soms vele keren per nacht. En tussendoor lig je dan nog te piekeren of je alles wel goed gezien en gedaan hebt. Dat totaal uitgeputte gevoel als je maar een uurtje of zo geslapen hebt en de wekker om half acht afgaat. En een minuut later krijg je het schrikbeeld voor ogen van de rij patiënten die buiten in het gangpad al op je staat te wachten!

Ossenaren bellen makkelijk 's nachts, behalve: Dorus van Lieshout, een legendarische figuur in Oss. Hij is in de 90 als hij een keer 's nachts op zijn fiets terugkomt van de kermis. Hij rijdt een greppel in en loopt een flinke snee in het hoofd op. Onder het bloed komt hij thuis. De geschrokken familie wil mij waarschuwen, maar "Bende gauw gek," zegt Dorus, "voor zo'n krebke kunde dieje mens toch niet uit bed hale." Hij is 97 geworden, tot het eind toe ijzersterk. Het geheim daarvan onthult hij aan de koningin bij het bezoek van Osse bejaarden aan paleis Soestdijk. Op haar vraag hoe hij zo kras gebleven is, zegt Dorus: "Alle dagen brood meeï spek en drie borreltjes, mevrouw de majesteit".

Bier kan ook

Met dit laatste is Kees Fontein het geheel eens. Hij blijft voor de zekerheid zijn leven lang trouw aan zijn dagelijkse borreltje(s). Hij heeft dan ook een ijzeren gestel en is nooit ziek. Op oudere leeftijd probeert Frieda de inname te beperken tot twee glaasjes per dag. Kees gehoorzaamt, maar ruilt wel zijn borrelglaasje in voor een iets groter model!

Penicilline

Zoals vaker gezien wordt breekt na de oorlog een periode aan waarin zich veel nieuwe ontwikkelingen voordoen die nieuwe perspectieven bieden. Zaken waar Kees Fontein bovenop zit. In 1945 kun je al een veelheid van recepten uitschrijven voor allerlei stoffen in

de vorm van poeders, zalven, pillen, drankjes, injecties. Maar helaas zijn er maar enkele medicijnen, zoals aspirine, digoxine en atropine, waarvan dan al écht wetenschappelijk vaststaat dát ze iets doen en wát dat is. Behandelend artsen kunnen dikwijls wel goed vaststellen wát er fout is met hun ernstig zieke patiënt. Maar zij kunnen daar vaak weinig aan doen en moeten zich beperken tot verzachtende en begeleidende maatregelen. Ook voor Kees Fontein, begaan mens en medicus, is dit uitermate frustrerend. Dat hij in de dagelijkse praktijk zo vaak hulpeloos zou staan heeft hij zich tijdens zijn studie onvoldoende gerealiseerd. En toen:

In de oorlogsjaren horen we over de ontdekking van penicilline; het moet iets fantastisch zijn. Kort na de bevrijding krijg ik een paar flesjes van een Canadese arts, die bij ons is ingekwartierd. Ik neem me voor ze pas te gebruiken als het echt nodig is. Dat moment komt als een jonge man bij een botsing met een jeep een open kniefractuur oploopt, wat hem zijn been dreigt te gaan kosten. En dan zien we het wonder gebeuren: binnen twee dagen is het acute gevaar geweken. Maar er is meer penicilline nodig. Ik ga naar Tilburg om meer los te krijgen en het lukt. De man geneest volledig, met behoud van zijn been!

Met de komst van antibiotica (zoals Penicilline) en andere medicijnen, vaccinaties, technische ontwikkelingen en een sterk toegenomen kennis van de pathofysiologie van het menselijk lichaam verandert de gezondheidszorg dramatisch. Het beste voorbeeld hiervan is misschien wel de kindersterfte die, eerst torenhoog, nu vrijwel onmiddellijk sterk begint te dalen. Minder dan één generatie verder lees je niet meer:

Volgende week woensdag hoopt het echtpaar zijn gouden huwelijksfeest te vieren. Het huwelijk is gezegend met 16 kinderen, van wie er 10 de natuurlijke dood zijn gestorven.

Vol enthousiasme gaat Kees Fontein verder, hij vertrouwt alleen op zaken die wetenschappelijk vaststaan en wil niets weten van alternatieve geneeswijzen.

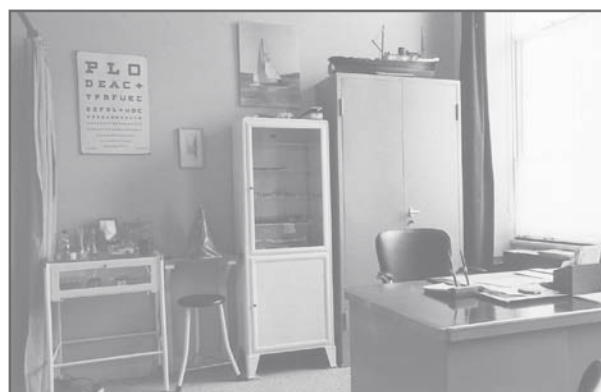
Snelle groei

De praktijk groeit snel want Kees Fontein is niet alleen technisch een goed arts, hij heeft veel meer in zijn mars. Hij is begaan en integer en patiënten durven dan ook alles aan hem toe te vertrouwen, wetend dat daar geen misbruik van gemaakt zal worden. Ze voelen zich ook door hem gerespecteerd, ongeacht hun leeftijd, voorkomen, ras, geloof of maatschappelijke positie. En Kees Fontein geniet van zijn praktijk.

Hij kan, als geen ander, het huis binnenstappen van een acuut ernstig ziek geworden patiënt, liggend in bed en omringd door een bezorgd gezin, en een kwartier later weer in zijn auto te stappen; het gezin gerustgesteld achterlatend. In dat kwartier heeft hij de patiënt gesproken en onderzocht, in begrijpelijke termen uitgelegd wat hij verwacht over het verloop van de ziekte, gezegd dat hij morgen weer langs komt en een recept uitgeschreven. Waarschijnlijk heeft hij ook nog even naar een kind gekeken 'dat wat heeft' en een kop koffie gedronken. Al doende weet hij meestal óók nog iets te zeggen of hij maakt een gebaar waar iedereen om moet (glim)lachen, waardoor de spanning breekt. "Meneer dokter is geweest, nu gaat alles verder goed!" Ossenaren genieten vanaf het eerste begin van zijn buitengewoon goede gevoel voor humor, waar hij op het juiste moment gebruik van maakt.

Nederlands-Indië

In april 1949 wordt Fontein alsnog als buitengewoon dienstplichtig arts opgeroepen om zijn collega's in Nederlands-Indië af te lossen. Frieda blijft in Oss achter met de vier kinderen. Ze zet de praktijk door met behulp van waarnemers die natuurlijk vinden dat ze 'erg hard moeten werken'. Soms gaat de samenwerking goed, soms is het afzien. Dit is met name voor Frieda een zware periode. Kees maakt er het beste van,

Spreekkamer in Oss

niet alles zal plezierig zijn wat hem overkomt, maar hij stuurt ook foto's van de Pampus waarin hij zeilt op de rede van Semarang en een filmpje waarop we zien hoe hij in een voormalig Jappenkamp een blikje munten opgraaft dat door een familielid daar begraven was. In september 1950 wordt hij gerepatriëerd en hij treft bij zijn thuiskomst, tot zijn verbazing, drie pianospelende kinderen aan. Frieda had een redelijke piano op de kop weten te tikken. Keesje, nummer vier, kan niet bij de toetsen maar vraagt zich wel af "wie die meneer is", want "er is al een dokter." De meeste van de weggelopen patiënten komen snel weer bij 'Meneer dokter' terug. Assistentie is nodig en Ans van de Pol ('Pol') komt in juni 1952 het team versterken als allround assistente. Kees kent haar al uit zijn Nederlandsch-Indische periode en Pol komt en blijft. Niet alleen helpt zij in de praktijk, zij staat Frieda in die fase ook bij met het huishouden en andere dingen. Pol maakt

Spreekuur in Ambarawa.

een tijd lang eigenlijk deel uit van het gezin. Van de praktijk neemt zij afscheid in oktober 1984, maar ook daarna blijft er veel contact tussen haar en Kees en Frieda en nu, tot op de dag van vandaag, met Frieda. En niet te vergeten de kinderen Fontein.

De groepspraktijk

Het is duidelijk dat de praktijkvoering, zoals dat snel weer gaat, geen doen meer is. De jonge arts Kees Gerhardt komt assisteren en werkt daarna, vanaf 1956, in associatief verband mee. De twee zullen 22 jaar samenwerken zonder één wanklank. "We hadden geen contract gesloten want het ging fantastisch. Ik ben een ouwehoer en Gerhardt kan goed luisteren," zegt Fontein in het eerder genoemde interview met het Brabants Dagblad (1978). Zijn taak lijkt éven wat lichter te worden. Niet lang echter, want met de komst van Gerhardt gaat het aantal patiënten weer

toenemen. Langzaam maar zeker ontwikkelen zich plannen om tot een groepspraktijk te komen en Frieda wordt de stuwende kracht achter de oprichting daarvan. Het begrip groepspraktijk is dan nog relatief nieuw en pogingen elders zijn al gestrand; zou het in Oss wel lukken? Frans van Asselt wordt aangetrokken en op 1 januari 1971 start de 'Groepspraktijk Lievekamp'. Frieda heeft het niet alleen voor elkaar gekregen, het loopt als een trein. Inmiddels is ook overgegaan tot een afspraakspreekuur, zodat patiënten niet vanaf half acht al buiten staan te wachten. De laatst aankomende huisartsen waarmee Fontein nog officieel samen zal werken, zijn Gert Cramer en Peter Rijnierse. Frank Tops is zijn opvolger.

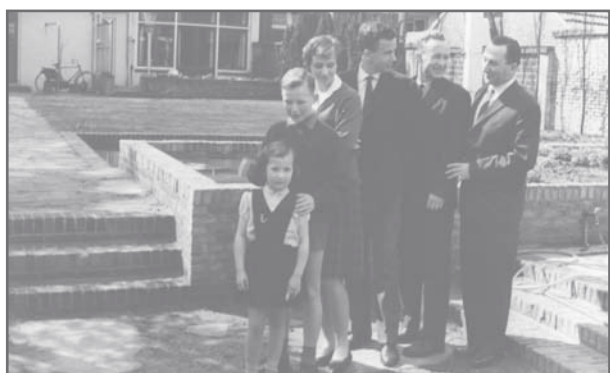
Kees in het gezin

De huisartsenpraktijk drukt in de beginfase best zwaar op het gezin Fontein. Vader is veel in huis (praktijk) maar weinig 'thuis'. De praktijk

Kees, Frieda en Pol voor Centraat Station Amsterdam

Betrokken arts

v.l.n.r. Elsbeth, Kees jr., Cora, Frans, Bart en Kees sr.

gaat vóór alles, dat is duidelijk. Hij bemoeit zich dus matig actief met het gezin, maar is wel een vader met een opgeruimd karakter die alleen boos wordt wanneer de kinderen het echt te bont maken. Gelachen wordt er natuurlijk ook veel en als je hem echt nodig hebt, is hij er wel. Verder is hij vaak lekker met zijn eigen gedachten bezig. Overmatige aandacht krijgen de kinderen niet van hem. Daar is Frieda voor...die voedt hen op en houdt school, proefwerken en huiswerk in de gaten. Ze heeft daar ook 'zeeën van tijd voor' want ze hoeft 'alleen maar': voor alle maaltijden te zorgen, boodschappen te doen, het hele huishouden te regelen, de tuin bij te houden, de praktijk administratie te verzorgen, de financiën van het gezin in de gaten te houden en tussendoor alle telefoontjes te beantwoorden. Bij spoedgevallen moet ze haar man ergens op zijn route zien te bereiken en ze ondersteunt hem wanneer hij moe thuiskomt. Later wordt zij

daarbij nog bestuurslid van het District Zuid en van het Landelijk Jeugdbestuur van de Koninklijke Nederlandsche Hockey Bond. En zo kon dit gebeuren:

Ik (Frieda/red) geef onze jongste een keer op een babyspreekuur aan een vrouw uit de wachtkamer mee met het verzoek een voedingsvoorschrift te vragen. De dokter kijkt belangstellend in de omslagdoek en vraagt de 'moeder' of ze borstvoeding geeft. Als het antwoord niet vlot komt, maar wel een gebrul van het lachen uit de wachtkamer, voelt hij pas nattigheid! De baby was zijn eigen dochter Elsbeth.

Wanneer dochter Elsbeth stelt dat haar vader tot veel contact in staat was "als er maar een bureau tussen zat" dan zijn de andere kinderen het daar wel mee eens. Wel zijn er intieme momenten met vader wanneer de kinderen

... een fervent zeiler

bijvoorbeeld mee mogen met visite rijden, of meegaan naar Opa en Oma in Leiden. Spannend, in het donker terug en zingen in de auto: 'My Bonnie is over the Ocean' en 'My Old Kentucky Home' zijn sterk favoriet. Later gaan ook de onvergetelijke zeilvakanties een grote rol spelen in het gezin Fontein. Aan boord is alles anders, vader Kees ook..

Zeilen

Op een gegeven moment is Kees Fontein niet meer dag en nacht alleen maar met de praktijk bezig maar komt zijn grote liefde voor water om de hoek kijken. Dat wil zeggen: "Water is alleen geschikt om een boot in te leggen (bij voorkeur een zeilboot), om in te vissen en om oude jenever mee te verdunnen tot 40%," is zijn devies. Zeilen leert Kees van zijn vader. Bij het roeien leert hij Frieda kennen en net na de oorlog

Aloha op zee.

zien we op de Maas al een wherry met een klein zeiltje. Later, wanneer er meer vakantieweken komen, begint het zeezeilen. Eerst met vrienden op de 'Aloha' een gehuurde tweemaster van een meter of 18. Er zijn tochten naar Scandinavië, België, Engeland en Frankrijk. Daarna zeilbootjes huren en lekker zeilen met het gezin in Zeeland, Friesland en op het IJsselmeer. De eerste eigen zeilboot is een oud stalen spitsgat, de Praetvaer, van bijna 9 meter lang. Al die haventjes, al die gezellige buitenlandse zeilers, al die verschillende jachten... fantastisch, maar ook altijd hetzelfde

probleem. Eenmaal afgemeerd, is Kees niet van z'n boot af te krijgen tenzij hij zelf besluit om 'bootjes te gaan kijken'; iets dat onvermijdelijk eindigt in ouwehoeren met gelijkgestemde jachteigenaren. Jarenlang was er nauwelijks een gesprek met Kees Fontein te voeren zonder dat het uiteindelijk toch weer over zijn boot ging. Eén voorbeeld: zijn oudste zoon, stort bij zijn vader zijn hart uit over de bijna paniek op de operatiekamer toen een patiënt onder narcose ineens blauw werd zonder dat duidelijk was wat er aan de hand was. Vader Kees onderbreekt hem, kijkt hem met zijn wijze ogen begrijpend aan en zegt: "Ja Bart, over blauw gesproken, ik dacht het onderschip van Zeeschuimer (de zeilboot) deze winter ook maar eens blauw te laten schilderen, wat vind jij daarvan?" Er volgen meer boten en de tochten gaan steeds verder, totdat hij zo oud is, vindt hij, dat hij moet

Model van de boot van Kees ter Laan, vervaardigd door Fontein.

stoppen met zeilen. Hij koopt een grote 'Valk' motorvlet waar vooral de kleinkinderen warme herinneringen aan hebben; varen, vissen en praten. Daarna toch weer een zeilbootje.

WSV 'De Maaskant'

Ook organisatorisch is hij actief. Als medestichter en voorzitter van Watersportvereniging 'De Maaskant' in Lithoyen is hij een markante en gezichtsbepalende figuur. Hij is een begrijpend voorzitter (1966-1971) en laat op vergaderingen iedereen eindeloos over allerlei zaken doorzeuren totdat allen moe-doch-tevreden weer naar huis afzakken. Een vergadering is toch immers meer een sociaal gebeuren dan een besluitvormende bijeenkomst? Zijn opvolger Kees ter Laan heeft nog geprobeerd hier een eind aan te maken (en terecht natuurlijk), maar dat schijnt hem niet gelukt te zijn. Tijdens zijn bewind wordt met succes een obligatielening van fl. 20.000 uitgegeven, geld waarmee de havenfaciliteiten sterk verbeterd kunnen worden. Later wordt Kees Fontein benoemd tot ere voorzitter van de vereniging. Het is op een bijzondere zomerdag in 2007, een paar maanden na het overlijden van Kees Fontein, dat zijn zonen Kees, Frans en Bart op de nieuwe steiger staan die naar hun vader vernoemd is. Zij dopen de steiger met de laatste jenever uit zijn laatste vierkante groene fles.

Verdere hobby's

Naast zijn passie voor zeilsport en vissen, zijn er nog veel andere dingen die hem interesseren. Net in Oss aangekomen, schaakt hij een paar jaar competitie, daarna begint hij met het bouwen van een model van de zeesleper 'De Zwarte Zee', bewonderend gadeslagen door zijn kinderen. Hij wint hier een prijs mee en met tussenpozen volgen daarna nog een aantal prachtige scheepsmodellen. Jarenlang is hij 'Het Bestuur' van het Kegelgezelschap K.I.O.S. (Kegelen is onze sport) en hij vestigt record na record. Gelukkig wordt er wel getest op EPO en steroïden maar niet op alcohol, dus de records staan nog. Zijn andere sporten zijn hockeyen (niet al te best) en bridge. Hij houdt erg van muziek, maar alleen passief. Met vioolspelen stopt hij wanneer hij gaat studeren en zich los kan maken van de dwingende begeleiding van zijn vader. Kees Fontein is een meer dan begaafd redenaar; vele jaren is hij tafelvoorzitter en spreker bij diners van de Kring Den Bosch van het KNMG. Ook in het artsencabaret wat daar optreedt, weren Frieda en hij zich als spelers en als medeauteurs van liedjes.

Religie

Iedereen kent Kees Fontein als een extroverte, competente, aardige, spontane, geïnteresseerde en geestige man met altijd tijd voor een mop of een anekdote. Hij had ook een andere, diepere, kant. Hij interesseert zich voor het fenomeen

'geloof', waarbij hij stelt dat God niet 'God' of 'Allah' of wat dan ook zou moeten heten omdat dat alleen maar ruzie geeft. Zijn oudste zoon komt hem in 1968 een maand assisteren in de praktijk. Hij vraagt zijn vader hoe hij zo'n grote praktijk heeft kunnen opbouwen in een stad die voor 95 procent katholiek is. Natuurlijk wijst Kees eerst half schertsend op zijn eigen onvergelykbare capaciteiten. Maar voegt hij er serieus aan toe: "Bart, ik ben er achter gekomen dat een aantal patiënten juist speciaal naar mij toe zijn gekomen omdat ik niet katholiek ben. Zoals jij weet, is het in uitzonderlijke gevallen mogelijk dat je als huisarts bij een bevalling moet kiezen tussen: de moeder in leven te houden ten koste van het kind of het kind behouden ten koste van de moeder. Jij en ik zouden geen moment aarzelen en besluiten om de moeder in leven houden. Volgens de katholieke leer zou het kind echter moeten voorgaan, omdat het nog niet is gedoopt. Een katholieke arts zou in principe daar naar moeten handelen, anders komt hij zelf in gewetensnood! Maar... wat moet een gezin met acht kinderen zonder moeder beginnen? Daarom liet een aantal grote katholiek gezinnen zich in mijn praktijk inschrijven. Daarna vertelt zijn vader hem over de eerste keer dat hij geconfronteerd werd met de totale, alles overheersende, ontreddering binnen een katholieke gezin toen hun netgeboren kind, thuis en totaal onverwacht, kort na de geboorte

overleed. Hij begrijpt van de ouders dat hun kind, omdat het niet gedoopt is en dus niet 'van de erfzonde gereinigd is', niet naar de Hemel zal kunnen gaan. Het zal ook niet naar de Hel gaan, omdat het kind niets misdaan heeft, maar naar een soort speciale plaats: het Voorgeborchte. Om diezelfde reden wordt het ook niet in gewijde aarde begraven op het kerkhof, maar in een stuk ongewijde grond dat meestal naast de kerk gelegen is. Wat een ellende!"

Merkwaardig genoeg komt op dat moment niet meer aan de orde hoe zijn vader daarop gereageerd heeft. Dat vertelt Frieda hem later. Kennelijk heeft Kees, diep geschokt door de onverwachte dood van het kind maar evenzeer door wat er daarna gebeurt, direct en fel gereageerd. Met alle overtuiging die in hem is kijkt hij de ouders aan en zegt: "Dit is niet waar, dit kan niet zo zijn. Wat de Kapelaan of wat Meneer Pastoor ook zegt, het kan niet zo zijn dat er een God is die een totaal onschuldig kind de toegang tot de hemel ontzegt! Ik zeg het jullie nog één keer: dit kan niet waar zijn." Dermate overtuigend blijkt hij te zijn en zo groot is het vertrouwen van de ouders in zijn oordeel dat het ongelofelijke gebeurt: zij geloven hem. Zij willen hem natuurlijk ook graag geloven, maar hoe het ook zij, in elk geval putten zij enorme kracht uit zijn woorden. Het blijkt dat wat hij daar en toen gezegd heeft als een lopend vuurtje

door de praktijk, en waarschijnlijk door heel Oss, is gegaan. Jaren later komt Frieda er, in een vergelijkbare situatie, achter dat iedereen nog steeds weet wat Dokter Fontein destijds tegen deze ouders gezegd heeft én dat zijn woorden, in ieder geval binnen de praktijk, niet aan kracht hebben ingeboet. Op woensdag 25 april 2007 zit zoon Bart in de trein naar Oss, voor de begrafenis. Er ligt een oude Volkskrant en hij leest:

Paus (Benedictus XVI) heeft op 21 April 2007 officieel het voorgeborchte voor ongedoopte dode kinderen achterhaald verklaard. "Het buitensluiten van onschuldige kinderen uit het paradijs is in tegenspraak met de bijzondere liefde die Christus voor de kleinsten koestert," stelt de Paus in een verklarend document. Verder valt te lezen dat de Kerk het grote leed dat aan velen berokkend is betreurt. Ongewijde begraafplaatsen zullen alsnog ingewijd kunnen worden....

Als vader één dag later overleden was, dan had hij dit nog kunnen lezen"

Afscheid

Lang voordat het zover is wordt Frieda benaderd door een aantal patiënten die haar zeggen dat men 'Meneer dokter' een afscheidscadeau wil geven. Nou ja, waarom niet, denkt Frieda en

hoort er dan niet veel meer over totdat er een tussentijdse rapportage komt. Het bedrag blijkt zo hoog te worden dat men vindt dat Frieda dit moet weten om vast over een passende bestemming na te denken. Dit kan zij niet alleen beslissen en zij vertelt het aan Kees. Na bekomen te zijn van de verrassing besluiten zij om samen ook iets terug te doen. Dit wordt tenslotte het boekje 'Ik mèn, dat 't vort zat is' dat zal dienen om op de receptie uitgereikt te kunnen worden. Er worden 5.000 exemplaren gedrukt, ze zijn na korte tijd op en nog jarenlang proberen ex-patienten een exemplaar te bemachtigen. Uiteindelijk wordt het echte cadeau een bijna drie maanden durende reis met de 'Hercules', een vrachtschip met accommodatie van de

K.N.S.M.. De verste haven is Valparaiso in Chili en onderweg worden talloze havens aangedaan. Het wordt een onvergetelijke reis waarover zij een reisverslag schrijven dat in 10 afleveringen in 'De Sleutel' gepubliceerd wordt. Maar nu het afscheid zelf; Het Brabants Dagblad van 4 november 1978 schrijft daarover: "Het allerlaatste spreekuur van dokter C. Fontein is een enorme afscheidshappening geworden. Gistermiddag stond de rij belangstellenden drie tot vier personen dik in de Peperstraat al te trappelen om eindelijk 'd'n dokter' in De Korenbeurs te kunnen bereiken. Voorzichtige schattingen gaan ervan uit, dat circa 3.000 mensen dokter Fontein en zijn familie vaarwel gezegd en goede reis naar Zuid-Amerika gewenst hebben". Hoe Kees en Frieda deze dag emotioneel ongeschonden zijn doorgekomen is bijna niet te begrijpen. Op 16 december 1978 vertrekt de Hercules uit Rotterdam, Fontein tenslotte toch nog een beetje scheepsarts. Hij controleert dan ook voor vertrek hoe het zit met de medische voorzieningen aan boord en maakt daarbij één inschattingsfout. Lang voor het einde van de reis is zijn eigen medicijn, de oude jenever, op!

Pensioen

Nog 28 jaar geniet Fontein van zijn pensioen, Frieda, kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen. Voor de kleinkinderen is hij

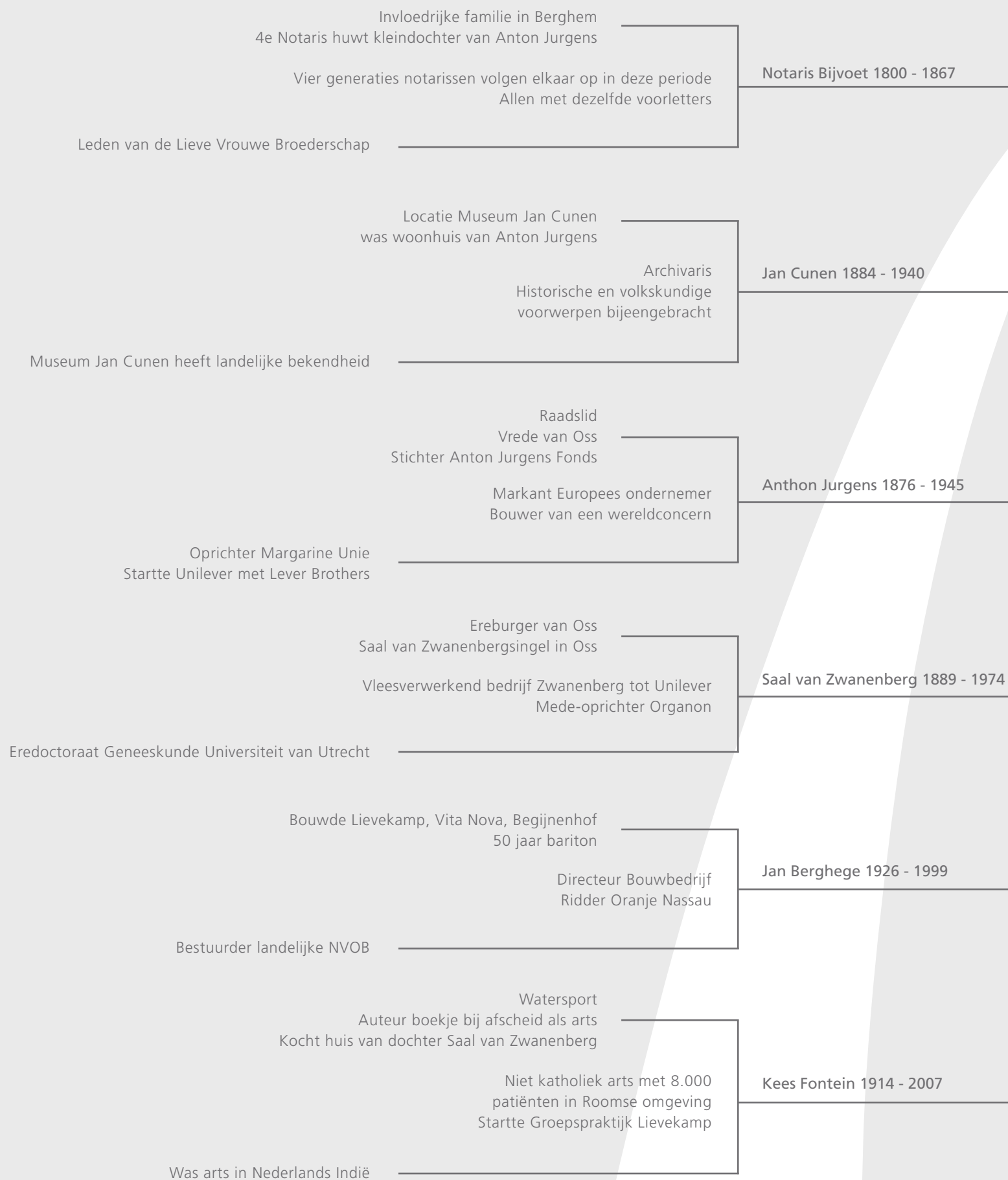
In kombuis 'de Zwarte Valk' Kees Fontein – 80 jaar oud - op zijn best

helemaal een held. Ze spelen met de Märklin trein, ze kletsen, varen en vissen met hem en ze genieten van zijn onvermijdelijke grappen. Opa 'Tjoeka-boot' kan niet stuk. In Oss wordt hij nog jaren, al dan niet op straat, geconsulteerd door ex-patiënten. Op het laatst kalft zijn korte-termijn geheugen sterk af, zijn gevoel voor humor blijft echter tot aan zijn overlijden volledig intact. Verbaal is hij iedereen nog de baas en samen met Frieda speelt hij warempel nog tot op het laatst in de bridge-competitie van 'Residence Sibelius'. Voor Frieda is het niet altijd gemakkelijk, maar

zij geniet met volle teugen van die gouden momenten:

" Verdomme Kees, dat is nu de vijfde keer binnen een uur dat je dat vraagt!"

" Ja...maar...Frieda...daar hoef je toch niet boos over te worden? Ik word toch ook niet kwaad als je vijf keer hetzelfde antwoord geeft!"

————— Lokaal / Nationaal

————— Nationaal / internationaal

Jan Acket 1850 - 1924

Oprichter koor Cantemus Domino
Goede vriend van Titus Brandsma
Begon drukkerij in 1882
Hoofdredacteur De Stad Oss
Filosoof en bellettrist

Drukkerij en Cartonage Acket
bestaat 125 jaar in 2009

Titus Brandsma 1881 - 1942

Biechtvader van Anton Jurgens
Oprichter TBL en Bibliotheek
Carmeliet, journalist, professor
Gestorven in Dachau

Zalig verklaard
Museum van Titus in Bolsward

Bruurke van Megen 1868 - 1950

Br. Everardusplein en kapel in Megen
Minderbroeder Franciscanen

Gebedsverhoringen en vieringen ter ere van hem
Pelgrims komen naar Megen

Louis de Bourbon 1908 - 1975

Ondergedoken in WO II – Weigerde Duitse
bevelen op te volgen
Burgemeester van Oss
Poët met vele eigen werken
Verzetsheld

Israëlische onderscheiding Yad Vashem
Nazaat Louis XVI ?

Frans van Dooren 1934 - 2005

Oss Promotion Prijs
Martinus Nijhoff Prijs
Docent TBL Oude Talen
Vertaler Dante en Machivelli

Begrip in literair Europa
Ridder Orde van Eer van Italië

Bronvermeldingen

Notaris Bijvoet

- Martin Schouten – De Zaak Oss – De Bezige Bij 1982
- Stadsarchief Oss
- Heemkundekring Berghem – “t Vagevenster
- Bijvoet and Byvoet Foundation – www.bijvoet.org
- Lambert van den Heuvel –beeld van een dorp Berghem 1900 - 1950
- E.M.A.H. Delhongne e.a., Genealogi”en II Nijmegen
- Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC)
- International Institute of Social History
- Nederlandsch Economisch-Historisch Archief
- Instituut voor Nederlandse Geschiedenis
- www.geheugenvannederland.nl
- Wikipedia, de vrije encyclopedie
- NRC familieberichten 31/10/2000
- Het Vrije Volk 10 maart 1953
- Zwanenbroedershuis.nl/achtergrond

Jan Acket

- Voordracht J. Acket jr. voor Probus Oss op 21 maart 1989;
- ‘Acket 1884 – 1984’ door Jos Neomagus;
- Geschiedenis familienaam Acket van The Historical Research Center
- Presentatie ‘Friends in Packaging’ op 12 december 2006 door Vic Acket
- Artikelen uit ‘De Stad Oss’ via het Stadsarchief te Oss;
- Quotes en informatie uit authentieke geschriften van J.A. Acket
- Foto’s en illustraties uit het archief van Acket Cartonnage

Jan Cunen

- Artikelen voor het blad Taxandriae (druk in Bergen op Zoom)
- Artikelen voor het blad; Bossche bijdragen, bouwstoffen voor de geschiedenis van het Bisdom ‘s-Hertogenbosch (druk in St.Michielsgestel)
- Artikelen voor het Algemeen Tijdschrift voor Volkskunde
- 36x Biografische beschrijvingen voor; Nieuw Nederlandsch Biografisch woordenboek

- Artikelen 1918-1919 in het blad; Mooi Brabant in Woord en Beeld
- Artikelen 1923-1940 in het blad; De Stad Oss, later de Reclamebode en Weekbericht voor Someren

Boek/brochure publicaties

Ossensia uitgaven 8 delen het negende deel gaat over Jan Cunen na diens overlijden

- 1932 De geschiedenis van Oss, met inventaris van de Gemeentearchieven (300 blz.)
- 1933 De Fraters 50 jaar in Oss (20 blz.)
- 1935 De geschiedenis van Heesch
- 1936 Oss in praehistorie en vroeg historische tijden (45 blz.)
- 1936 De twee Osser getuigen, bij moordaantijgingen uit den Privilege brief van Hertogin Johanna van Brabant i.v.m. de Middeleeuwsche rechtspraak (8 blz.) (Ossensia II)
- 1936 Naar `n oplossing van de Beersche Maas kwestie (39 blz.) (Ossensia I)
- 1937 Dr.C.R.Hermans (Ossensia III) (15 blz.)
- 1937 Biografisch woordenboek van Oss (Ossensia IV) (69 blz.)
- 1938 De wegen in en om Oss (Ossensia V) (30 blz.)
- 1938 Loterijfonds van Ravenstein (Ossensia VI)
- 1939 De nieuwste geschiedenis van Oss (57 blz.)
- 1939 Het Kasteel Oijen (24 blz.) (Ossensia VII)
- 1939 Oss van de 8e tot de 13e eeuw (Ossensiae VIII)
- 1939 Nieuwe geschiedenis van Oss

Bronnen

- Stadsarchief Oss
- P.R. Spanjaard “Jan Cunen historicus, archivaris” (artikel Thuis in Brabant) 2005
- Frater Theodardus, Een Ossenaar van betekenis, herinnering aan Jan Cunen, 1947, typescript J.P.W.A. Smit, ‘In memoriam J.M. Cunen’, in: Nederlands Archievenblad, 1941
- B.C. Goverde, ‘Jan Cunen, late roeping en late complicaties’, in: Brabants Dagblad, 12 september 1990

- Victor Roefs O.Carm 'Ossensia IX "Bibliographie der geschriften van J.Cunen" 1940
- Hub Kunst Brabantse Sagen in "de Nieuwe Dag" 7 juli 1936?
- Familie Cunen Tilburg/Hilvarenbeek gegevens beschikbaar gesteld over familie Cunen 2008
- J. van Zuijlen, artikelen over Jan Cunen in: Brabants Dagblad 25 februari 1984; 28 september 1985; 25 juni 1988; 9 september 1990
- Tj. van Ras, 'Cunencentrum vijftig jaar', in: Brabants Dagblad, 8 maart 1986
- Oss Actueel, maart 1980
- 'Jan Cunen', in: Een greep uit de collectie, uitgave Jan Cunencentrum Oss 1980
- Brabantse biografieën

Titus Brandsma

- Aukes, H.W.F., Het leven van Titus Brandsma, Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen, 1961
- Beuker, K.L., Titus Brandsma, Hamedia BV, 1993
- Dölle, C., Titus Brandsma –Karmeliet, Luyten/Orde van de Nederlandse Karmelieten, Amstelveen, 1985
- Friesch Dagblad, 28 mei 2003
- Glind, A. van de, A. van den Akker, A. van den Berg, Titus Brandsma die is gaaf, Auctor, Apeldoorn, 1991
- Katholieke Informatie December 1985 nr. 5, Titus Brandsma, Zaligverklaring Rome 1985, Stichting R.K. Voorlichting, Oegstgeest, December 1985
- Nota, H., Titus Brandsma onder ons, Stichting Archief- en Documentatiecentrum voor R.K. Friesland, Bolsward, 2003
- Os, H. van, Titus Brandsma, de man Gods uit Bolsward. Over heiligenverering vroeger en nu, Titus Brandsma Instituut/Valkhof Pers, 1998
- Roi, C. la, 'In het spoor van Titus', In: Rondje Plus, oudercontactblad Hooghuislyceum, locatie Titus Brandsma Lyceum, 2003
- Titus Brandsma Museum, Kleine Dijklakker 11, Bolsward

Foto's

- Archief- en Documentatiecentrum voor R.K. Friesland te Bolsward
- Nederlands Carmelitaans Instituut Boxmeer
- Stadsarchief Oss

Eindnoten Titus Brandsma

- <http://www.megen.info/acropolis01.htm>
(geraadpleegd 30 mei 2008)
- <http://www.frankeerstempel.nl/oss.htm>
(geraadpleegd 30 mei 2008)
- F. Sassen, In Memoriam..., Vereniging tot bevordering van de studie der paedagogiek, Amsterdam, 1942, p. 6
(In H.W.F. Aukes, 1961, p. 14)
- Toespraak Prof. Dr. J.H.G.I. Giesbers, Rector Magnificus
H.W.F. Aukes, 1961, p. 24 Idem, p. 25 Idem, p. 27
<http://www.titusbrandsmamemorial.nl/TitusLevensweg.htm>
(geraadpleegd 18 mei 2008)
- H.W.F. Aukes, 1961, p. 33
- Bijdrage Album Amicorum dr. H. Driessen, 1937
www.knr.nl (geraadpleegd 18 mei 2008)
- De Stad Oss, Nieuwsblad voor Oss en omstreken, Zondag 4 mei 1919
http://hooghuislyceum.insiders.nl/tbl/onderwijs/?page_id=252,
(geraadpleegd 18 mei 2008)
- Henk Buijks, Jos Neomagus, Paul Spanjaard, Oss een stad, Stichting Oss 600 jaar stad, 1998, p. 92
- Opgang, Tijdschrift op christelijken grondslag ter beoefening van letteren en kunst (officieel orgaan van de Bond van Christelijk Letterkundige Kringen),
<http://www.charlesvanleeuwen.nl/docs/Titus%20Brandsma.pdf> (geraadpleegd 30 mei 2008)
- Brief van Titus over feestelijkheden professiefeest (In H. Nota, Titus Brandsma onder ons, Stichting Archief- en Documentatiecentrum voor R.K. Friesland, Bolsward, 2003, p. 37)
- H. Nota, 2003, p. 33
- H. Nota, 2003, p. 3
- Wikipedia (geraadpleegd 1 juni 2008)

Katholieke Informatie nr. 5, Titus Brandsma,
December 1985, p. 28
www.karmel-amstelveen.nl (geraadpleegd op 20 juni 2008)
Oorspronkelijke tekst van Teresa van Avila (1515) die
door Titus zeer werd bewonderd. Haar werk heeft hij
goedgekeurd vertaald.

Anton Jurgens

- Drs. F.J.M. van de Ven,
Anton Jurgens Hzn 1867-1945 Europees
ondernemer, bouwer van een wereldconcern.
- M.A.J. Jurgens en drs. F.J.M. van de Ven,
Jurgens Generaties in beweging 350 jaar
kooplieden en fabrikanten;
- Drs. F.J.M. van de Ven, Historisch kijkboek Oss
1870-1940 deel 2;
- Drs. F.J.M. van de Ven, Vierduizend jaar Oss;
- De bakermat van de margarine-industrie Ant.
Jurgens' margarine-fabrieken Oss;
- W. Wennekes, De aartsvaders: Grondleggers
van het Nederlandse bedrijfsleven;

Bruurke van Megen

In de loop van de tweede helft van de 20e eeuw is er veel
over Bruurke gepubliceerd. Dat komt tot uitdrukking in
tenminste 3 levensschetsen, meerdere devotieprenten,
ansichtkaarten, en ander materiaal, met name.

- Megen, museum achter de grafkapel dat
archiefmateriaal met betrekking tot het
zalig-verklaringsproces en de verering (intenties) bevat.
- Een snel groeiende roem', in: Katholieke
Illustratie 87 (1953) p. 938-939, met o.m.
portretten, een afbeelding van een van zijn
schilderijen en een foto van zijn eerste graf
waarbij drie mannen knielen;
- Marc Heijer, Everardus Witte. Het 'heilig
bruurke' van Megen (Alkmaar: 'Gesto', 1955),
het meest complete werk over het leven van
Everardus Witte;

- Th.A.J. Jansen, De pater op de pastorie.
Het aandeel van de regulieren in de parochiële
zielzorg van Nederland, 1853-1966 (Nijmegen:
Dekker & Van de Vegt, 1976) p. 72-76;
- P.J. Margry, Bedevaartplaatsen in Noord-Brabant
(Eindhoven: Bura Boeken, 1982) p. 214-218;
- Otho Peters, 'Broeder Everardus Witte. Een
kleine minderbroeder, buitengewoon
in 't gewone', in: Bisdomblad, 30 oktober 1987, p. 9;
- Emile Gemmeke, Vaderlandse vromen.
Over Nederlandse heiligen en (kandidaat-) zaligen (Utrecht:
Secretariaat van het R.K. Kerkgenootschap in
Nederland, 1993) p. 9.
- C PJMI BiN-dossier Megen-Everardus Witte.

Saal van Zwanenberg

- Dr. Marius Tausk: Organon – De Geschiedenis
van een bijzondere Nederlandse onderneming
- Drs. T. Langenhuyzen: Van concurrentie
naar eenheid, UVG
- 75 jaar Organon 1923-1998 door Jeroen Verboog
- Nagedachtenis Saal van Zwanenberg, 14 maart
1974, Farmakopij Organon, maart 1974
- Interview van Dr. P.A. van Keep met Dr. Saal van
Zwanenberg, 16 oktober 1968
- Prof. Dr. Schudel: persoonlijk gesprek
- Dr. Saal van Zwanenberg 70 jaar (LP)
- Dag Meneer Saal (LP)
- Historisch Archief Organon (copyright foto's)

Louis De Bourbon

- Heldenrol voor Burgemeester, Oss 1041-1944
drs. W.A.H. den Ridder Stichting "Hulplijn voor
Oorlogsgetroffenen", Amsterdam 1999
ISBN 90 802288 2 6
- Ik heb gezegd! Toespraken, gehouden door
mr. L.J.H.Ch.A. de Bourbon als burgemeester
der gemeente Oss Chr.B.P. van Herpen
N. Samsom NV, Alpen aan den Rijn, 1947
- Te mooi om niet waar te zijn, interview met

- Louis de Bourbon W. Wennekes
- Louis de Bourbon, dichter-burgemeester E. van Veldhuizen
- Correspondentie Bisdome 's-Hertogenbosch, 1942
- Correspondentie Departement van Sociale Zaken, 1942
- Correspondentie Arbeitsamt Herzogenbusch, 1943
- Grote Winkler Prins, Encyclopedie deel 5, 1999
- Lodewijk XVII – Naundorff, Een mysterie ontrafeld J.H. Petrie De Bataafsche Leeuw, Amsterdam 1995 ISBN 90 6707 379 2
- Louis de Bourbon, dichter van het eeuwige verlangen M.J. Reinen Stichting Jacques van Mourik, Molenhoek, 1998 ISBN 90 71832 32 5
- Musical Louis de Bourbon Stichting Oss Cultureel, 2000
- Verzamelde gedichten L. de Bourbon Uitgeverij Orion, Brugge 1974 ISBN 90 264 1955 4

Jan Berghege

- Boekje 'Begijnenhof Oss van oktober 1989
- Interview met de heer Bart Cox
- Interview met de heer Emiel van Donzel
- Interview met de heer Jan van Oort
- Telefonische info door dr. Tini Veldman

Frans van Dooren

- Incontri (2006/1):Frans van Dooren-nummer Revista europea di studi italiani met name de artikelen:
 - Reinier Speelman
 - Frans van Dooren als vertaler van zestiende-eeuwse poëzie.
- Jan van der Haar Herinneringen aan een dierbare collega.
- Jace van de Ven Frans van Dooren, een literaire Big Brother
- Frans Denissen Een indrukwekkende vertaalbibliotheek. En een dierbare herinnering.

- Paul van Heck "Poeta che mi guide". Van Dooren in Dantes voetspoor.
- Minne de Boer Bibliografie (met een inleiding).
- Leydraden, nummer 35 (1999 Literaire Kring Goirle).
- Bert Kooyman
- Frans van Dooren: Dante en zijn Divina commedia.
- Archief Stichting Oss Promotion
- Juryrapport en dankwoord Frans van Dooren, bij uitreiking Martinus Nijhoff Prijs.

Kees Fontein

- Familie Fontein

Inhoudsopgave

Notaris Bijvoet	8	Titus Brandsma	42
'De zaak Oss'	9	Getrokken uit de Friese klei	43
Het begin van de dynastie,		Gekneed in Brabant	43
Bijvoet nummer 1: de burgemeester	10	Keuze voor de Karmel	45
Bijvoet nummer 2: de notaris	11	'Gelukkig' op mijn cel	46
Bijvoet nummer 3: de zakenman	13	De weg naar Rome	47
Groot zakelijk inzicht	14	Gedoseerd doceren	48
Bijvoet nummer 4: de elite	16	Relikwie(t)	49
Lieve Vrouwe Broederschap	18	Wederopstanding van De Stad Oss	49
		Van villa Josina tot	
Jan Acket	20	Titus Brandsma Lyceum	50
Cantemus Domino	21	Met de neus in de boeken	50
Een bijzondere naam	22	Het (heilig) hart op de juiste plaats	51
De Katholieke Illustratie	23	Gastheer voor missionarissen	51
Redacteur van "De Boterhandel"	24	De hoed van Pater Titus	53
De Stad Oss	25	Van Oss naar Nijmegen	53
Titus Brandsma, nieuwe hoofdredacteur	25	Boodschap voor de wereld	55
De drukkerij	26	Nalatenschap en verering	56
Belletrist en filosoof	27		
Kerkgeschiedenis en religieuze cultuur	27	Anton Jurgens	58
Muziek en toneel	28	Karakterisering	59
Het geslacht	30	Opvoeding en scholing	59
		Huwelijk	61
Jan Cunen	32	Politieke aspiraties	62
Het ideaal	33	Osse fundamenten	62
De passie	34	Jurgens en Van den Bergh	65
Publicaties	35	Vrede van Oss	66
Jan Cunencentrum / Museum Jan Cunen	38	Kroon op levenswerk	68
Nawoord van de auteurs	39		

Bruurke van Megen	70	Organon, een ingenieus idee	93
Karakteristiek van Bruurke		Jarenlang prutsen...	94
van Megen alias		Nieuwe producten, veel onderzoek	96
Everardus Witte alias Jan Witte	71	De pil	97
Alleen met God en met God alleen	72		
Everardus Witte een geboren Westfries	73	Louis de Bourbon	98
Tijdgeest	74	Louis de Bourbon: prins?	99
Everardus de minderbroeder	74	Levensloop	101
Op naar Megen	74	Literaire kwaliteiten	102
Kloosterleven	74	Burgemeester in oorlogstijd	104
Bidprentje	75	Yad Vashem	106
Situering woon-, werk- en begraafplaats		Een groot man, hoofdpersoon	
Bruurke in Megen	75	van een musical	107
De vele gebedsverhoringen	76		
Zaligverklaring	77	Jan Berghege	110
Feitelijke faam voor Oss en omgeving	77	De verpleegstersflat	111
De verering na de jaren vijftig tot heden	79	Bouwen en ondernemen	111
Werkelijke betekenis voor Megen/Oss	79	De Begijnenstraat	113
		Bestuurder	113
		Een paar apart...	114
Saal van Zwanenberg	82	Jongens, het komt allemaal goed	115
Saal als persoon en leider	83	Bariton	117
Sorry jongen	84	Redder van de Nobelprijs	118
Zwanenberg, begin van een vleesconcern	86	Oranje Ridder	119
Saal van Zwanenberg na 3 jaar		Een dreun...	119
HBS in het bedrijf	88	Ge verandert...	120
Schaarste aan grondstoffen	89		
De eerste overname	89	Frans van Dooren	122
De jaren dertig	90	Van Maasland naar Italië..en weer terug	123
De Tweede Wereldoorlog	91	Jeugd en studiejaren	123
Expansie in de jaren '50 en '60	92	Leraar Frans van Dooren	124
Einde van een zelfstandig vleesbedrijf	92		

Dante en Italië	125
Docent, vertaler en schrijver	128
Laatste levensjaren	131
Tot slot	132
Kees Fontein	134
Leiden	135
Oss	137
Vervoer 1940-1945	138
Eind veertiger jaren	138
Penicilline	139
Snelle groei	140
Nederlands-Indië	141
De groepspraktijk	142
Kees in het gezin	142
Zeilen	144
WSV 'De Maaskant'	145
Verdere hobby's	146
Religie	146
Afscheid	147
Pensioen	148
Dwarsverband	150
Bronvermeldingen	152
Verantwoording	159

Fundamenten, historische krachtenvelden in de stad Oss

is tot stand gekomen door de medewerking van de leden van de Rotaryclub Oss-Maasland. Voor een gerichte aanpak, met zoveel mogelijk aandacht voor ieders specifieke kwaliteiten, werden de leden ingedeeld in de volgende vijf commissies:

- Auteurs
- Historici
- Sales
- Vormgeving en Publiciteit
- Financiën

Voor elke in dit boek beschreven persoon werd een historicus gekoppeld aan een auteur, met de onderstaande combinaties:

Sales

Rob Beek, Henk Berghege, Maarten van Driel, Ad Greve, Astrid van Gulik, Ad van de Heykant, Wim van Loon, Martin Meens, Eric Nooijen, Peter van der Steen, Wim Vos en Peter van Vugt

Vormgeving en Publiciteit

Rob van den Ende, Frenk Sprangers, Ted Janssen, Ton Jenniskens, Frans Princen, Til van Rooij en Paul Wijnhoven

Financiën

Rob Coppens, Giel van Eekelen, Paul van den Heuvel en Wim Hulsman

Speciale dank aan

Bart Fontein, Tiny la Roi en Leo Kampert

	Auteurs	Historici
Notaris Bijvoet	Andre Seuren	Tiny Hoes
Jan Acket	John van Boekel	Cor Geurts
Jan Cunen	Anita de Baaij	Charles Bastings
Titus Brandsma	Wynsen Faber	Ron ter Bogt
Anton Jurgens	Frank van den Berg	Jan Rothweiler
Bruurke van Megen	Frits Janssen	Joep Kemkens
Saal van Zwanenberg	Wim Mens	Leo Uittenbogerd
Louis de Bourbon	Henk van Dijk	Els Hoeffnagel
Jan Berghege	John van Boekel	Ab Emmerzaal
Frans van Dooren	Gerard Braun	Huub Spoormans
Kees Fontein	Guy Couturier	Bernard Wentink

